

ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»

На правах рукопису

АНТОНЮК Олена Володимирівна

УДК 343.98

**РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ АБО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ
ЧИ ІНШОГО ПРЕДМЕТА, СПЕЦІАЛЬНО ПРИСТОСОВАНОГО
АБО ЗАЗДАЛЕГІДЬ ЗАГОТОВЛЕНОГО ДЛЯ НАНЕСЕННЯ
ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Науковий керівник
доктор юридичних наук, професор
Чаплинський
Костянтин Олександрович

Дніпро – 2017

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	4
ВСТУП	5
Розділ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ АБО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ЧИ ІНШОГО ПРЕДМЕТА, СПЕЦІАЛЬНО ПРИСТОСОВАНОГО АБО ЗАЗДАЛЕГІДЬ ЗАГОТОВЛЕНОГО ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ	14
1.1. Поняття та елементи криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень	14
1.2. Способи і знаряддя учинення злочину	26
1.3. Обстановка та слідова картина злочину	37
1.4. Характеристика особи злочинця та потерпілого	48
Висновки до розділу 1	68
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ АБО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ЧИ ІНШОГО ПРЕДМЕТА, СПЕЦІАЛЬНО ПРИСТОСОВАНОГО АБО ЗАЗДАЛЕГІДЬ ЗАГОТОВЛЕНОГО ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ	73
2.1. Алгоритми дій слідчого при розслідуванні хуліганства відповідно до типових слідчих ситуацій	73

2.2. Взаємодія слідчих і оперативних підрозділів у кримінальних провадженнях за фактом учинення хуліганства	91
Висновки до розділу 2.....	103
Розділ 3. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	105
3.1. Організаційно-тактичні особливості проведення огляду та обшуку	105
3.2. Тактика допиту підозрюваного, потерпілого та свідка	128
3.3. Особливості використання спеціальних знань.....	146
Висновки до розділу 3	161
ВИСНОВКИ	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	168
ДОДАТКИ	195

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	– Кримінальний кодекс України
КПК	– Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС	– Міністерство внутрішніх справ України
НП	– Національна поліція України
НСРД	– негласна слідча (розшукова) дія
ОРЗ	– оперативно-розшукові заходи
СБУ	– Служба безпеки України
СОГ	– слідчо-оперативна група
СРД	– слідча (розшукова) дія

ВСТУП

Актуальність теми. Складне економічне, політичне та соціальне становище останніх років зумовило зміну криміногенної ситуації в Україні в негативну сторону. Терористичні дії на сході держави, розмитість кордонів на цій території, збільшення обігу нелегальної зброї призвело до видозмінення кількісних й якісних показників злочинності, загальний рівень якої дедалі зростає. Не стало винятком і суспільно небезпечне діяння, яке кваліфікується за ст. 296 КК України. Так, останнім часом суттєво збільшилась кількість випадків учинення хуліганства із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 296 КК). Зростання кількості окреслених злочинів демонструє нездатність правоохоронних органів протистояти цим негативним явищам. Підтвердженням неефективності діяльності правоохоронних органів є офіційні статистичні показники Генеральної Прокуратури України. Так, у 2013 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 6315 фактів учинення хуліганства, у той час як повідомлення про підозру було вручено у 3139 випадках, 2014 р. – 5962, повідомлення про підозру – у 2207 провадженнях, 2015 р. – 6220, повідомлення про підозру – у 1742 провадженнях, 2016 р. – 6973, повідомлення про підозру було вручено лише у 1530 випадках. Від загальної кількості зареєстрованих в ЄРДР випадків вчинення хуліганства за ч. 4 ст. 296 КК було кваліфіковано 17 %, що становить шосту частину зазначених суспільно небезпечних діянь. З них у 35 % випадків не було пред'явлено підозру.

Наведені статистичні дані свідчать, що вчинення хуліганства із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення

тілесних ушкоджень, є розповсюдженим кримінально караним діянням. Дедалі кількість злочинів зростає, більшість з них залишаються нерозкритими.

Все це зумовлює розробку методики розслідування хуліганства, удосконалення діяльності оперативних й слідчих підрозділів з протидії цим злочинам. Вчасне запобігання хуліганським проявам має важливе значення, оскільки нерідко застосування вогнепальної чи холодної зброї, інших предметів для нанесення тілесних ушкоджень провокує вчинення низки інших злочинів як в момент здійснення хуліганських дій, так і у подальшому (убивств, спричинення тілесних ушкоджень, розбійних нападів, масових заворушень).

На необхідність розробки окремої методики розслідування хуліганства, кваліфікованого за ч. 4 ст. 296 КК, вказали 92 % опитаних слідчих. Серед причин низької якості розслідування вказаної категорії злочинів слідчі відзначають: несвоєчасне і неякісне проведення слідчих (розшукових) дій (67 %); недостатнє науково-технічне забезпечення (65 %); відсутність взаємодії слідчого з оперативними підрозділами (62 %) та ін.

Теоретичне підґрунтя дисертації складають фундаментальні роботи вчених, присвячені різним аспектам виявлення та розслідування злочинів, зокрема Л. І. Аркуші, М. І. Бажанова, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, О. І. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, І. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкіна, В. А. Журавля, Г. Г. Зуйкова, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. Н. Кудрявцева, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, С. І. Мінченка, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, В. Д. Пчолкіна, О. Р. Ратінова, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, В. Г. Танасевича, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін.

Проблемам попередження та розслідування хуліганства, а також окремих його видів присвятили свої дослідження такі науковці, як

М. С. Бушкевич, М. М. Єфімов, В. І. Захаревський, Н. О. Кононенко, В. М. Мешков, О. І. Овчаренко, М. А. Очеретяний, М. І. Порубов та ін.

Разом з тим, незважаючи на вагомий внесок учених у розробку тактичних основ розслідування хуліганства, слід зауважити, що їх наукові пошуки стосувалися лише окремих його аспектів, які були достатньо актуальними на певних етапах розвитку кримінального процесуального законодавства України та судово-слідчої практики. Вказане зумовлює актуальність дослідження, у якому на основі положень КПК України висвітлювалися б питання розробки криміналістичної характеристики хуліганства, кваліфікованого за ч. 4 ст. 296 КК, типових слідчих ситуацій, організації й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Наведені обставини у своїй сукупності визначили актуальність окресленої проблематики, її наукову, теоретичну та практичну значущість й зумовили вибір теми наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності Національної поліції України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 № 275; Порядку взаємодії Генеральної прокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України щодо обміну інформацією з Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційних систем органів внутрішніх справ (спільний наказ Генеральної прокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України від 17.11.2012 № 115/1046); Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011, а також у межах загальноуніверситетської наукової теми Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» «Теорія і практика застосування кримінально-процесуальних норм і криміналістичних заходів протидії злочинності» (державний реєстраційний номер 0107U008698).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження зводиться до вирішення певного наукового завдання з розроблення методики розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. Досягнення зазначеної мети зумовлює постановку таких окремих *задач*:

– сформулювати поняття криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, та встановити її структуру;

– виокремити й систематизувати типові способи та знаряддя злочину;

– з'ясувати зміст обстановки кримінального правопорушення;

– окреслити криміналістично вагомі ознаки особи злочинця;

– визначити типові слідчі ситуації розслідування злочину;

– розкрити форми взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів у кримінальних провадженнях за фактами учинення хуліганства;

– конкретизувати організаційно-тактичні особливості проведення огляду;

– визначити особливості тактики допиту підозрюваного;

– з'ясувати особливості використання спеціальних знань у справах про хуліганство.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів при розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень.

Предмет дослідження – розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі було використано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. Їх застосування обумовлено системним підходом, що дозволяє здійснювати системний аналіз методики розслідування хуліганства. *Формально-логічні методи* використовувалися під час вивчення матеріалів кримінальних справ й проваджень, нормативно-правових актів, наукових положень та концепцій, що являють собою предмет дослідження (розділи 1, 2, 3). *Системно-структурний метод* застосовувався при визначенні елементів криміналістичної характеристики хуліганства досліджуваного виду, класифікації способів і знарядь його вчинення, системи відомостей про обстановку злочинної події (розділ 1). *Соціологічний метод* застосовувався при опитуванні працівників прокуратури, оперативних і слідчих підрозділів, експертних установ МВС України (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, розділи 2 і 3). *Статистичний та документальний методи* застосовано при аналізі й узагальненні результатів анкетування практичних респондентів, опрацювання матеріалів кримінальних проваджень, а також визначенні недоліків у тактичному забезпеченні окремих слідчих (розшукових) дій (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, розділ 3). *Порівняльно-правовий метод* використовувався при розгляді кримінальних і кримінально-процесуальних нормативно-правового забезпечення діяльності правоохоронних органів України та їх порівнянні для обґрунтування окремих висновків (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1, 3.2). На основі *синтезу* сформульовано висновки й пропозиції за темою дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять результати узагальнення оперативної, слідчої та судової практики протягом 2010-2017 рр. Розглянуто матеріали 127 кримінальних справ та 235 проваджень з проблематики дослідження (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська та Сумська області, м. Київ) за 2010-2017 рр.; дані офіційної статистичної звітності Генеральної

прокуратури та МВС України за 2011-2017 рр.; зведені результати опитувань 93 працівників прокуратури, 215 слідчих, 312 працівників оперативних підрозділів та 68 працівників експертних установ МВС України. При підготовці дисертації автор використовував власний досвід роботи у слідчих підрозділах МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є одним із перших у вітчизняній науці монографічним комплексним дослідженням методики розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. У результаті проведеного дослідження визначено й аргументовано низку положень, висновків і рекомендацій, що характеризуються науковою новизною й мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

уперше:

– надано авторське визначення криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, як заснованої на статистичних даних системи взаємозалежних відомостей про найбільш вагомні ознаки кримінальних правопорушень, які сприяють їх швидкому розкриттю й розслідуванню шляхом побудови слідчих версій та проведення слідчих (розшукових) дій та інших розшукових заходів;

– розроблено структуру криміналістичної характеристики хуліганства досліджуваного виду, до якої включено такі елементи: спосіб вчинення злочину, знаряддя злочину, обстановка злочину, слідова картина, особа потерпілого, особа злочинця;

– запропоновано класифікацію й проведено аналіз застосування типових знарядь учинення хуліганства, зокрема: 1) вогнепальна зброя: а) військова зброя; б) спортивна зброя; в) мисливська зброя; г) саморобна

зброя; д) видозмінена зброя; 2) холодна зброя: а) багнет; б) стилет; в) ніж; г) кинджал; д) нунчаки; е) кастет; 3) спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень і заздалегідь заготовлені предмети: а) ножі, які не належать до холодної зброї; б) гумові кийки; в) газові пістолети; г) газові балончики; д) пневматична зброя; е) сигнальні та стартові пістолети; є) вибухові пакети; ж) імітаційно-піротехнічні засоби; з) бейсбольні бити;

удосконалено:

– домінанти структури відомостей про обстановку злочину завдяки побудові кореляційних зв'язків між часовими (час доби, день тижня, пора року) та просторовими (місце вчинення, умови вчинення, тип населеного пункту) ознаками досліджуваного діяння;

– систему даних щодо основних матеріальних та ідеальних слідів, які деталізують слідову картину злочину;

– видові властивості особи потерпілого та злочинця, серед яких розкрито такі: стать, вік, освіта, місце роботи, стан алкогольного сп'яніння, місце проживання стосовно району учинення хуліганських дій, наявність судимості;

– систему типових слідчих ситуацій, що виникають при розслідуванні хуліганства, серед яких виокремлено такі: 1) особу затримано на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого; 2) особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину; 3) хуліганські дії учинені в минулому, особа злочинця і потерпілий відомі, але кількість матеріальних слідів злочину є недостатньою; 4) зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особу хулігана не встановлено, очевидці події відсутні;

– організацію і тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду і допиту;

дістало подальшого розвитку:

– теоретичні положення щодо поняття криміналістичної

характеристики злочинів, її структури та значення при розслідуванні кримінальних правопорушень;

– система типових способів підготовки, учинення та приховування злочину; визначено найбільш часто застосовувані з них правопорушниками;

– форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами поліції під час розслідування досліджуваних суспільно небезпечних діянь;

– положення щодо криміналістичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які направлені на отримання даних з матеріальних (огляд) та особистісних (допит підозрюваного, потерпілого, свідка) джерел;

– комплекс слідчих помилок, яких припускаються слідчі під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій;

– особливості використання спеціальних знань у справах про хуліганство.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені в роботі висновки, пропозиції й рекомендації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого удосконалення й розвитку методики розслідування окремих видів злочинів на базі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків та рекомендацій (акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 21.02.2017, Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 24.02.2017);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Організація розслідування злочинів», «Тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій», «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової

діяльності (акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 24.02.2017, Університету митної справи та фінансів від 20.02.2017);

– *практичній діяльності* – основні положення дисертації використовуються для удосконалення діяльності органів прокуратури та оперативних й слідчих підрозділів Національної поліції України (акти впровадження слідчого управління ГУНП в Дніпропетровській області від 20.02.2017, Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України від 23.02.2017), а також при проведенні практичних занять у системі службової підготовки, курсах підвищення кваліфікації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації в цілому та окремі її аспекти оприлюднені на науково-практичних конференціях та семінарі, зокрема: «Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах» (Дніпропетровськ, 2015); «Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні» (Дніпропетровськ, 2016); «Юридична наука: сучасний стан, перспективи, інновації» (Кривий Ріг, 2016); «Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні» (Дніпро, 2016).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у десяти наукових публікаціях за темою дисертації, з яких шість – у наукових журналах та збірниках наукових праць, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук, та одне – у періодичному виданні іншої держави; у чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах.

Розділ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ АБО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ЧИ ІНШОГО ПРЕДМЕТА, СПЕЦІАЛЬНО ПРИСТОСОВАНОГО АБО ЗАЗДАЛЕГІДЬ ЗАГОТОВЛЕНОГО ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

1.1. Поняття та елементи криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень

При розслідуванні окремих кримінальних правопорушень працівники правоохоронних органів повинні максимально використовувати всі доступні методи та засоби. Одним з них є криміналістична характеристика. Зазначена наукова категорія виникла як елемент методики розслідування окремих видів злочинів і досі не використовується у процесі доказування в повному обсязі. Адже, по-перше, не за всіма кримінальними правопорушеннями розроблено методики розслідування; по-друге, в них не завжди чітко та точно вибудовано криміналістичну характеристику; по-третє, працівники поліції досить рідко на практиці звертаються до відомостей, які її складають.

Говорячи про поняття криміналістичної характеристики, необхідно розглянути сутність цієї окремої методики. Зокрема, О. М. Васильєв визначив її як заключний розділ криміналістики, в якому відбувається накопичення матеріалів узагальнення передової слідчої практики поряд із загальним завданням удосконалення розслідування та підвищення його ефективності. Зазначене, на його думку, зумовило виникнення проблеми підвищення її наукового рівня та практичної корисності як блоку, що

синтезує використання засобів криміналістичної техніки та слідчої тактики, і як галузі, яка має власний, значно ширший зміст, аніж той, який вона мала до цього [34, с. 3]. У свою чергу, В. Г. Танасевич розглядає зазначену категорію як систему запропонованих із метою розкриття та попередження злочинів методів, прийомів із послідовного дослідження в процесі розслідування обставин вчинення злочину та викриття осіб, які його скоїли, систему, що спирається на розроблені криміналістикою загальнотеоретичні положення, науково-технічні засоби та криміналістичну тактику [251, с. 92].

Зі свого боку, В. Є. Корноухов визначає її як зумовлену суперечливим співвідношенням вихідних ситуацій розслідування з предметом доказування систему тактичних завдань та операцій, яка відповідає критеріям ефективності й економічності [115, с. 24]. А вже М. П. Яблоков визначає, що вона є цілісною частиною криміналістики, яка вивчає кримінальний досвід вчинення окремих видів злочинів і слідчу практику їх розслідування та розробляє на основі пізнання їх закономірностей з урахуванням даних криміналістичної техніки та тактики систему найбільш ефективних методів розслідування та попередження різних видів злочинів [128, с. 542].

У такому ж ракурсі її розглядав Р. С. Белкін, говорячи, що це система наукових положень і рекомендацій з організації розслідування та запобігання злочинам окремих видів [20, с. 103].

З огляду на зазначені поняття можемо дійти такого висновку. Методики можуть виникати як певні видові категорії, коли створюється система розслідування якогось конкретного правопорушення (крадіжка, вбивство, зґвалтування), міжвидові, що характеризують процес доказування групи злочинів (корисливо-насильницькі, проти громадської безпеки), а також внутрішньовидові, в яких суспільно-небезпечне діяння звужується до певної категорії (вбивство на замовлення, крадіжка з дачних кооперативів).

З цього приводу В. В. Тищенко зазначає, що єдиної усталеної структури методики розслідування злочинів бути не може, оскільки з інформаційної точки зору методика є певною сукупністю знань, а з позиції

використання певним алгоритмом дій; крім того, на структуру методики впливає її функціональна спрямованість [255, с. 270].

Інші автори зі свого боку характеризують криміналістичну методику як розділ науки криміналістики, який містить систему комплексних криміналістичних рекомендацій щодо виявлення, розслідування та профілактики окремих видів злочинів [25, с. 369].

А, наприклад, Р. Л. Степанюк, досліджуючи структури окремих криміналістичних методик, вказує на однотипність будови видових, підвидових та комплексних методик, включаючи до них криміналістичну характеристику відповідно виду, підвиду злочинів або їх комплексу [250, с. 157].

В той же час ми не можемо погодитись з думкою А. О. Кочневої, яка зазначає, що традиційні видові і підвидові методики не завжди забезпечують належну ефективність розслідування. Дослідниця пояснює це тим, що такі методики орієнтовані або на конкретний кримінально-правовий вид злочинів (вбивство, крадіжка і т.п.), або на його різновид, виділений за кримінально-правовим і (або) криміналістичним ознаками (наприклад, вбивство за замовленням; вбивства, замасковані інсценуванням; крадіжки, пов'язані з проникненням в приміщення, і т.п.). Вона доводить, на основі дослідження роботи В. В. Тищенка, що на початку кримінального провадження далеко не завжди можна дати однозначну кримінально-правову оцінку розслідуваної події, а отже, правильно обрати видову (підвидову) методику розслідування. Крім того, злочинна діяльність певної особи або групи осіб може включати цілий комплекс пов'язаних між собою злочинів, що знов таки не дозволяє продуктивно скористатися будь-якою окремою видовою методикою [253; 120, с. 159]. На наш погляд, дані судження не повністю розкривають задачі окремої криміналістичної методики, адже вона покликана структурувати діяльність працівників правоохоронних органів з розслідування конкретних кримінально караних діянь. Тому, навпаки, звуження її до певного виду чи підвиду дає змогу максимально надати

практичним підрозділам методи та засоби розслідування.

Грунтуючись на різноманітних твердженнях та позиціях науковців щодо сутності і класифікації окремих криміналістичних методик, ми вирішили віднести методіку розслідування досліджуваного типу хуліганства до внутрішньовидових.

Що ж до структури методи розслідування злочинів, то вона також поступово розвивалась зі зміною законодавства та науковою думкою. Так, на початку її створення, про що наголошує О. В. Пчеліна [195, с. 397], науковці визначали її завдання таким чином:

- узагальнення досвіду розслідування окремих видів злочинів;
- виділення специфічних властивостей окремих категорій справ та адекватних їм прийомів і методів розслідування;
- визначення способів і ступеня застосування принципів тактики та техніки розслідування;
- виділення особливостей застосування комплексу тактичних і технічних прийомів під час розслідування окремих видів злочинів тощо [122, с. 3-27].

У 1970-х рр. І. М. Лузгін систему окремої методики розслідування поділяв на такі елементи:

- обставини, що підлягають доведенню у кримінальній справі;
- особливості порушення кримінальної справи;
- специфіка первинних слідчих дій та їх поєднання з оперативно-розшуковими заходами;
- особливості планування і побудови версій у справі;
- подальші слідчі дії;
- особливість роботи слідчого на завершальному етапі розслідування;
- особливості встановлення причин і умов, що сприяли здійсненню злочину [132, с. 284].

Тобто бачимо, що криміналістичної характеристики в цих структурах не передбачалося. Хоча для дослідження зазначених положень науковці

визначали таке:

- вивчення слідової картини;
- встановлення кола осіб, причетних до вчинення злочину або поінформованих про окремі аспекти вчиненого кримінального проступку;
- аналіз, дослідження й співставлення фактів; застосування спеціальних знань;
- розробка форм і методів співвідношення оперативно-розшукових і слідчих дій;
- визначення процесуальних особливостей перевірки й оформлення доказів [122, с. 3-27].

У науковий обіг криміналістичну характеристику ввели наприкінці 1970-х років, і лише згодом вона почала широко розвиватися та використовуватися. Говорячи про її визначення, наведемо думки деяких науковців. Зокрема, Л. Я. Драпкін розглядає її як наукову категорію, в якій з достатнім ступенем конкретності описані типові ознаки та властивості події, обстановки, способу та механізму вчинення суспільно небезпечних діянь певної класифікаційної групи, процесу виникнення та локалізації доказів, типових ознак особистості та поведінки винних, потерпілих, а також стійкі особливості інших об'єктів посягань [67, с. 17].

Приблизно в цей період О.Н. Колісниченко та В.О. Коновалова формулювали її визначення таким чином: це система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і служить побудові та перевірці слідчих версій для вирішення конкретних завдань розслідування [109, с. 16].

На основі дослідження праць окремих науковців [61], А. В. Старушкевич розглядав цю наукову категорію як засновану на практиці правоохоронних органів та криміналістичних досліджень модель системи зведених відомостей про криміналістично значущі ознаки виду, групи або конкретного злочину, яка має на меті оптимізацію процесу розслідування злочинів. І, у свою чергу формулюючи зазначене поняття, автор визначав

криміналістичну характеристику як модель системи зведених відомостей про криміналістично значимі ознаки виду, групи або конкретного злочину [248, с. 9].

Зазначену категорію дещо в іншому ракурсі визначає В. Г. Гончаренко: як ідеальну модель типових зв'язків та джерел доказової інформації, що закономірно формуються, яка дозволяє прогнозувати оптимальний шлях та найбільш ефективні засоби розслідування окремих категорій злочинів [55, с. 12]. Щодо досліджуваної наукової категорії В. В. Лисенко зазначає, що вона має практичне призначення не лише у випадку встановлення типових зв'язків між її елементами. Крім того, її може бути також ефективно застосовано у діяльності слідчих органів за наявності нетипових особливостей окремих елементів чи зв'язків. Виходячи з наведеного, можна зазначити, що до змісту криміналістичної характеристики необхідно включати інформацію про злочини, яка має одиничні прояви [147, с. 234].

На нашу думку, найбільш точно і лаконічно досліджуване поняття сформулював А. Ф. Волобуєв як систему відомостей (знань) про елементи механізму скоєння злочинів окремого виду або групи, в яких відображаються закономірні зв'язки між цими елементами і які використовуються для побудови і перевірки версій під час розслідування конкретних злочинів [42, с. 24]. В той же час ми не можемо погодитись з формулюванням в цьому понятті механізму вчинення злочину. Адже він є окремою категорією, яка багато в чому йде паралельно з наведеним визначенням.

Тому, на наш погляд, криміналістична характеристика хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, це заснована на статистичних даних система взаємозалежних відомостей про найбільш вагомні ознаки кримінальних правопорушень, які сприяють їх швидкому розкриттю й розслідуванню шляхом побудови слідчих версій і проведення слідчих (розшукових) дій та інших розшукових заходів.

Тобто основне значення досліджуваної наукової категорії полягає у практичному застосуванні окремих її положень. Тому доречно навести позицію В. В. Радаєва, який основними напрямками цього визначив:

- виявлення злочинів, висунення версій про злочинний характер тієї чи іншої події;
- висунення версії про особу злочинця;
- висунення версії про вчинення злочину групою осіб;
- використання відомостей про типові місця приховання та реалізації викраденого для розшуку предметів посягання;
- застосування даних про механізм слідоутворення для правильного визначення кола можливих джерел інформації про злочин, більш цілеспрямованої роботи з їх виявлення, для виявлення матеріальних слідів злочину в ході огляду [199, с. 17-19].

Стосовно наповнення складовими частинами окремої криміналістичної характеристики, то вони у науковців визначаються по-різному. Наприклад, М. В. Салтевський зведе її до чотирьох основних елементів: предмета безпосереднього замаху; способу учинення злочину в його широкому розумінні; типової обстановки «слідової картини» в її широкій інтерпретації; особи злочинця» [209, с. 419].

У свою чергу, А. В. Іщенко розширює цей перелік, визначивши структуру криміналістичної характеристики злочинів зі слідової картини, способу учинення злочину, предмета злочинного посягання, даних щодо особи злочинця та особи потерпілого [98, с. 181].

Ще більш розширив дану категорію І. Ф. Пантелєєв, визначивши серед її елементів такі: типові ситуації окремого виду злочину, найпоширеніші способи їх здійснення, характеристику типових матеріальних слідів злочину, що можуть мати значення речових доказів у кримінальній справі, найбільш ймовірні місця їх виявлення, схованок, способи приховування слідів злочину та інших засобів маскування, характеристику їх професійних злочинних навичок [179, с. 359].

А вже В.Ф. Єрмолович запропонував узагальнену структуру криміналістичної характеристики злочинів, включивши до неї понад 20 елементів, зокрема: зв'язок злочину з адміністративними правопорушеннями, а також порушеннями фінансової, технологічної, трудової та іншої дисципліни; криміналістичну структуру злочину; способи ухилення від кримінальної відповідальності й покарання обвинуваченого за вчинене; діяльність осіб, що об'єктивно сприяла настанню злочинного результату або ухиленню суб'єкта від кримінальної відповідальності тощо [75, с. 238].

Взагалі по-іншому визначила її О. Р. Росинська: характеристика типових способів учинення та приховання злочинів даного виду та інших обставин злочину; відомості про коло осіб, серед яких треба шукати злочинця; характеристика типового потерпілого; опис типових обставин, що сприяли або перешкоджали таким злочинам [204, с. 242].

З огляду на зазначене, необхідно дійти висновку, що серед науковців немає єдиної позиції щодо наповнення системи криміналістичної характеристики злочину. В той же час ми повинні розуміти, що вона буде залежати від декількох факторів: по-перше, конкретного складу кримінально караного діяння; по-друге, розшукової спрямованості кожного елемента; по-третє, можливості завдяки їй дослідженню визначити подальші напрямки розслідування та проводити певні СРД й інші заходи.

У цілому досліджували окремі питання криміналістичного забезпечення розслідування хуліганства, а також характеризували його криміналістичну характеристику різні науковці. Зокрема, деякі аспекти цієї проблематики були розглянуті в дисертаційних роботах таких вчених, як: В. І. Захаревський «Характеристика і методи вирішення слідчих ситуацій у справах про хуліганство» (Москва, 1990), О. І. Овчаренко «Доказування у досудовому провадженні у кримінальних справах про хуліганство» (Москва, 2005), М. С. Бушкевич «Криміналістичне забезпечення розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб» (Мінськ, 2008), М. М. Єфімов

«Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства» (Дніпропетровськ, 2009); М. А. Очеретяний «Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб» (Київ, 2016); Н. О. Кононенко «Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів» (Дніпропетровськ, 2016).

Але вказані дослідження не містять комплексного дослідження особливостей розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, з урахуванням чинного КПК та сучасних потреб правоохоронної діяльності. Тобто криміналістична характеристика та особливості розслідування досліджуваного виду хуліганства потребують комплексного дослідження. Вказані обставини у своїй сукупності визначають актуальність теми дисертації, її наукову, теоретичну та практичну значущість.

Тому, оскільки нами досліджується конкретний суспільно небезпечний прояв, вважаємо за потрібне розглянути в хронологічній послідовності погляди науковців щодо структурного наповнення криміналістичної характеристики хуліганства.

Першу структуру криміналістичної характеристики хуліганства зустрічаємо в дослідженні М. В. Салтевського, який серед її елементів вирізняє такі: безпосередній предмет злочинного посягання, типову «слідову картину», спосіб учинення злочину та особу злочинця [210, с. 16].

Надалі В. І. Захаревський визначив такі складові: вихідна інформація про злочин, дані про способи його вчинення та приховування, відомості про знаряддя та засоби, що використовували злочинці; дані про обстановку, час, місце вчинення хуліганства; відомості про сліди хуліганських дій, їхні наслідки; характеристика особи злочинця; мотиви й цілі хуліганства; типологія потерпілого та його віктимні риси; характеристика та структура хуліганських груп, особливості злочинних проявів з їх боку [92, с. 13].

Майже паралельно в різних країнах пострадянського простору було

досліджено зазначену наукову категорію. Так, як вважає О. І. Овчаренко, її створюють такі елементи: місце, час та спосіб учинення хуліганства; типові слідчі ситуації; типові сліди злочину та ймовірні місця їх знаходження; відомості про особу потерпілого та особу обвинуваченого [170, с. 28].

Зі свого боку, М. І. Бушкевич до її елементів зараховував такі: предмет злочинного посягання, обставини вчинення хуліганства, матеріальні і ідеальні сліди злочину, мотиви хуліганства, способи його вчинення, дані про злочинну групу [30, с. 9].

А вже М. М. Єфімов виокремлює такі складові досліджуваної категорії діянь: способи вчинення хуліганства; предмет злочинної діяльності; обстановку вчинення хуліганських дій; «слідову картину» вчинення хуліганства; особу потерпілого; особу злочинця (хулігана) [84, с. 317].

Крім зазначених, В. М. Мешков до обов'язкових складових цієї наукової категорії відніс спосіб, суб'єкта, ситуації та сліди [158, с. 108].

І останнє дослідження було проведене Н. О. Кононенко, яка в структурі криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого у зв'язку з проведенням спортивно-масових заходів, визначила наявність таких складових: способи вчинення хуліганства; обстановка вчинення хуліганських дій; предмет злочинної діяльності; особа потерпілого; особа злочинця (хулігана) [114, с. 20].

З огляду на зазначені позиції науковців та проведення дослідження матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] необхідно визначити елементи, виділені нами в системі криміналістичної характеристики досліджуваного виду хуліганства.

Зазначені дослідження характеризуються наявністю такого елементу криміналістичної характеристики, як спосіб учинення злочину. Даний елемент знайшов своє відображення й у досліджуваній категорії кримінальних проваджень. Зрозуміло, що він має місце у 100 % випадків [Додаток А], адже його наявність необхідна для доведення об'єктивної сторони суспільно небезпечного діяння.

В структурі криміналістичної характеристики досліджуваного виду хуліганства необхідно виділити і такий елемент, як знаряддя злочину, оскільки, відповідно до ч. 4 ст. 296 КК України, досліджуване суспільно небезпечне діяння характеризується наявністю кваліфікуючої ознаки використанні певних речей для досягнення відповідних цілей. Незважаючи на означені цілі, характерним для досліджуваного виду хуліганства є саме застосування вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. Тому особливістю досліджуваної категорії правопорушень є наявність відповідних знарядь вчинення.

Оскільки хуліганство досліджуваного виду, як і будь-яке інше кримінальне правопорушення, вчинюється за певних обставин (час, місце, умови), то наступним елементом його криміналістичної характеристики необхідно визначити обстановку його вчинення.

Застосування вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, в усіх випадках залишає певну матеріальну чи ідеальну інформацію. В усіх ситуаціях дані відомості повинні виявлятися, вилучатися і досліджуватися. Тому наявність слідової картини в структурі досліджуваної категорії не викликає сумніву. Крім того, вчинення цього хуліганства в 100 % випадків [Додаток А] характеризується значною кількістю слідів, що залишаються на місці події.

Щодо наступного елементу доречно навести позицію В. М. Мешкова, який зазначає, що стосовно суб'єкта злочину збирається інформація, яка його характеризує: за місцем роботи, навчання, місцем проживання; перевіряються версії щодо його зловживання наркотиками чи алкоголем; наявність судимості; причетність до агресивних релігійних сект [158, с. 111]. Тобто в будь-якому випадку елементом цієї структури буде особа злочинця. Її дослідження дозволяє висувати належні версії, готуватися до проведення СРД, НСРД та інших заходів.

Для попередження досліджуваного кримінального правопорушення доречно досліджувати особу потерпілого. Адже хуліганству загалом притаманна велика віктимність. Це пояснюється тим, що в багатьох випадках ознаки потерпілого, його поведінка чи окремі дії можуть викликати негативну реакцію зі сторони хулігана.

На основі вивчення й аналізу криміналістичної літератури, кримінальних проваджень [Додаток А], а також опитування працівників правоохоронних органів [Додаток Б] серед елементів структури криміналістичної характеристики досліджуваної категорії правопорушень виокремлено такі:

- спосіб вчинення злочину;
- знаряддя злочину;
- обстановка його вчинення;
- «слідова картина»;
- особа потерпілого;
- особа злочинця.

Виділення саме цих складових пояснюється неодмінною розшуковою їх направленістю: виявлення характерних елементів визначає конкретні перспективи окремих слідчих версій при розслідуванні, а ще дозволяє більш ефективно проводити різноманітні слідчі (розшукові) дії.

У теоретичному аспекті малодослідженими залишилися питання сучасної криміналістичної характеристики хуліганства означеного виду. Так, на думку 71 % [Додаток Б] опитаних респондентів, одним з найбільш перспективних напрямків удосконалення цієї діяльності є питання визначення кореляційних зв'язків між окремими її елементами.

1.2. Способи і знаряддя вчинення злочину

Центральним елементом будь-якої криміналістичної характеристики є спосіб вчинення злочину. Це досить просто пояснюється. Адже безпосередні дії чи бездіяльність з вчинення суспільно небезпечного діяння є обов'язковими складовими будь-якого складу злочину. Їх доведення є обов'язковим для доказування вини особи, що вчинила кримінально каране діяння. Тому зрозуміло, що дослідженню зазначеного елемента приділяється увага в працях багатьох вчених-криміналістів. Вчинення хуліганства із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, вже в своїй назві говорить про необхідність дослідження цього елемента кримінального правопорушення.

Говорячи про зміст досліджуваної наукової категорії, звернемося до досліджень криміналістів. Так, В. А. Овечкін її формулює як сукупність способів з його підготовки, вчинення і приховування, зумовлених чинниками зовнішнього середовища і властивостями особи [168, с. 9].

Дещо раніше Н. Ф. Кузнецова спосіб учинення злочину визначає як систему дій під час підготовки, вчинення та приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізичними властивостями особи, що можуть бути пов'язані з вибором використання відповідних знарядь або засобів та умов, місця і часу [141, с. 50].

У кримінально-правовому розумінні, як зазначає В. Н. Кудрявцев, його можна визначити як відповідний порядок, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою, які утворюють дії з підготовки до злочину (підшукування, пристосування засобів, знарядь, створення умов тощо), його вчинення (дії, безпосередньо пов'язані із зазіханням на об'єкт), а також ті дії з приховування, що відбуваються до моменту закінчення злочину [140, с. 60-69]. У свою чергу, О. Н. Колесніченко запропонував розрізняти в методиці

розслідування способів підготовки до вчинення злочину, способів самого вчинення злочину і способів його приховування, оскільки зазначені дії можуть бути скоєні в різний час, різними особами й мати різне кримінально-правове значення [103, с. 9-11].

Продовжуючи наведені позиції, С. М. Зав'ялов розглядає способів вчинення злочину як тріаду способів готування, вчинення та приховання злочину. На його думку, ними виступає різновид діяльності людини, якій притаманні соціально-психологічні якості, орієнтувальні, сенсомоторні особливості суб'єкта [91, с. 5].

Розширюючи наведені визначення, В. В. Тіщенко до змісту способів вчинення злочину відносить комплекс діянь злочинця з підготовки, вчинення і приховування злочину, обумовлених метою злочинного діяння, властивостями особи злочинця й обстановкою (об'єктивними і суб'єктивними факторами), результати яких відбиваються на матеріальних та інтелектуальних слідах, що характеризують психічні й фізичні риси особи злочинця [253, с. 18]. В даному випадку, як бачимо, визначаються, крім складових способу, його умови вчинення.

Зі свого боку, В. П. Колмаков розрізняв способів вчинення злочину і способів його приховування, де останнє він розглядав як дії злочинця, спрямовані на маскування факту злочину і ліквідацію його [105, с. 193-201]. У свою чергу, Е. Д. Куранова, визначивши, що в зміст поняття способу вчинення можна включити дії з приховування злочину, надала таке його формулювання: комплекс дій з підготування, вчинення, приховування злочину, який обраний винним відповідно з наміченою метою й тими умовами, у яких здійснюється злочинний задум [143, с. 165].

Доречно привести і розподіл на види, наданий Г. А. Матусовським, в такому вигляді:

- одноелементні, що складаються із дій без підготовки та приховування злочину;
- складні (двохелементні), які крім основного елемента включають дії з

підготовки або приховування злочину;

– повні (трьохелементні), які включають підготовку, безпосереднє вчинення та приховування злочину [156, с. 213].

На основі узагальнення оперативної й слідчої практики та наукових поглядів учених нами визначено, що складовими елементами способу учинення злочину є його підготовка, безпосереднє скоєння та приховування. При учиненні хуліганства наявним є повноструктурний склад способу, оскільки переважно (87 %) мають місце елементи підготовки й приховування злочину.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] дав змогу встановити, що хулігани здебільшого (91 %) застосовували заходи щодо підготовки до учинення злочину, зокрема:

- розробка плану злочину 17 %;
- вибір об'єкта злочинного посягання 64 %;
- підшукування, пристосування й підготовка знарядь злочину 94 %;
- добір співучасників 19 %;
- розподілі ролей між співучасниками 8 %.

Найбільш важливим є встановлення заходів підготовки до вчинення досліджуваного виду хуліганства в розрізі спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого предмета для нанесення тілесних ушкоджень. Адже, виходячи з цієї ознаки, можливо кваліфікувати діяння за ч. 4 ст. 296 КК. З іншого боку, поверхнєве дослідження цього аспекту в процесі розслідування може надати підстави суду для перекваліфікації хуліганства за іншою частиною.

Так, 27.07.2014 приблизно о 23.00 гр. М., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, в сквері навпроти магазину "Фуршет", розташованого по пр. Леніна в м. Дніпродзержинську, де також знаходились потерпілі, з хуліганських мотивів кулаком наніс удар в область обличчя гр. Т. Потім, маючи при собі газовий балончик, тобто предмет, спеціально пристосований та заздалегідь заготовлений для спричинення тілесних

ушкоджень, з метою заподіяння тілесних ушкоджень розпилив в обличчя останньої сльозоточивий газ. Після чого наніс кулаком правої руки удар з лівої сторони в область її обличчя, від чого гр. Т. впала на бетонне покриття площадки. Далі гр. М., продовжуючи свої умисні хуліганські дії, підійшов до гр. Б., яку штовхнув та наніс удар в область обличчя, чим звалив її з ніг. Після цього, маючи при собі газовий балончик, умисно розпилив в обличчя гр. Б. сльозоточивий газ [232].

Більш наочним є такий приклад. Гр. С. 03 вересня 2011 року близько 23 годин 20 хвилин, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, в приміщенні будинку культури на дискотеці, грубо порушуючи громадський порядок, поводячись нахабно, почав ображати оточуючих громадян грубою нецензурною лайкою, принижуючи їх честь та людську гідність. Після чого біля будинку культури, продовжуючи свої хуліганські дії, без будь-яких причин, розбив скляну пляшку та, використовуючи її частину як предмет, спеціально пристосований для нанесення тілесних ушкоджень, погрожував його застосуванням оточуючим та намагався нанести вказаним предметом удари особам, що перебували поряд і які намагалися припинити його хуліганські дії [228]. Дії судом були кваліфіковані за ч. 4 ст. 296 з огляду на те, що правопорушник вчинив злочин із застосуванням іншого предмета розбитої пляшки, спеціально пристосувавши її для нанесення тілесних ушкоджень.

Спосіб безпосереднього вчинення злочину це не просто сукупність певних актів поведінки, а їх визначена цілісна структура поведінки. Так, І. Ш. Жорданія акцентує, що дана категорія утворюється із взаємопов'язаних елементів, актів поведінки, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину. Ці акти поведінки дії, операції, прийоми сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності [90, с. 73]. В основі хуліганської діяльності, на думку М. В. Салтевського, лежать такі елементи: жест, слово та фізична сила [210, ст. 16].

Зі свого боку, М. С. Бушкевич зауважує, що більшість хуліганських дій

(93,11%) направлені на їх безпосереднє сприйняття потерпілими і свідками, інша група на опосередковане сприйняття громадянами (14%), тобто результати діяння розуміються членами суспільства через певний проміжок часу після їх вчинення [29, с. 124].

У свою чергу, М. М. Єфімов, на основі дослідження постанови Пленуму Верховного суду України [194] та матеріалів кримінальних проваджень, класифікував способи вчинення хуліганства відповідно до кваліфікуючих ознак [77, с. 37] таким чином:

- 1) за ознакою особливої зухвалості:
 - насильство із завданням потерпілій особі побоїв;
 - заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень;
 - знущанням над потерпілим;
 - знищення майна;
 - пошкодження майна;
 - зрив масового заходу;
 - тимчасове припинення нормальної діяльності установи, підприємства чи організації;
 - припинення руху громадського транспорту та ін.;
- 2) за ознакою виняткового цинізму:
 - демонстративна зневага до загальноприйнятих норм моралі;
 - прояв безсоромності чи грубої непристойності;
 - знущання над хворим, дитиною, особою похилого віку або такою, яка перебувала у безпорадному стані, та інші.

Звичайно, з огляду на специфіку нашого дослідження жодна з наведених класифікацій способів не могла відображати способи вчинення досліджуваного виду хуліганства. Тому нами було окреслено основні способи учинення хуліганства відповідно до знарядь скоєння злочину. Зокрема, знаряддя злочину (вогнепальна зброя ВЗ, холодна зброя ХЗ, спеціально пристосовані предмети для нанесення тілесних ушкоджень СП) використовувалися для:

- порушення громадського порядку: ВЗ 1 %, ХЗ 7 %, СП 4 %;
- створення шуму, який призводить до зриву громадських заходів: ВЗ 3 %, ХЗ 1 %, СП 3 %;
- порушення спокою громадян за місцем проживання, громадських місцях: ВЗ 5 %, ХЗ 1 %, СП 7 %;
- пошкодження майна: ВЗ 2 %, ХЗ 8 %, СП 17 %;
- зриву масових заходів: ВЗ 2 %, ХЗ 6 %, СП 15 %;
- тимчасового припинення нормальної діяльності установи, підприємства чи організації: ВЗ 2 %, ХЗ 8 %, СП 14 %;
- тимчасового припинення руху громадського транспорту: ВЗ 0 %, ХЗ 4 %, СП 11 %.

З приводу останньої складової способу вчинення Р. С. Белкін зазначав, що система дій з підготовки, вчинення і приховування злочину детермінується умовами зовнішнього середовища та психофізіологічними властивостями особи. Дії з підготовки, вчинення та приховування злочинів об'єднані загальним злочинним задумом, але у деяких випадках може мати місце самостійний спосіб приховування злочину [19, с. 212].

У своєму дослідженні В. М. Даньшин доводив, що до приховування злочину слід відносити лише ті дії, які вчиняються злочинцем умисно з метою його приховування. Необережні дії також можуть привести до фактичного знищення слідів злочину, однак їх не варто поєднувати з умисними діями злочинця з приховування злочину [64, с. 6]. В розрізі нашої роботи таке зауваження не виглядає загалом прийнятним. Адже при вчиненні хуліганських дій особа перебуває у стані підвищеної енергії, тому знищення окремих слідів, яке здається випадковим, може насправді йти зі в свідомості особи.

Спосіб приховування злочину також потребує відповідної уваги. Так, Б. Б. Рибников визначає його як діяльність особи, спрямовану на утаювання відомих їй фактів та обставин скоєного злочину [207, с. 67]. Зі свого боку, П. В. Малишкін наголошує, що для перспективи приховування суспільно небезпечного діяння злочинець найчастіше формує так звані «штучні» умови

для ефективної реалізації задуманого. В результаті здійснення ним комплексу дій для приховування злочину в обстановці злочину відображаються основні властивості ознак обраного їм способу злочину. З інформації, отриманої з слідів, які особа лишила на місці події в ході здійснення дій з приховування злочину, стає можливим визначити спосіб їх вчинення, дії злочинця, вчинені з цією метою, розпізнати спосіб приховування [155, с. 22].

Серед типових способів приховування хуліганства В. І. Захаревський формулює такі: зникнення з місця злочину, в тому числі з використанням автотранспорту; використання одягу одного фасону, кольору, а також однотипних знарядь; знищення знарядь злочину; знищення одягу, взуття; неправдиві свідчення, в тому числі алібі; відмова від дачі показань [92, с. 14].

Виявлено типові способи приховування злочину, зокрема:

- зникнення з місця події 83 %, у тому числі з використанням автотранспорту (9 %);
- знищення слідів й знарядь злочину 11 %;
- давання неправдивих свідчень у разі викриття, у тому числі висунення алібі 72 %;
- відмова від дачі показань 51 %;
- вплив на сумлінних учасників кримінального процесу 21 %;
- знищення одягу, взуття та інших об'єктів, де можуть залишитися сліди злочину 9 % [10, с. 217].

З приводу застосування різних способів приховування В. О. Коновалова зазначає, що психічна напруженість при них і наявність об'єктивних чинників, що створюють певні непередбачені перешкоди, порушують навіть ретельно продуману логіку приховування і створюють для злочинця можливість допущення безлічі промахів, з одного боку, і одержання важливої інформації для слідчого з іншого [113, с. 21].

Також В. К. Лисиченко доречно зазначає, що знаряддя вчинення

злочину це засоби «праці» злочинця, до яких належать не тільки матеріальні предмети, але й нематеріальні діяння, слова, мімічні рухи тощо. Вони бувають пристосованими предметами та приладами, за допомогою яких виконується певна робота або ж дія (машина, інструмент, транспорт і. т. ін.), і непристосованими (палка, камінь тощо). Пристосовані засоби вчинення злочину на зорі криміналістики називали «злочинськими інструментами», на відміну від інструментів столярних, слюсарних, які, проте, можуть використовуватись для вчинення злочину, але які не можна назвати знаряддям учинення злочину [25, с. 40-41]. При вчиненні досліджуваної категорії хуліганства правопорушник діє на об'єкти посягання різними знаряддями, які обов'язково повинні бути розглянуті.

На основі узагальнення кримінальних проваджень, літератури [100] і даних опитування слідчих встановлено, що при вчиненні хуліганства застосовувалася така вогнепальна зброя:

- військова зброя 2 %;
- спортивна зброя 3 %;
- мисливська зброя 4 %;
- саморобна зброя 7 %;
- видозмінена зброя 16 %;
- інше 1 %.

До найбільш розповсюдженої холодної зброї, що застосовується під час учинення хуліганства, слід віднести таку:

- багнет 2 %;
- стилет 1 %;
- ніж 12 %;
- кинджал 1 %,
- нунчаки 2 %;
- кастет 17 %;
- інше 2 %.

Стосовно інших предметів, які можуть вважатися холодною зброєю,

доречно навести такий приклад.

Так, гр. Г. на початку грудня 2011 року, знаходячись на ринку «Троещина», розташованого в мікрорайоні Троещина м. Києва, придбав від не встановленої слідством особи чоловічої статі за 120 грн. предмет, який згідно з висновком судово-криміналістичної експертизи являється тонфою та відноситься до контактної неклінкової холодної зброї ударно-дробильної дії. Після чого перевіз тонфу додому в с. Карачин Виноградівського району, де зберігав її в гаражному приміщенні власного будинку.

20.05.2012 року гр. Г., приблизно об 20 год. 05 хв., знаходячись на під'їзній дорозі до будівлі, де проживає потерпілий зі своєю сім'єю, безпричинно, з хуліганських спонукань, з метою самоутвердження за рахунок приниження інших осіб, протиставити себе іншим громадянам в очах оточуючих, взявши з салону автомобіля тонфу, пошкодив лобове скло та капот автомобіля ВАЗ-2103. Після чого, вперто продовжуючи свої хуліганські дії, безпричинно наніс два удари тонфою в область лівого плеча гр. Б., спричинивши таким чином легкі тілесні пошкодження.

Після цього, продовжуючи свої хуліганські дії, приблизно о 20 год. 30 хв., попередньо домовившись зі своїм родичем, перекрили дорожній рух по проїзній частині вул. Миру с. Карачин Виноградівського району, поставивши впоперек проїзної частини вулиці автомобілі марки «ТОУОТА». В цей же час гр. Є., підтримуючи хуліганські дії правопорушника, вийняв з салону власного автомобіля заздалегідь заготовлену дерев'яну бити, якою наніс два удари в область потиличної ділянки голови гр. Ц. [245].

Як бачимо, спочатку тонфу (туй-фа, тонгва, тон-фа традиційна холодна зброя ударно-роздроблюючої дії жителів острова Окінава) [288] використали для пошкодження майна іншої особи, а потім і для нанесення тілесних ушкоджень. Крім того, в даному випадку була використана і бита як заздалегідь заготовлений предмет для нанесення тілесних ушкоджень.

Приведемо й інший приклад. Так, гр. Е. 01.08.2015 близько 04 години,

усвідомлюючи протиправність своїх дій та їх караність, умисно, без передбаченого законом дозволу переніс з власного помешкання холодну зброю кастет на територію АЗС «ОККО» в м. Берегово по вул. Б. Хмельницького, 86 з метою вчинення хуліганських дій. Того ж дня біля 04.35 години, знаходячись біля вказаної АЗС, перебуваючи у змові з трьома особами, при цьому всі з них перебували у стані алкогольного сп'яніння, нехтуючи присутністю сторонніх осіб із числа працівників та відвідувачів АЗС, проявляючи особливу зухвалість, навмисно спричинили тілесні ушкодження гр. Ф., а саме безпосередньо гр. Е. та гр. Ц. застосували спеціально пристосовані предмети для нанесення тілесних ушкоджень: дерев'яну битку та кастет.

Після цього гр. Е. близько 05.00 год. переніс зазначену холодну зброю до свого місця проживання, де в ході проведення протоколу огляду місця події від 01.08.2015 на підвір'ї помешкання було вилучено кастет, який, згідно з висновком експерта НДЕКЦ № 76 від 05.08.2015, є кастетом і відноситься до кримінальної неклінкової ударно-дробильної холодної зброї, виготовлений кустарним способом [234].

Виокремлено такі види спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень та заздалегідь заготовлених предметів:

- ножі, які не належать до холодної зброї 9 %;
- гумові кийки 3 %;
- газові пістолети 3 %;
- газові балончики 4 %;
- пневматична зброя 4 %;
- сигнальні та стартові пістолети 2 %;
- вибухові пакети 13 %;
- імітаційно-піротехнічні засоби 15 %;
- бейсбольні бити 3 %;
- інше 4 %.

Як доречно зазначають Ю. М. Кармазін та О. Г. Литвишко, практика

судів, відповідно до якої необхідною умовою для кваліфікації дій за ч. 4 ст. 296 КК є доведеність наявності у винного мети носіння ножа для заподіяння тілесних ушкоджень, не є правильною. По-перше, ніж має колото-ріжучі властивості і за своїм призначенням може бути використаний з будь-якою метою, у тому числі для заподіяння шкоди здоров'ю особі шляхом завдання ударів, порізів тощо. По-друге, встановлення наявності такої мети (виходячи з різноплановості застосування ножа) на практиці є майже неможливим. Це призводить до того, що хуліганські дії із заподіянням потерпілому ножових поранень не одержують у суді належної правової оцінки, що надає можливість винній особі за вчинення тяжкого злочину уникнути більш суворої відповідальності [100].

Підсумовуючи даний підрозділ, слід сказати, що готування до вчинення правопорушень розглядуваної категорії включає розробку плану злочину, підготовку знарядь злочину та інші заходи.

Серед способів вчинення досліджуваного виду хуліганства найбільш часто мали місце нанесення тілесних ушкоджень з використанням вогнепальної чи холодної зброї, а також інших знарядь; порушення спокою громадян; пошкодження майна.

Виявлено типові способи приховування злочину, зокрема: вплив на сумлінних учасників кримінального процесу; знищення об'єктів, де можуть залишитися сліди злочину, тощо.

Аналіз проведеного дослідження дав змогу дійти висновку, що суспільно небезпечні діяння, кваліфіковані за ч. 4 ст. 296 КК України, мають повноструктурний склад.

Також була представлена класифікація знарядь вчинення цього кримінально караного діяння. Найбільш розповсюдженими з них є: серед вогнепальної зброї саморобна та видозмінена зброя; серед холодної зброї ножі та кастети; серед спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень та заздалегідь заготовлених предметів: ножі, які не належать до холодної зброї, вибухові пакети та імітаційно-піротехнічні засоби.

1.3. Обстановка та слідова картина злочину

Вагомим елементом криміналістичної характеристики злочину є обстановка його вчинення. Адже будь-яке кримінальне правопорушення відбувається в певній сукупності умов: часу, місця та обставин. Досліджуючи ці категорії, можна визначити ймовірні особливості конкретного виду суспільно небезпечних діянь. Це, в свою чергу, дозволяє здійснювати певні профілактичні заходи тощо.

Розглядаючи зазначену наукову категорію, наведемо відповідні визначення. Зокрема, В.І. Куликов розглядає її як обмежену просторово-часовими рамками конкретної події злочину систему, яка включає в себе матеріальні (природні та техногенні) та соціально-психологічні елементи, що оточують злочинця та навмисно обрану, пристосовану їм середу, в якій вчиняється злочинне діяння, і впливають на формування усіх його структурних елементів, що детермінує характер поведінки співучасників злочину, а також обумовлюючи методику розслідування [142, с. 45].

Зі свого боку, В. О. Образцов, звужуючи наведене визначення, визначає обстановку вчинення злочину як територіальну, кліматичну, демографічну та іншу специфіку регіону, в якому вчинено злочин, а також обставини, що характеризують безпосереднє місце, час, умови та інші особливості вказаної життєвої ситуації [167, с. 94]. Як бачимо, визначення В. О. Образцова хоча і вужче, але за простотою та наповненням набагато зручніше.

На нашу думку, найбільш повне поняття, завдяки аналізу великого масиву літератури, наводить О.В. Сіренко, який формулює обстановку як сукупність різного роду об'єктів, що взаємодіють між собою, об'єктів, явищ та процесів, що характеризують умови місця і часу, речові, природно-кліматичні, виробничо-побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної поведінки, психологічні зв'язки між ними та інші обставини об'єктивної реальності, що

склалися (незалежно або по волі учасників) в момент злочину, які впливають на спосіб і механізм його вчинення, проявляються в різного роду слідах, що дають змогу будувати висновки про особливості цієї системи та змісту злочину [215].

Щодо значення обстановки вчинення злочинів, то ми підтримуємо позицію О. О. Астахової, яка провела докладне вивчення цього питання і визначила таке. Для фахівця-криміналіста зазначена наукова категорія є важливим джерелом, яке важко відтворити з метою отримання об'єктивної первинної інформації про подію злочину та особу злочинця, що його вчинила. Для кримінолога вона є вихідним матеріалом для розробки і запровадження профілактичних заходів та запобігання злочинам. Для особи, яка застосовує закон, вона становить інтерес: з позиції загальної теорії складу злочину; в індивідуалізації суспільно небезпечного діяння; в розмежуванні злочину від іншого аналогічного правопорушення; в розмежуванні суміжних злочинів; для з'ясування умов кримінальної відповідальності; з позиції необхідності характеризувати самі (конкретні) зовнішні ознаки суспільно небезпечного; з позиції характеристики умов вчинення суспільно небезпечного діяння (тобто в яких умовах відбувається суспільно небезпечне діяння) [13, с. 90].

Стосовно її елементів, то тут доречно привести позицію М. Х. Валеева, який виділяв такі складові досліджуваної категорії: місце, час, об'єкт, предмет вчинення посягання, склад співучасників та характер їх взаємовідносин з потерпілим і іншими особами, а також матеріальні елементи оточуючого середовища [32, с. 7].

Підсумовуючи, зазначимо, що обстановка вчинення кримінального правопорушення це досить широке поняття, яке включає в себе ряд взаємопов'язаних елементів. На нашу думку, найбільш важливими з них є час, місце й умови вчинення злочину. Послідовне дослідження зазначених елементів дозволить комплексно структурувати криміналістичну характеристику цього виду хуліганства.

Спочатку серед зазначених елементів розглянемо місце вчинення злочину. З цього приводу О.І. Овчаренко зазначає, що хуліганство здебільшого вчинюється у громадському місці [169, с. 42]. Це твердження є прикладом не тільки практичного, а й кримінально-правового аспекту досліджуваного діяння. Оскільки хуліганство як злочин за родовим об'єктом посягає на громадський порядок, а в диспозиції ст. 296 КК України чітко передбачено, що хуліганство це грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом [136].

У своєму дослідженні М. М. Єфімов класифікував місця вчинення хуліганських дій залежно від часу доби та наявності у них людей таким чином:

- місця загального користування (32 %);
- розважальні заклади (34 %);
- спортивно-масові заклади (11 %);
- місця проживання населення (5 %);
- громадський транспорт (4 %);
- місця культурного відпочинку (3 %);
- інші місця (1 %) [78, с. 48].

А вже Н. О. Кононенко, у свою чергу, з огляду на специфіку свого дослідження, а саме вчинення хуліганства у зв'язку з проведенням спортивно-масових заходів, надала іншу класифікацію місць його скоєння:

- стадіони (49 %);
- трибуни (сектори) стадіонів (44 %);
- спортивні комплекси (5 %);
- навчальні заклади (школи, ВНЗ, ПТУ) (9 %);
- прилеглі території (вулиці, сквери, площі біля стадіонів, спортивних комплексів, шкіл) (27 %);
- місця перегляду спортивно-масових заходів (7 %);
- інші (1 %) [114, с. 37].

Як доречно вказує Т. Ф. Хабібулін, частіше хуліганство вчинюється в таких місцях, як подвір'я будинків, парки, вулиці, стадіони, культурно-розважальні заклади, вокзали. В цих випадках хуліганство є більш суспільно небезпечним, адже порушує спокій великої кількості людей, може спричинити зупинення суспільно-масових заходів. Крім того, одиночне хуліганство, що вчинюється в місцях скупчення населення, за такої обстановки може легко перерости в групове, а іноді й у масове заворушення. [264, с. 29].

З огляду на особливість досліджуваного виду хуліганства, нами на підставі узагальнення кримінальних проваджень [Додаток А] й даних опитування слідчих запропоновано класифікацію місць його учинення відповідно до небезпечності застосування знарядь злочину. Запропоновано класифікацію місць учинення злочинів, зокрема:

- місця відпочинку громадян на відкритій місцевості (парки, сквери, площі) 25 % або у приміщеннях (ресторани, дискоклуби) 19 %;
- спортивні комплекси відкритого (стадіони, спортивні майданчики) 31 % або закритого (спортивні комплекси) типу 9 %;
- транспорт (автомобілі, автобуси, тролейбуси) 12 %;
- місця проживання громадян (квартири, приватні будинки) 2 %;
- інші місця (1 %).

В той же час важливо не тільки вивчити місце вчинення, але й зазначити умови, що, як зазначає І. Ф. Герасимов, сприяють визначенню напрямку пошуків інформації, а іноді й звуженню кола осіб, серед яких може виявитися злочинець [48, с. 5]. З огляду на зазначене слід зауважити, що місця вчинення хуліганства характеризуються здебільшого такими властивостями:

- охоплює межі певного громадського місця, тобто середовища перебування потерпілого;
- розташоване поблизу транспортних розв'язок (вулиці, проїзна територія, зупинки різного транспорту);

– є місцем проведення вільного часу громадян.

Починаючи дослідження часу вчинення хуліганства даного виду, слід вказати на важливість цієї характеристики з огляду на профілактичні заходи, які можна проводити. За визначенням М. І. Бажанова, час вчинення злочину це певний проміжок часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки [15].

Місце і час вчинення злочину, як доречно наголошував А. Г. Васіліаді, мають значення для визначення обстановки, виходячи із розуміння простору як органічної їх єдності, коли ні час, ні територія не можуть існувати одне без одного. Це судження знаходить підтримку в юридичній літературі, а також з аналізу кримінальних справ (20% вивчених справ) і свідчить, що в одних випадках вони дозволяють виділити значиму саме у кримінально-правовому відношенні ділянку обстановки, в інших утворюють просторово-часові кордони, в межах яких існує принципова для кримінального права залежність суспільної небезпечності діяння від обстановки його вчинення [33, с. 16].

З приводу важливості зазначеної категорії М. В. Салтевський вказував на те, що типовими питаннями, що вирішуються слідчим на досудовому розслідуванні, є такі: період часу, за який особа могла вчинити злочин; наявність певних професійних здібностей злочинця; неправдивість заяви про алібі; використання злочинцем транспорту і місце його проживання [212, с. 49-51].

У свою чергу, О. І. Овчаренко час вчинення хуліганства визначає як досить важливий аспект для встановлення суспільної небезпечності діяння, висунення та перевірки версій стосовно вчиненого злочину, а в деяких випадках для встановлення осіб, що вчинили це діяння [170, с. 30].

Залежно від часу учинення хуліганських дій встановлено, що найбільша їх кількість (52 %) відбувається увечері з 18 до 22 години; близько 6 % вночі (з 22 до 6 години); 5 % у ранковий час (з 6 до 12 години); 37 % удень (з 12 до 18 години) [Додаток А].

Відповідно до характеристики дня тижня визначено, що вказані

злочини вчиняються здебільшого у п'ятницю, суботу та неділю (54 %) [Додаток А]. Тобто найбільша їх кількість припадає на час відпочинку у вихідні дні з 18 до 24 години.

З огляду на проведені дослідження [Додаток А] виокремлено кореляційні зв'язки між обстановкою, способом та знаряддями учинення злочину. Зокрема, з 12 до 22 години переважно використовуються спеціально пристосовані знаряддя (вибухові пакети, імітаційно-піротехнічні засоби) для створення шуму, який призводить до зриву громадських заходів 69 %. Вночі хуліганські дії здебільшого відбуваються у місцях проживання (відпочинку) громадян 92 %. Встановлено, що хуліганські дії переважно відбувалися в районі проживання злочинців (62 %) і не були пов'язані з цією обставиною (19 %).

Обов'язково необхідно з'ясувати обставини, що впливають на вчинення кримінального правопорушення. В їх системі Г. Г. Зуйков зазначив такі, що підлягають виявленню та усуненню:

- безпосередня причина вчинення злочину;
- умови, що сприяли дії безпосередньої причини в конкретному злочинному посяганні; обставини, що сформуvalи безпосередню причину;
- умови, що сприяли дії факторів, які сформуvalи безпосередню причину [95, с. 5].

Конкретні умови, про що наголошує В. Н. Кудрявцев, в яких вчиняється кримінальне правопорушення, мають істотний вплив на вчинюване діяння, спрямовують у певному розумінні розвиток причинно-наслідкового зв'язку, обумовлюють характер і ступінь тяжкості шкідливих наслідків, що настали, і тому слугують невід'ємними ознаками злочину в цілому і окремих його елементів [139, с. 22].

Тому, крім місця та часу, виокремлено умови, що сприяють учиненню вказаного злочину, зокрема:

- значне збільшення в обігу холодної й вогнепальної зброї;
- пропагування у ЗМІ чи мережі Інтернет насилля й жорстокості;

- утворення значної кількості різновекторних формувань (неформальних груп, фанатських рухів);
- перебування злочинця у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння та ін.

Підсумовуючи, необхідно вказати на те, що місця учинення досліджуваного виду хуліганства були класифіковані таким чином: місця відпочинку громадян на відкритій місцевості (парки, сквери, площі) або у приміщеннях (ресторани, дискотеки); спортивні комплекси відкритого (стадіони, спортивні майданчики) або закритого (спортивні комплекси) типу; транспорт (автомобілі, автобуси, тролейбуси); місця проживання громадян (квартири, приватні будинки) та інші місця. Дані про обстановку вчинення правопорушення складаються з ряду взаємопов'язаних елементів. В багатьох випадках працівники поліції не достатньо повно їх аналізують. В той же час правильне використання зазначених відомостей допомагає у виборі алгоритму дій під час розслідування у конкретній слідчій ситуації.

Спосіб вчинення злочину та його обстановка тісно переплітаються з таким елементом криміналістичної характеристики, як слідова картина. Це досить просто пояснюється. Адже слідова інформація залишається в конкретній обстановці після вчинення суспільно небезпечного діяння. Завдяки дослідженню цієї інформації можливе встановлення безпосереднього способу вчинення хуліганства.

У зв'язку з цим ми підтримуємо позицію В. Я. Колдіна, який констатує, що слідова картина відображає в матеріально фіксованій формі всю суму обставин досліджуваної події, що належать до предмета доказування і представляють сукупний слід цієї події. Продовжуючи свою думку, науковець вказує, що матеріальна обстановка є потенційним слідом, а слідова картина виділеною в матеріальній обстановці цілісною системою джерел актуальної криміналістичної інформації [104, с. 242].

У свою чергу, С. В. Головкін наголошує, що в цілому матеріальна природа слідів злочину є достатньо стабільною. Але, щоб вилучити зі слідів

криміналістично значиму інформацію, слід знати їх характеристику, механізм їх утворення, встановити локалізацію, форму існування у часі та просторі [51]. Тому зв'язок слідової картини з обстановкою вчинення правопорушення є досить помітним. З цього приводу В. М. Плетенець погляди науковців щодо зв'язку «слідової» картини з іншими елементами криміналістичної характеристики поділив на кілька груп. До першої він відніс зв'язок слідів злочинного посягання з обстановкою його вчинення, до другої зв'язок зазначеного елемента зі способом учинення злочину [181, с. 343-345].

Загалом зазначену категорію розглядають приблизно однаково. Так, Ф. П. Сова визначає її як: сукупність матеріальних змін, які є наслідками злочинної події; зміну обстановки, пов'язану з появою або зникненням предмета; зміну стану предмета (сюди увійшли як поява на предметах слідів-відображень, так і руйнування предметів; частини яких-небудь предметів (твердих, рідких, сипких); запахи людей, тварин, речовин та ін.) [218, с. 77].

Також А. Н. Басалаєв та В. А. Гуняєв вбачають, що сліди проявляються у двох формах: а) як властивості станів та відношень матеріальних об'єктів (матеріальні сліди); б) у вигляді образів подій та об'єктів, що закріпилися у пам'яті осіб, що їх сприймали (інтелектуальні сліди) [17, с. 98]. Зі свого боку, Д. О. Турчин сліди злочину визначає як відображену в матеріальній обстановці кримінально-релевантну інформацію про зміни, що відбулися в результаті вчинення злочину [258, с. 86].

Як абстраговану сукупність інформації про типові матеріальні та ідеальні джерела, час, місце й умови злочину розглядає сліди вчинення злочину Л. Г. Дунаєвська [71, с. 12]; М. В. Салтевський з цього приводу доходить висновку, що зазначена категорія є поєднанням ідеальних відображень і матеріальних слідів як джерел видимих і невидимих, прогнозованих слідів, що утворилися у момент вчинення злочину [209, с. 421].

Підтримуючи зазначені позиції, В. І. Галанан також поділяє сліди на

матеріальні (що виникають як результат взаємодії різних об'єктів) та ідеальні (суб'єктивні образи об'єктивної дійсності, відображені в пам'яті людини) [47, с. 2]. В розрізі взаємозв'язку способу вчинення злочину та слідів В. В. Тіщенко наголошує, що він будується за принципом прямого та зворотного зв'язку. Тобто їх дослідження може здійснюватись, з одного боку, від інформації про спосіб злочину до пошуку, виявлення та дослідження слідів злочинних дій, а з іншого від дослідження слідів до пізнання способу й інших обставин злочину [254, с. 115].

Їх дослідження та розгляд, як доречно зазначає М. В. Костенко, може наділити необхідними відомостями модель суспільно небезпечної події, що допоможе висунути слідчі версії, виявити інші речові докази, а також прогнозувати моделі можливої поведінки суб'єкта злочину [116, с. 12].

Тобто слідова картина складається з матеріальних та ідеальних слідів, які в ході дослідження надають працівникам поліції уявлення щодо вчиненого суспільно небезпечного діяння. Так, М. М. Єфімов в своєму дослідженні наводить таку класифікацію матеріальних слідів, що були виявлені після вчинення хуліганських дій, щодо об'єкта їх знаходження:

- тілесні ушкодження у потерпілого у 46 %;
- тілесні ушкодження у злочинця 21 %;
- пошкодження предметів обстановки (меблі тощо) 62 %;
- інші (банкомати, громадський транспорт і т. ін.) 23 % [81, с. 77].

Речовини з місця вчинення досліджуваного виду хуліганства можуть залишитись на одязі злочинця та в інших місцях, що дасть змогу указати на його присутність в певному місці. Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень [Додаток А], ми визначили, що такі речовини найчастіше містилися на:

- тілі і одязі особи (сліди знарядь злочину, крові, ґрунту, тілесні ушкодження) 25 %;
- місці учинення хуліганства (сліди знаряддя злочину, відбитки пальців рук, фрагменти одягу) 49 %;

- місці проживання злочинця 19 %;
- інших місцях 7 %.

Як бачимо, сліди кримінального правопорушення можуть виявлятися в різних місцях. Слід наголосити, що також доречно визначати напрям пересування правопорушника шляхом дослідження його слідів ніг (взуття). Також необхідно пам'ятати про обов'язкове вилучення слідів, залишених знаряддями вчинення хуліганства [9, с. 49]. Адже завдяки їх детальному виявленню та опису в протоколі ОМП можна вставити механізм вчинення досліджуваного виду хуліганства. В той же час матеріали кримінальних проваджень вказують на те, що даний аспект не досить повно дотримується. Так, із зазначеної кількості слідів на місці злочину були виявлені:

- сліди рук у 8 % випадків;
- сліди крові та інших органічних речовин 16 %;
- сліди знарядь вчинення злочину у 29 % [Додаток А].

Крім того, біля місця події можуть залишатися сліди людської діяльності, такі як кров, волосся, слина, сеча, блювотні маси.

Найбільш типовими матеріальними слідами при вчиненні досліджуваного виду хуліганства є:

- знаряддя злочину, що використовувалися при вчинення хуліганських дій;
- сліди, залишені особами, задіяними у кримінальному правопорушенні;
- сліди, що утворилися від опору, наданого потерпілим або іншими особами злочинцям;
- мікрооб'єкти, що свідчать про причетність до скоєння злочину конкретних осіб.

Зазначені сліди несуть найбільшу інформаційну роль при доказуванні вини хулігана у вчиненні кримінально караного діяння.

Так, 27.09.2011 приблизно о 15.35 гр. Б. проходив на території Голосіївського парку культури та відпочинку ім. М. Рильського. Він помітив

своїх знайомих, які стояли зі своїми дітьми неподалік дитячого майданчику, і з хуліганських спонукань, з метою приниження гр. М., використовуючи незначний привід щодо надання йому дитини, почав висловлюватись брутальною лайкою на її адресу, чим спровокував словесний конфлікт в присутності сторонніх осіб, які в цей час перебували в парку.

В цей час гр. Ф., знаходячись неподалік від потерпілої, з метою припинення дій правопорушника зробила останньому усне зауваження. Гр. Б., ігноруючи спробу останньої припинити словесний конфлікт, продовжуючи вчиняти свої злочинні дії та спроби забрати з його рук дитину, дістав з сумки, яка була при ньому, кухонний ніж і став його демонструвати, тримаючи у руці. Свідки події, побачивши ніж, боячись можливого його застосування, зробили спробу, взявши дітей, покинути територію парку.

В цей час до них підійшов раніше незнайомий гр. П. та словесно намагався заспокоїти правопорушника. На це останній повернувся до нього та, погрожуючи йому використанням ножа, пішов в його бік. Відійшовши на декілька метрів, гр. Б. застромив ніж в кору дерева, яке знаходилося неподалік від дитячого майданчика.

В ході проведення ОМП зі ствола дерева було вилучено ніж, який став додатковим підтвердженням вини хулігана [233].

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень, ми з'ясували, що у 100 % випадків у пам'яті осіб, які були очевидцями вчинення досліджуваного виду хуліганства, залишалися ідеальні сліди в пам'яті. З них у 79 % випадків ці сліди формувалися внаслідок безпосереднього сприйняття зазначених дій, у 21 % випадків внаслідок сприйняття наслідків кримінально карних проявів [Додаток А].

Підсумовуючи, зазначимо, що слідова інформація залишається в конкретній обстановці після вчинення суспільно небезпечного діяння. Завдяки її дослідженню можливим є встановлення безпосереднього способу вчинення хуліганства.

1.4. Характеристика особи злочинця та потерпілого

Важливим елементом у структурі криміналістичної характеристики досліджуваного виду хуліганства є особа злочинця. Взагалі дослідження особи злочинця необхідне в будь-якому кримінальному провадженні, для дослідження суб'єктивної сторони та суб'єкта кримінально караного діяння, що має безпосереднє значення для кваліфікації. Крім того, при підготовці до проведення до будь-якої СРД, НСРД чи іншого заходу обов'язковим є дослідження особи підозрюваного, якщо вона до нього долучена, оскільки це дозволяє змодельовати проведення цих дій, а також ймовірну поведінку правопорушника.

Тому ми підтримуємо позицію М. А. Лушечкіної, яка до криміналістичного вивчення особистості включає встановлення криміналістично значимої інформації про злочинця, жертву злочину, обвинуваченого, потерпілого та інших учасників процесу розслідування. Подібна інформація повинна містити дані про притаманні їм анатомічні, біологічні, психологічні та соціальні якості, які необхідні для ідентифікації особистості, вирішення тактичних задач та з'ясування фактичних обставин картини злочину у процесі його розкриття та розслідування, а також для використання отриманої інформації у криміналістичній профілактиці [154, с. 44].

Розкриваючи зміст досліджуваної категорії, зазначимо, що, наприклад, М. Т. Ведерніков визначає особу злочинця як конкретну особу, для якої характерними є прояви її почуттів і в основних сферах діяльності будь-якої людини, і у специфічній правовій сфері при реалізації спеціального правового статусу і виконання правової соціальної ролі [37, с. 45-49]. У свою чергу, М. А. Селіванова вважає, що особа злочинця як наукова категорія повинна включати такі дані: а) соціальні соціальний стан, освіта, національність, сімейний стан, професія і т.д.; б) психологічні світогляд

(світосприйняття), переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент і т.д.; в) біологічні стать, вік, особливі прикмети, фізичні дані: сила, зріст, вага та деякі інші [213, с. 132].

У зазначеному ракурсі буде доречним твердження Б. С. Волкова, який зазначає, що специфічні риси, які характеризують особу злочинця, знаходять своє виявлення передусім в його поведінці, що передує вчиненню злочину. Ці риси зазвичай полягають у ставленні до праці, навчання, своїх обов'язків, суспільства, колективу, інших осіб, виявляються при поведінці в сім'ї, побуті тощо [150, с. 15].

У кримінологічному аспекті особа злочинця відіграє виключно важливу роль інструмента наукового пізнання тих, хто скоїв кримінальне правопорушення. Як доречно наголошує Ю. М. Антонян, це об'єкт кримінологічного дослідження, без якого існування кримінології неможливе, оскільки за його допомоги може бути вирішено головне завдання кримінології пояснення злочинності [12, с. 42]. В той же час зрозуміло, що у криміналістичному плані на перше місце виходять відомості про особу, які мають значення для проведення СРД та окремих заходів розслідування конкретного суспільно небезпечного діяння.

Тому для розробки криміналістичної характеристики осіб, що вчинили досліджуваний вид хуліганства, необхідно виокремити відомості, які стосуються її структури. Наприклад, В. Н. Кудрявцев у цій структурі виділяє такі відомості: демографічні, біологічні ознаки, моральні (світогляд, інтереси, хобі та ін.), соціальні (трудові, сімейно-побутові) та інші психологічні ознаки [149, с. 47].

Зі свого боку, І. М. Даньшин особистість злочинця визначає як сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, які тією чи іншою мірою типово притаманні людям, що винні у злочинній діяльності певного типу [63, с. 117-126].

Визначаючи особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики, у своєму дослідженні Р. Я. Ахмедшин виокремив такі

характеристики досліджуваної категорії: значущі психофізичні властивості та якості, мотиваційні установки, емоційні та раціональні сфери людської свідомості, що відбилися у слідах злочину в процесі підготовки, вчинення і приховання слідів злочину, а також у поведінці після вчинення злочину [14, с. 57].

У кримінології, зокрема, вивчаються такі дані, що характеризують особу злочинця:

- соціально-демографічні;
- кримінально-правові;
- моральні якості;
- психологічні ознаки;
- фізичні (біологічні) характеристики [96, с. 86-87].

Ми підтримуємо позицію О. Н. Колесніченка, який характеризував особу злочинця як широке поняття, що охоплює складний комплекс ознак, які його характеризують, в тому числі його моральний та духовний світ, взаємодію із соціальними та індивідуальними життєвими умовами, які певною мірою вплинули на вчинення злочину [219, с. 38]. Але в розрізі нашого дослідження ми зупинимося на тих групах ознак, які мають важливе значення для вчинення досліджуваного кримінального правопорушення.

Так, відомості про особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 4 ст. 296 КК України, повинні розглядатися через висвітлення таких груп ознак: соціальних, демографічних, біологічних та фізичних. Саме ці групи найбільш повно характеризують правопорушника.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії [Додаток А] свідчить, що досліджуваний вид хуліганства вчиняють переважно осудні особи чоловічої статі 97 %. Визначено, що на момент учинення хуліганства злочинці перебували у віці до 14 років 1 %, 14-18 років 12 %, 18-30 років 49 %, 30-40 років 18 %, 40-50 років 14 %, 50 років і старше 6 %.

Так, якщо злочин вчинено неповнолітнім, як зазначає А. О. Крикунов,

слід з'ясувати: його найближче оточення; обстановку в сім'ї й у колективі, де він навчається або працює; які обставини вплинули на його негативне виховання; чи немає в нього ознак розумової відсталості; чи міг він цілком усвідомити значення своїх дій і керувати ними. Якщо хуліганство вчинене групою осіб, то встановлюються ступінь її організованості, наявність лідера, роль кожного з учасників, стосунки між ними; з'ясовується, які підготовчі дії були розпочаті учасниками злочину [121, с. 14].

Як зазначають окремі науковці, сприятливі умови для хуліганської діяльності підлітків нерідко створює байдуже ставлення з боку громадськості, іноді мовчазне заохочування «підліткового бешкетництва», часом позиція невтручання, яку займають офіційні особи або окремі громадяни [157, с. 33-34]. Далеко не завжди належним чином поведуться також і потерпілі особи, стосовно яких правопорушники чинять хуліганські дії, іноді їх поведінка буває провокуючою, сприяючи вчиненню хуліганства [262, с. 121].

Залежно від рівня освіти злочинців встановлено [Додаток А], що базову середню освіту має 12 %, середню спеціальну 34 %, базову вищу 31 %, вищу 19 %, іншу 4 %. З'ясовано, що переважна кількість чоловіків не має постійного місця роботи (18 %), не працює (68 %) і не навчається (73 %). Більшість з них є місцевими мешканцями (81 %), проте не мають постійного місця проживання (14 %).

В розрізі вчинення особою досліджуваного виду хуліганства факт попередньої судимості є важливою обставиною. Як слушно зазначає В. М. Додонов, визнання рецидиву обставиною, що обтяжує відповідальність, об'єктивно переносить акцент із діяння на діяча. Теоретичне обґрунтування цього було запропоновано соціологічною школою кримінального права у вигляді розробленої концепції «небезпечного стану особистості», яка полягає в тому, що існують певні категорії людей, чия особистість під впливом різноманітних факторів злочинності опинилася у такому стані, а оскільки ці особи становлять загрозу для суспільства, то їх

слід виявити до того, як вони вчинять злочин, і завчасно знешкодити [65, с. 365].

Із рецидивістів у наш час активно формується нове покоління професіоналів кримінального світу. Деякі статистичні дані є прямим свідченням того, як недоліки в діяльності правоохоронних органів, зокрема не виправдана гуманізація ставлення до окремих злочинців, їх безкарність впливають на негативні тенденції в рецидивній злочинності. Так, недосконалою є і відомча система обліку рівня рецидиву серед осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчих інспекціях. Зрозуміло, що аналіз стану рецидивної злочинності є одним з найважливіших показників оцінки ефективності конкретного виду покарання. Показники рівня рецидиву, які розраховуються за матеріалами статистичних форм звітності і широко використовуються в аналітичних матеріалах і офіційних документах, не відображають дійсну рецидивонебезпечність осіб, які відбувають альтернативні покарання. Наявність спеціальних видів статистичної звітності показників стану рецидивної злочинності і характеристики особи злочинця-рецидивіста, засудженого до альтернативних видів покарань, дозволить здійснити аналіз рецидивної злочинності осіб, засуджених без ізоляції від суспільства, всебічно і науково обґрунтовано [276, с. 68].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії [Додаток А] дав змогу дійти висновку, що особи, які вчинили досліджуваний вид хуліганства, були раніше засудженими в 21 % випадків.

Також доречно навести класифікацію судимості, сформульовану у своїй роботі С. І. Зельдовим:

- проміжок часу від набрання обвинувальним вирокom суду законної сили до початку виконання (відбування) покарання;
- період виконання (відбування) основного та додаткового покарання;
- строк від завершення відбування покарання до моменту погашення або зняття судимості судом. Враховуючи те, що загальноправові та кримінально-правові обмеження засудженої особи належать до кримінальної

відповідальності, судимість слід визнавати її субінститутом, самостійною стадією реалізації, після завершення якої кримінальна відповідальність вважається вичерпаною, а право особи на добре ім'я відновленим [93, с. 84].

На підставі аналізу кримінальних проваджень [Додаток А] на обліку у наркологічному диспансері перебувало 2 % правопорушників; у психоневрологічному 5%. Також Г. А. Насімов про вживання алкоголю говорить, що, знімаючи внутрішні заборони-бар'єри, обмежники і вивільняючи дрімаючу в людині агресивність, він може приводити до вчинення насильницьких дій, реалізація яких у тверезому стані, внаслідок свідомого контролю, була б неприпустима. Алкоголь не тільки полегшує вчинення злочинів, але і сприяє прояву жорстокості, що доходить іноді до садизму [164, с.133]. Як бачимо, стан алкогольного сп'яніння призводить до необдуманості дій особи, нерозважливості та розв'язності.

Так, 02 лютого 2016 року, близько 20 години 19 хвилин гр. Х., перебуваючи у приміщенні кафе-бару, яке знаходиться в користуванні гр. Й. та його матері, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та передбачаючи наслідків, які можуть настати після їх вчинення, виражаючи явну неповагу до суспільства, діючи з особливою зухвалістю, висловлюючись на адресу бармена з погрозами та нецензурними фразами, маючи при собі предмет, зовнішні ознаки якого нагадують пневматичну зброю (пістолет), яким можливе нанесення тілесних ушкоджень стороннім особам, тримаючи та демонструючи такий спеціально пристосований предмет (пістолет) в правій руці, в присутності відвідувачів та персоналу кафе-бару здійснив з нього один постріл в сторону екрану плазмового телевізора, прикріпленого до стіни кафе-бару, що належить на праві приватної власності гр. Й. Згідно з висновком судово-товарознавчої експертизи вартість телевізора складає 4 350 гривень, чим самим завдав гр. Й. матеріальної шкоди та викликав моральні переживання у відвідувачів та персоналу кафе-бару. Внаслідок протиправних дій роботу кафе-бару було повністю припинено [235].

Даний приклад характеризує необдуманість поступків особи в розрізі завдання матеріальної шкоди. Для характеристики інших негативних моментів наведемо ще один приклад.

Так, 11 травня 2015 року, в період часу з 07 години 00 хвилин до 07 години 15 хвилин, гр. Т., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння та знаходячись в громадському місці на автобусній зупинці, яка розташована по вулиці Мазепи в місті Трускавці, неподалік магазину «Арко», з хуліганських спонукань, з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалось особливою зухвалістю, нехтуючи нормами моралі та співжиття, виражаючись нецензурною лайкою в присутності сторонніх осіб, не реагуючи на зауваження сторонніх осіб про припинення хуліганських дій, забіг в пасажирський автобус марки «Мерседес-Спринтер», слідом за гр. Ю. та, продовжуючи виражатись в сторону останнього нецензурною лайкою, умисно завдав останньому декілька ударів кулаками в ділянку обличчя, голови та тіла, а після реагування на це пасажирів автобуса виштовхав гр. Ю. на автобусну зупинку, де продовжив наносити удари. Під час них, вийнявши із кишені штанів ніж, спеціально пристосований для нанесення тілесних ушкоджень, завдав один удар в ділянку шиї потерпілому, заподіявши останньому тілесні ушкодження.

Обставиною, яка обтяжувала покарання гр. Т., було вчинення кримінального правопорушення у стані алкогольного сп'яніння. Обставиною, яка пом'якшувала покарання, було визнано його щире каяття [238].

Тобто вживання алкоголю, крім негативних наслідків у вигляді некерування своїми діями, ще й обтяжує відповідальність. Лише потім приходиться щире каяття.

Крім зазначеного, до психічних розладів при хронічному алкоголізмі належать гострі та хронічні галюцинози, маренневі психози (алкогольне марення переслідування, ревнощів), алкогольні депресії. Як правило, алкогольний делірій переходить у корсаковський (амнестичний) синдром, який характеризується фіксаційною амнезією, амнестичною дезорієнтацією,

конфабуляціями, а також зниженням інтелекту з відсутністю критики. Корсаковський синдром може бути транзиторним або тривати довгі роки. В основі захворювання лежить дефіцит вітаміну В1 (тіаміну гідрохлориду), в результаті якого порушується метаболізм нейронів, страждає трансинаптична передача збудження в центральній нервовій системі, знижується синтез ДНК [62, с. 4].

На думку Ю. Панкіна, причини пристрасті до алкоголю мають свої особливості:

– соціальні: запевнення у тому, що «п'ють усі», звичка відзначати свята, важливі події в житті. Сюди ж відноситься і вживання алкоголю в компанії одноліток;

– психологічні: бажання підвищити настрій, повеселитися, показати свою силу. Сюди ж відноситься розлад нервової системи, психоз (просто кажучи, божевілля), галюцинації, параноя, проблеми з пам'яттю (провали в пам'яті людина не може згадати, де й з ким пила чи як опинилася в ліжку). Деякі люди вживають алкоголь, щоб розслабитися, заспокоїтися, забути про неприємності;

– фізичні: вони є у хворих на алкоголізм. Стан похмілля руйнує працездатність, сон, апетит, координацію рухів;

– саморуйнівні: людина вважає себе нікому не потрібною, нікчемною, її життя не має сенсу для неї самої. Пияцтво це засіб самознищення [178].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії [Додаток А] свідчить про те, що у 4 % випадках злочинці були у сімейних чи подружніх стосунках з потерпілими, у 9 % вони були знайомими. В цих випадках, крім хуліганського мотиву, іншими були ревності, неприязні відносини з батьками. З цього приводу М. І. Єнікеев зазначає, що особа злочинця це сукупність типологічних якостей індивіда, які обумовили вчинене ним злочинне діяння [74, с. 47].

Ми підтримуємо позицію В. А. Жванкова, який психологічну структуру особи злочинця визначив як складову чотирьох підструктур:

- спрямованість особи (потяги, бажання, інтереси, ідеали, світогляд, переконання), що формується у процесі виховання;
- досвід (знання, вміння, навички і звички, набуті особистим досвідом, навчанням, але вже з помітним впливом біологічних якостей особи);
- індивідуальні особливості окремих психічних процесів як форм відображення (це емоції, відчуття, мислення, сприйняття, увага, почуття, воля, пам'ять);
- біологічно обумовлена, що поєднує темперамент особи, її статеві і вікові якості, а також патологічні зміни [85, с. 128-129].

Також вважаємо за необхідне означити кореляційні зв'язки між особою злочинця та особою потерпілого. Більш докладно ми їх визначимо при дослідженні наступного елементу криміналістичної характеристики. Але зараз наведемо позицію Є. Є. Центров, який поділяє їх:

- 1) за часом виникнення: а) що утворюються до вчинення злочину; б) що виникають у процесі злочинного посягання;
- 2) за характером (наявністю чи відсутністю) взаємодії потерпілого і злочинця у процесі вчинення посягання: безпосередні (контактні) або ж опосередковані;
- 3) за обставинами утворення: а) що розвиваються в результаті певних взаємовідносин, існуючих між злочинцем і його жертвою до вчинення злочину; б) що утворюються в результаті гостроконфліктної ситуації безпосередньо до чи в момент вчинення злочину; в) що виникають за відсутності яких-небудь конфліктних взаємовідносин між жертвою й особою, яка вчиняє посягання до вчинення злочину [268, с. 60-62].

Так, 30 квітня 2012 року, о 23 годині 20 хвилин на першій посадковій платформі залізничного вокзалу станції Знам'янка-пасажирська Одеської залізниці, котра розташована на території міста Знам'янка Кіровоградської області, порядом міліції ЛВ на станції Знам'янка, в складі якого перебували гр. М. та гр. К., був виявлений громадянин гр. Б., який перебував в громадянському місці та порушував громадський порядок. Під час перевірки

особистих документів у правопорушника працівники міліції, згідно зі своїми функціональними обов'язками та правилами етичної поведінки працівників міліції, йому представилися та пред'явили свої службові посвідчення. На пропозицію працівників міліції пред'явити документи, які посвідчують його особистість, громадянин гр. Б. відмовився, при цьому його відмова виражалася явною неповагою до суспільства та представників влади, яка супроводжувалася особливою зухвалістю, що виражалось гучним висловлювання нецензурною лайкою, необґрунтованим обуренням на представників влади, тобто працівників міліції, прагненням показати свою зневагу до існуючих правил норм та етики поведінки в суспільстві, оскільки на даний момент на території посадкової платформи знаходилася велика кількість людей, які були свідками порушення громадського порядку. Коли працівник міліції гр. М., який перевіряв документи, знаходився поряд із гр. Б, на відстані приблизно півметра, громадянин гр. Б., усвідомлюючи свої дії, які мали суспільно-небезпечність, дістав з чохла, який кріпився на його поясі з правої сторони, розкладний ніж, який холодною зброєю не являється, а відноситься до типу ножів для спортивного туризму, пристосований та заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень, замахуючись на повний розмах правої руки, спричинив опір працівникові міліції гр. М., який перебував у форменому одязі і виконував обов'язки з охорони громадського порядку, на що працівник міліції гр. М. встиг ухилитися, а інший працівник міліції гр. К. знешкодив громадянина гр. Б., застосувавши щодо нього заходи фізичного впливу і спецзасоби.

В судовому засіданні гр. Б. вину в скоєнні злочину визнав в повному обсязі, а суду пояснив, що на ґрунті сварки з братом перебував у схвильованому стані. В скоєному щиро кається, просить суд його суворо не карати. До обставин, які пом'якшили його покарання, суд відносить щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину [223].

Для ілюстрації цього та інших матеріалів кримінальних проваджень доречною буде позиція М. М. Коченова, який вказує на те, що стану афекту

потерпілого передую гостро конфліктна ситуація з винною особою, що спонукає до негайного реагування. Ознаками такої ситуації, що може бути причиною афекту, є: обставини, що загрожують життю людини, вчинки оточуючих; їх висловлювання, соціальні оцінки, що глибоко зачіпають або травмують її [119, с. 36].

У своїй роботі М. І. Єнікеев, з огляду на позиції певних науковців, визначив такі злочинні типи. Так, за ступенем соціальної дезадаптації виділено два типи особистості злочинця: антисоціальний тип (особи, які неодноразово скоїли злочини на основі стійкої антисоціальної спрямованості, тип «злісного» злочинця); асоціальний тип (особи, які вперше скоїли злочин на основі загальної асоціальної спрямованості, несоціалізований, «менш злісний» тип злочинця). Тип особистості злочинця, який характеризується дефектами психічної саморегуляції (особи, які скоїли злочин вперше і в результаті випадкового збігу обставин); досконалий злочин суперечить загальному типу поведінки даної особистості, є випадковим для неї, пов'язаний з окремими дефектами саморегуляції. Це особи, які не зуміли протистояти криміногенній ситуації; їх особистісною особливістю є низький рівень самоконтролю, ситуативна зумовленість поведінки. Крім того, було розглянуто такі групи злочинців: 1) злочинці з антисоціальною корисливою спрямованістю (корисливо-господарська підгрупа злочинців: злодії, шахраї); 2) злочинці з антисоціальною корисливо-насильницькою спрямованістю (особи з корисливими посяганнями, поєднаними з насильством над особистістю); 3) злочинці з антигуманною, агресивною спрямованістю (особи із вкрай зневажливим ставленням до життя, здоров'я і особистої гідності інших людей) [74].

Під час учинення хуліганства злочинці перебували у стані алкогольного (36 %) та наркотичного (12 %) сп'яніння [Додаток А].

Умовами, що сприяють учиненню досліджуваного виду хуліганства, респондентами [Додаток Б] визначено такі:

– розповсюдження в різних джерелах інформації, що розкриває різні

аспекти культу жорстокості та суспільно небезпечних дій (89 %);

- збільшення в обігу вогнепальної та холодної зброї (76 %);
- значна кількість різновекторних формувань неформальних угруповань, фанатських рухів (57 %);
- перебування правопорушника у стані алкогольного (89 %) чи наркотичного (3 %) сп'яніння.

Підсумовуючи, спробуємо сформувати портрет ймовірного злочинця, що може вчиняти досліджуваній вид хуліганства. Його криміналістично вагомими ознаками будуть: це осудні особи чоловічої статі (97 %); віком 18-30 років (49 %); більшість з яких не працює (68 %) і не навчається (73 %); є місцевими мешканцями (81 %); мають середню спеціальну (34 %) або базову вищу (31 %) освіту; не мають постійного місця проживання (14 %); були раніше засуджені (73 %). Під час учинення хуліганських дій перебувають у стані алкогольного (36%) та наркотичного (12 %) сп'яніння.

Останнім елементом криміналістичної характеристики досліджуваного виду хуліганства, який ми розглянемо в нашому дисертаційному дослідженні, буде особа потерпілого. З огляду на те, що зазначений елемент не завжди має місце при вчиненні досліджуваного кримінального правопорушення, може виникнути питання стосовно доцільності введення його до структури цієї наукової категорії. Одразу зауважимо, що, на наш погляд, найбільше значення має не конкретна особа, яка може зазнати негативного впливу від хуліганських посягань, а віктимогенні групи, з огляду на які можна вживати профілактичні заходи, а також висувати версії стосовно злочинця.

Тому важливим елементом криміналістичної характеристики є особа потерпілого, оскільки, як зазначають науковці, відомості про нього або ж інформація, надана ним, можуть бути використані під час висунення слідчих версій, планування початкового та подальшого етапів розслідування, розроблення заходів криміналістичної профілактики тощо. Загалом, актуальність та практична корисність дослідження особи потерпілого

детермінували появу віктимологічного підходу у криміналістиці, відповідно до якого збирання інформації про злочинця розпочинається саме з дослідження особи та поведінки потерпілого [87, с. 46].

Визначений елемент криміналістичної характеристики залежно від категорії правопорушення змінює своє наповнення, характеризує зв'язки між потерпілим і злочинцем. Загалом, як зазначає В. І. Полубинський, особа потерпілого це людина, яка постраждала від неправомірних дій інших осіб, власної поведінки, збігу негативних обставин, нещасного випадку [184, с. 11]. В чинному КПК визначено, що потерпілою може бути визнано як фізичну особу за умови завдання їй моральної, фізичної або майнової шкоди, так і юридичну особу за умови завдання їй майнової шкоди. Про це говорили окремі процесуалісти [281, с. 8].

Доречною є позиція В. А. Журавля стосовно віктимності цієї категорії. Вчений наголошує, що істотним моментом є встановлення й того, наскільки сприяла вчиненню злочину поведінка потерпілого. Такі дані мають певне значення не лише для попередження злочину, а й для правильної побудови методики його розслідування, бо тільки відтворення обстановки та обставин події, поведінки злочинця і потерпілого допомагає як правильно кваліфікувати скоєне, так і швидко виявити і затримати злочинця. Віктимологічний підхід у розслідуванні злочинів полягає в тому, що вихідним моментом для збору інформації про особу, яка могла вчинити злочин, є особа потерпілого і його поведінка в ситуації злочину [87, с. 93].

Серед ознак, що вказують на віктимність потерпілого, можна виокремити такі: біологічні властивості (стать, недостатність фізичного розвитку, вік); психічні властивості (агресивність, відсутність захисних механізмів); властивості, набуті через суспільне становище особи (наприклад, водії таксі, нічні охоронці, особи, які працюють вночі, та ін.); властивості, що характеризуються економічним становищем особи, матеріальна забезпеченість особи, її демонстрація [266, с. 73-77].

Але, на наш погляд, перелік ознак та властивостей особи потерпілого,

що можуть мати значення для розслідування кримінального правопорушення, найбільш повно наводить В. Ю. Шепітько, відносячи до них:

- 1) відомості анкетного характеру (стать, вік, місце народження, роботи або навчання, стаж, професія (фах), сімейний стан, наявність родичів);
- 2) соціально-психологічні дані (тип темпераменту, риси характеру, емоційні прояви, особливості взаємодії (спілкування) в колективі);
- 3) особливості поведінки до злочинної події, в момент вчинення злочину, після його вчинення;
- 4) незалежні характеристики (за місцем роботи чи навчання, за місцем проживання, за показаннями рідних, близьких чи найближчого оточення);
- 5) соціальні зв'язки (коло спілкування, найближчі знайомі, особливості проведення вільного часу, наявність або відсутність спільного бізнесу, комерційна діяльність, специфіка групової поведінки, бажання вступити в певні мікрогрупи);
- 6) дані про суспільно корисну діяльність, її особливості;
- 7) матеріальне становище (наявність майна, в тому числі і нерухомості, грошових вкладів, джерело збагачення, наявність або відсутність боргових зобов'язань, отримання кредитів і можливість їх погашення);
- 8) злочинний досвід (наявність або відсутність судимостей, зв'язки з кримінальними угрупованнями, дружні стосунки з особами, які притягувалися до кримінальної відповідальності);
- 9) причини віктимної поведінки (виконання певних професійних функцій; соціальна деформація особистості) тощо [282, с. 164-165].

Окремі науковці в своїх дослідженнях виділяють інші аспекти криміналістичної значимості цієї категорії. Зокрема, вони вказують на те, що особа потерпілого є важливим джерелом інформації про суспільно небезпечну подію та самого злочинця. Адже коли потерпілий є мертвим, таку інформацію можна одержати шляхом виявлення і оцінки матеріальних слідів. А вже у випадку, коли потерпілий живий, то крім аналогічних матеріальних

слідів він зберігає сліди, що відображають обставини злочинної події і осіб, що брали в ній участь, у вигляді уявних образів (так звані ідеальні сліди). Крім того, вивчення особи потерпілого дозволяє з'ясувати різні відомості (щодо роду його діяльності, способу життя, соціально-демографічних й особистісних характеристик). Це, як наслідок, дає змогу будувати версії про мотиви, цілі та інші обставини суспільно небезпечного діяння. Вивчення різноманітних відомостей про потерпілого (його особисте, суспільне і трудове життя, інтереси, риси характеру, коло знайомих) сприяє висуванню версій про правопорушника [27, с. 131; 256, с. 64].

Крім зазначеного, потрібно розглядати відомості про виконувану діяльність потерпілого (професійні навички, отримання прибутків, володіння правом розпорядження матеріальними цінностями, обсяг правомочності, наявність конфліктних стосунків у процесі виконання діяльності та ін.) [191, с. 316].

Стосовно процесуального статусу потерпілого слід зазначити, що якщо раніше потерпілий, на чому наголошує В. Г. Пожар, належав у будь-якому випадку до сторони обвинувачення і користувався в судовому розгляді правами сторони обвинувачення, то за новим КПК потерпілий перебуває осторонь, це окремий учасник кримінального провадження, який стає стороною обвинувачення лише в окремих випадках, передбачених КПК (у разі зміни прокурором обвинувачення на менш тяжке або відмови прокурора від підтримання обвинувачення). Та й взагалі, якщо проаналізувати норми нового КПК, можна дійти висновку, що постраждала від злочину особа може й не набути статусу потерпілого, якщо вона цього не забажає. У такому разі її можна залучити до провадження лише як свідка [183, с. 127].

Дослідження матеріалів кримінальних проваджень дало змогу дійти висновку, що найвищий рівень віктимності в досліджуваній категорії правопорушень [Додаток А] мають чоловіки, що становить 78 % серед всіх випадків вчинення цього виду хуліганства.

Розгляд вікового критерію [Додаток А] надав такі відомості: особи

віком до 16 років становлять 4 % від загальної кількості потерпілих, від 16 до 25 років 29 %, від 25 до 35 років 32 %, 35-45 років 19 %, від 45 років і старші за 16%. Тобто найбільш віктимогенна група це особи у віці від 25 до 35 років.

Вивчення морально-психологічних ознак потерпілих дало змогу визначити такі відомості: 14 % осіб відзначалися схильністю до вживання алкоголю, 2 % вживали наркотичні засоби, 1 % мали певні психічні відхилення [Додаток А]. Загалом, поведінка потерпілих за соціальною, моральною і правовою характеристикою може бути поділена на побутову, нейтральну, аморальну та злочинну [138, с. 54].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] вказує на те, що поведінка осіб, які зазнали шкоди від вчинення досліджуваного виду хуліганства, мала провокаційний характер у 13 %, у 12% була нейтральною, у 26 % сприяючою, у 45 % протидіючою. Інколи при проведенні різних СРД (допити, одночасні допити раніше допитаних осіб, слідчі експерименти) зазначені особи намагалися по-іншому зобразити своє значення при вчиненні суспільно небезпечних дій.

З огляду на зазначене необхідно вказати, що віктимність окремої особи поняття відносне, оскільки вона реалізується як через особисті риси людини, так і залежно від конкретної ситуації: зовнішніх обставин, характеристик злочинця тощо [202, с. 27]. Тому лише з огляду на наведені відомості дуже важко сформулювати портрет можливої жертви досліджуваного виду хуліганства.

Навіть розгляд інших соціально-демографічних якостей потерпілих від суспільно небезпечного діяння не дає змоги встановити загальну картину. Так, за даними дослідження [Додаток А], 58 % потерпілих є неодруженими; 52 % осіб на момент вчинення щодо них злочину були в статусі працюючого, 31 % навчалися. Крім того, 36 % потерпілих мали вищу освіту, 12 % середню і 42 % базову вищу.

На наш погляд, більш доцільно створити певні віктимологічні групи.

Розглядаючи особу потерпілого від хуліганських дій, В. І. Захаревський

враховував їх зв'язки з особою злочинця. Відповідно до цього критерію він виділив три групи: 1) особи, що перебувають зі злочинцем в подружніх, родинних чи дружніх зв'язках; 2) особи, контакти яких зі злочинцем виникають у момент вчинення хуліганства; 3) особи, відносини з якими формуються на основі випадкових знайомств [92, с. 19].

Зі свого боку, М. М. Єфімов встановив, що характеристика потерпілого при вчиненні хуліганства пояснюється вибірковістю в діях злочинця, яка показує взаємозв'язок між її особливостями та потерпілим. Це пояснюється наявністю і характером зв'язків та відносин між потерпілим і правопорушником. З огляду на зазначене автор сформулював групи віктимогенних ситуацій: 1) ситуації, в яких дії чи риси особи потерпілого носять провокаційний характер; 2) випадки, коли поведінка особи пов'язана з виникненням ситуації, що сприяє вчиненню хуліганства; 3) ситуації, в яких правомірна поведінка потерпілого є приводом для вчинення хуліганських дій [82, с. 517].

Проаналізувавши означені позиції, а також розглянувши матеріали кримінальних проваджень, нами було виокремлено такі віктимогенні групи у справах про досліджуваний вид хуліганства, зокрема:

– особи, щодо яких здійснюється підготовка злочину (обрання часу, визначення способу й знарядь). Такі злочини переважно вчиняють фанатські або конфліктуючі неформальні групи;

– особи, які наділені певними владними повноваженнями або повинні прийняти певні рішення. До таких осіб відносяться депутати, судді, працівники правоохоронних органів та інші посадовці;

– особи, які перебувають у певному місці, на яке заплановане злочинне посягання. У цих випадках злочинець не знайомий із потерпілим, оскільки його дії спрямовані не на конкретну особу, а на певну установу чи організацію;

– особи, які здійснюють певні провокаційні дії або діяльність (під час масових заходів, у ЗМІ чи мережі Інтернет).

Стосовно першої віктимогенної групи слід зазначити, що особами, які можуть бути піддані хуліганським діям, не обов'язково повинні бути члени фанатських або конфлікуючих неформальних груп. Це може бути будь-яка особа, стосовно якої правопорушник з певних причин виріши вчинити неправомірні дії.

Так, 26.01.2014, приблизно о 23 годині 50 хвилин гр. Ф., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, маючи намір на вчинення хуліганства, тобто грубого порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю, прийшов до гр. Ц. і, перебуваючи у громадському місці, на сходовому майданчику п'ятого поверху вказаного будинку, реалізуючи свій злочинний намір, спрямований на вчинення хуліганства, почав навмисно сильно стукати ногами та руками у вхідні двері квартири, де мешкає гр. Ц., та голосно висловлюватися на її адресу грубою нецензурною лайкою, вимагаючи відкрити двері. Після того, як гр. Ф. ніхто з мешканців квартири не відчинив двері та не вийшов до нього, він, продовжуючи реалізовувати свій злочинний намір, направлений на грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю, дістав зі своєї кишені належний йому пістолет та, використовуючи його як предмет, спеціально пристосований для нанесення тілесних ушкоджень, умисно здійснив не менше одного пострілу у вхідні двері квартири.

Після здійснення пострілу гр. Ф. двері квартири відкрив гр. Ж., котрий зробив йому зауваження і спробував його заспокоїти. Гр. Ф., не реагуючи на зауваження, з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю, почав розмахувати руками перед обличчям гр. Ж. і голосно висловлюватися на його адресу грубою нецензурною лайкою. В результаті вказаних дій гр. Ф. між ним та гр. Ж. відбулася сварка, в результаті якої гр. Ф. навмисно схопив потерпілого за обидві руки та штовхнув його, в результаті чого останній впав на підлогу.

В цей час з квартири вибігла гр. Ц., яка намагалася прогнати гр. Ф.

віником. Продовжуючи реалізовувати свій злочинний намір, останній навмисно схопив руками гр. Ц. за волосся, висловлюючись при цьому на адресу останньої грубою нецензурною лайкою, силоміць потягнув гр. Ц. на нижній поверх будинку, завдаючи останній фізичного болю. У вказаний момент до будинку увійшли працівники міліції, які припинили неправомірні дії особи.

В ході вчинення хуліганських дій гр. Ф. заподіяв гр. Ж. тілесні ушкодження [237].

Стосовно другої ситуації необхідно зазначити, що вона має місце в більшості випадків, коли особи здійснюють свої функціональні обов'язки. Як вважає О.І. Овчаренко, найменшою тут є ймовірність того, що потерпілий та злочинець були раніше знайомі, і тому хуліганські мотиви є найбільш вірогідними [170, с. 39].

Так, 08 квітня 2015 року близько 21 години 45 хвилин гр. Б., керуючи автомобілем марки «Форд Транзит», заїхав на автомобільну заправку ПАТ «Укрнафта». Перебуваючи в салоні автомобіля на АЗС «Укрнафта», гр. Б. вступив у конфлікт з оператором АЗС гр. Х. на ґрунті того, що гр. Х. зробив зауваження правопорушнику щодо куріння останнім у салоні автомобіля сигарети. Коли оператор АЗС закінчив заправляти автомобіль та йшов у напрямку будівлі АЗС, злочинець, скориставшись моментом, витягнув з-під сидіння автомобіля дерев'яну палицю, та підійшовши ззаду до гр. Х., наніс йому один удар палицею в ділянку плечей. Після цього правопорушник сів до салону автомобіля, завів двигун, проїхав одне коло по території АЗС «Укрнафта», зупинив автомобіль біля вітрин з супутніми товарами, вийшов з салону автомобіля та розбив палицею скло вітрини. В результаті дій гр. Б. було тимчасово припинено роботу АЗС «Укрнафта» [236].

Четверта група характеризується провокаційною поведінкою. Провокаційний характер діяльності потерпілого в більшості випадків проявляється у вигляді нецензурної лайки, як в наведеному випадку, погрози застосування насильства щодо винної особи та безпосереднього застосування

останнього. На думку Ю. Юрченка, провокуюча поведінка при вчиненні умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, у свою чергу, може поділитися на агресивну, аморальну та зухвалу. Найчастіше провокуюча поведінка не буває у «чистому вигляді» і переплітається з іншими видами [286, с. 8].

Для віктимології, на чому наголошує В. І. Полубинський, не має значення, чи передбачав потерпілий результати своєї негативної поведінки, чи усвідомлював, до чого призведуть його дії, чи чекав реакції у відповідь від особи, яка спричинила шкоду чи ні. Головне в цьому випадку з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки між поведінкою потерпілого, яка має елементи провокації у широкому значенні цього поняття, і протиправним діянням особи, яке спричинило шкоду, і розробити на їх основі профілактичні, попереджувальні заходи щодо захисту потенційної жертви від злочинної агресії. Провокаційна поведінка жертви може виявлятися як в активній формі, так і в пасивній [185, с. 80].

Так, 23.11.2012 у вечірній час група неповнолітніх жителів м. Калуша перебувала на дитячому майданчику в дворі будинку № 2 провулку Шкільний. Близько 19.00 год. до них підійшов житель гр. М. та зробив останнім зауваження, щоб не ламали дитячі гойдалки та пішли з двору будинку. Після зробленого зауваження гр. М. зайшов в під'їзд будинку та піднявся до квартири за місцем проживання.

Вийшовши на балкон власної квартири, гр. М. побачив, що група неповнолітніх осіб на його зауваження не відреагували та продовжували знаходитися на дитячому майданчику у дворі будинку. Після цього він взяв пневматичну гвинтівку, яку зарядив металевою кулею типу «Діаболо» калібру 4,5 мм та з неї здійснив постріл у напрямку групи неповнолітніх осіб, які знаходилися в дворі будинку, чим спричинив одному з них тілесне ушкодження [221].

Певна річ, є випадки, коли хуліганські дії вчинюються і без будь-якої віктимної поведінки з боку потерпілого. Проблема її вибору, як зазначає

В. Я. Рибальська, характеризує певну групу кримінальних правопорушень, за її особистісними якостями і попередніми взаємовідносинами з нею не є безпредметною, хоча і має певну специфіку [206, с. 33].

Так, 19 лютого 2012 року близько 16 год. гр. Б., перебуваючи поблизу господарства, де проживає гр. Ю., взяв у неповнолітнього, який проходив вулицею, пневматичну гвинтівку. Потім, грубо порушуючи громадський порядок та виражаючи явну неповагу до суспільства, в присутності декількох осіб, безпричинно, умисно здійснив постріл з пневматичної гвинтівки у гр. Ю., чим спричинив останньому тілесні ушкодження [229].

Підсумовуючи, зазначимо, що потерпілі своїми діями чи рисами можуть спровокувати вчинення хуліганських дій. Серед віктимогенних груп у досліджуваній категорії справ виділено такі: 1) особи, щодо яких здійснюється підготовка злочину (обрання часу, визначення способу й знарядь); 2) особи, які наділені певними владними повноваженнями або повинні прийняти певні рішення; 3) особи, які перебувають у певному місці, на яке заплановане злочинне посягання; 4) особи, які здійснюють певні провокаційні дії або діяльність (під час масових заходів, у ЗМІ чи мережі Інтернет).

Висновки до розділу 1

На підставі аналізу різних наукових поглядів й підходів вчених щодо сутності та класифікацій окремих криміналістичних методик нами з'ясовано, що методика розслідування досліджуваного виду хуліганства відноситься до внутрішньовидових. На основі виокремлення її загальної структури і встановлення взаємозв'язків між елементами запропоновано авторське визначення криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета,

спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень.

Серед основних її елементів визначено такі: 1) спосіб учинення злочину; 2) знаряддя злочину; 3) обстановка злочину; 4) слідова картина; 5) особа потерпілого; 6) особа злочинця. Виокремлення цих структурних елементів зумовлено їхньою розшуковою спрямованістю.

Акцентовано на необхідності виокремлення в структурі криміналістичної характеристики такого елементу, як «знаряддя злочину», оскільки, відповідно до ч. 4 ст. 296 КК України, досліджуване діяння характеризується наявністю кваліфікуючої ознаки використання певних речей для досягнення відповідних цілей. Незважаючи на означені цілі, характерним для досліджуваного виду хуліганства є саме застосування вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. Тому особливістю такого хуліганства є наявність відповідних знарядь учинення.

На основі узагальнення оперативної й слідчої практики та наукових поглядів учених визначено, що складовими елементами способу учинення злочину є його підготовка, безпосереднє скоєння та приховування.

Окреслено основні способи учинення хуліганства відповідно до знарядь скоєння злочину. Зокрема, знаряддя злочину (вогнепальна зброя ВЗ, холодна зброя ХЗ, спеціально пристосовані предмети для нанесення тілесних ушкоджень СП) використовувалися для: а) порушення громадського порядку: ВЗ 1 %, ХЗ 7 %, СП 4 %; б) створення шуму, який призводить до зриву громадських заходів: ВЗ 3 %, ХЗ 1 %, СП 3 %; в) порушення спокою громадян за місцем проживання, громадських місцях: ВЗ 5 %, ХЗ 1 %, СП 7 %; г) пошкодження майна: ВЗ 2 %, ХЗ 8 %, СП 17 %; д) зриву масових заходів: ВЗ 2 %, ХЗ 6 %, СП 15 %; е) тимчасового припинення нормальної діяльності установи, підприємства чи організації: ВЗ 2 %, ХЗ 8 %, СП 14 %; є) тимчасового припинення руху громадського транспорту: ВЗ 0 %, ХЗ 4 %, СП 17 %.

СП 11 %.

На основі узагальнення кримінальних проваджень і даних опитування слідчих встановлено, що при учиненні хуліганства застосовувалася така вогнепальна зброя: а) військова зброя 2 %; б) спортивна зброя 3 %; в) мисливська зброя 4 %; г) саморобна зброя 7 %; д) видозмінена зброя 16 %; е) інше 1 %.

До найбільш розповсюдженої холодної зброї, що застосовується під час учинення хуліганства, слід віднести таку: а) багнет 2 %; б) стилет 1 %; в) ніж 12 %; г) кинджал 1 %, д) нунчаки 2 %; е) кастет 17 %; є) інше 2 %.

Виокремлено такі види спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень та заздалегідь заготовлених предметів: а) ножі, які не належать до холодної зброї 9 %; б) гумові кийки 3 %; в) газові пістолети 3 %; г) газові балончики 4 %; д) пневматична зброя 4 %; е) сигнальні та стартові пістолети 2 %; є) вибухові пакети 13 %; ж) імітаційно-піротехнічні засоби 15 %; з) бейсбольні бити 3 %; і) інше 4 %.

На підставі узагальнення кримінальних проваджень й даних опитування слідчих запропоновано класифікацію місць учинення хуліганства відповідно до небезпечності застосування знарядь злочину. Залежно від часу учинення хуліганських дій встановлено, що найбільша їх кількість (52 %) відбувається увечері з 18 до 22 години; близько 6 % вночі (з 22 до 6 години); 5 % у ранковий час (з 6 до 12 години); 37 % удень (з 12 до 18 години). Відповідно до характеристики дня тижня визначено, що вказані злочини вчиняються здебільшого у п'ятницю, суботу та неділю (54 %). Тобто найбільша їх кількість припадає на час відпочинку у вихідні дні з 18 до 24 години.

Виокремлено кореляційні зв'язки між обстановкою, способом та знаряддями учинення злочину. Зокрема, з 12 до 22 години переважно використовуються спеціально пристосовані знаряддя (вибухові пакети, імітаційно-піротехнічні засоби) для створення шуму, який призводить до зриву громадських заходів 69 %. Вночі хуліганські дії здебільшого

відбуваються у місцях проживання (відпочинку) громадян 92 %. Встановлено, що хуліганські дії переважно відбувалися в районі проживання злочинців (62 %) і не були пов'язані з цією обставиною (19 %).

Акцентовано на умовах, що сприяють вчиненню вказаного злочину: а) значне збільшення в обігу холодної й вогнепальної зброї; б) пропагування у ЗМІ чи мережі Інтернет насилля й жорстокості; в) утворення значної кількості різновекторних формувань (неформальних груп, фанатських рухів); г) перебування злочинця у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння та ін.

Окреслено типові сліди злочину, що можуть знаходитися на: а) тілі й одязі особи (сліди знарядь злочину, крові, ґрунту, тілесні ушкодження) 25 %; б) місці учинення хуліганства (сліди знаряддя злочину, відбитки пальців рук, фрагменти одягу) 49 %; в) місці проживання злочинця 19 %; г) інших місцях 7 %.

Виявлено й систематизовано типові характеристики особи злочинця (хулігана) шляхом узагальнення даних про його соціальні, демографічні, біологічні та фізичні ознаки.

На підставі аналізу кримінальних проваджень і даних опитування слідчих встановлено, що досліджуваний вид хуліганства вчиняють переважно осудні особи чоловічої статі 97 %. Визначено, що на момент учинення хуліганства злочинці перебували у віці до 14 років 1 %, 14-18 років 12 %, 18-30 років 49 %, 30-40 років 18 %, 40-50 років 14 %, 50 років і старше 6 %.

Залежно від рівня освіти злочинців встановлено, що базову середню освіту має 12 %, середню спеціальну 34 %, базову вищу 31 %, вищу 19 %, іншу 4 %. З'ясовано, що переважна кількість чоловіків не має постійного місця роботи (18 %), не працює (68 %) і не навчається (73 %). Більшість з них є місцевими мешканцями (81 %), проте не мають постійного місця проживання (14 %).

Під час учинення хуліганства злочинці перебували у стані

алкогольного (36 %) та наркотичного (12 %) сп'яніння або були раніше засудженими (73 %).

Особливу увагу приділено особі потерпілого. Виокремлено віктимогенні групи у справах про хуліганство, зокрема: 1) особи, щодо яких здійснюється підготовка злочину (обрання часу, визначення способу й знарядь). Такі злочини переважно вчиняють фанатські або конфліктуючі неформальні групи; 2) особи, які наділені певними владними повноваженнями або повинні прийняти певні рішення. До таких осіб відносяться депутати, судді, працівники правоохоронних органів та інші посадовці; 3) особи, які перебувають у певному місці, на яке заплановане злочинне посягання. У цих випадках злочинець не знайомий із потерпілим, оскільки його дії спрямовані не на конкретну особу, а на певну установу чи організацію; 4) особи, які здійснюють певні провокаційні дії або діяльність (під час масових заходів, у ЗМІ чи мережі Інтернет).

Основні результати розділу опубліковані у працях [9; 10].

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ АБО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ЧИ ІНШОГО ПРЕДМЕТА, СПЕЦІАЛЬНО ПРИСТОСОВАНОГО АБО ЗАЗДАЛЕГІДЬ ЗАГОТОВЛЕНОГО ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

2.1. Алгоритми дій слідчого при розслідуванні хуліганства відповідно до типових слідчих ситуацій

Відповідно до ст. 214 КПК слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Нами в ході аналізу матеріалів кримінальних проваджень з'ясовано, що початкові відомості, які є підставою для внесення відомостей в ЄРДР за фактом учинення хуліганства, кваліфікованого за ч. 4 ст. 296 КК, отримуються правоохоронними органами з таких джерел:

- а) заяви, листи і повідомлення, що надійшли від громадян (67 %);
- б) повідомлення працівників установ й організацій (25 %);
- в) матеріали слідства, виділені з інших кримінальних проваджень (6 %);
- г) матеріали, отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та розшукових заходів (2 %).

Після отримання цієї інформації починається попередня її перевірка, яка і закінчується або внесенням відомостей до ЄРДР, або висновком про

відсутність у діянні кримінального правопорушення.

Стосовно початкового етапу розслідування Л.Я. Драпкін дійшов таких висновків: даний етап характеризується невизначеністю, пов'язаною з браком інформації та її неповнотою, тому домінуючим напрямом діяльності слідчого на цьому етапі є «виявлення необхідної доказової і тактичної інформації та її носіїв (джерел). Це завдання вирішується з урахуванням слідчої ситуації, що складається, шляхом проведення комплексу слідчих, інших процесуальних й організаційних дій. Найчастіше підставою для провадження слідчих дій є криміналістична версія. Основним завданням початкового етапу, як правило, є встановлення особи, причетної до вчинення злочину. Тому збирання інформації про неї розпочинається з ретроспективного вивчення слідів, залишених на місці злочину, у пам'яті очевидців тощо. Отримана інформація використовується для висунення версій про суб'єкта злочину, визначення напрямку його пошуку [69].

Як бачимо, працівники Національної поліції під час розслідування окремих суспільно небезпечних діянь повинні швидко та ефективно реагувати на обставини, які характеризують кожний конкретний момент цього процесу. Головним елементом розслідування будь-якого кримінального правопорушення є типові слідчі ситуації. Тому важливе місце в будь-якому кримінальному провадженні займає питання їх дослідження. Однією з важливих умов розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, також є алгоритмізація послідовності проведення відповідних дій [3, с. 28].

У цілому слідчі ситуації як криміналістична категорія розглядаються протягом не одного десятиліття. Зараз цьому питанню приділяється велика увага при розгляді основних категорій криміналістичних тактики і методики. Зокрема, В.В. Лисенко з цього приводу зазначає, що дослідження слідчих ситуацій сприяє конкретизації методик розслідування, підвищенню їх ролі та

наближенню теоретичних досліджень до вимог практичної діяльності [148, с. 76-77].

Досліджувана наукова категорія має важливе значення для розслідування будь-якого кримінального правопорушення. В цьому ракурсі доречно навести думку Є.С. Хижняка, що «...слідча ситуація, як і криміналістична характеристика, є одним із найважливіших інструментів у руках слідчого, що дає змогу максимально підвищити ефективність діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, а володіння типовими слідчими ситуаціями дає змогу слідчому визначити коло пріоритетних завдань, уникнути непотрібної витрати сил і часу» [265, с. 198].

Говорячи про визначення досліджуваного поняття, одразу звернемося до тлумачного словника, де термін «ситуація» надається як сукупність умов та обставин, що утворює певне становище, викликане тими чи іншими взаєминами людей [38, с. 1127]. В той же час у криміналістиці дана наукова категорія досліджується давно, її визначенню присвятила свої роботи велика кількість науковців. Але досі немає одностайного погляду щодо змістовного наповнення цього поняття.

Зокрема, В.П. Бахін характеризує її як об'єктивну реальність, фактичну обстановку та результат її пізнання, а відомості про неї відображення цієї обстановки, які використовуються для її розуміння та впливають на неї з метою розкриття злочину [126, с. 452]. Як бачимо, науковець насамперед визначає ситуацію як обстановку певного моменту реальності.

В цьому ж розрізі надає своє визначення С.С. Чернявський, який у типовій слідчій ситуації визнає інформаційну модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії [279, с. 405]. В даному випадку ситуація звужується до розслідування окремих кримінальних правопорушень.

Зі свого боку, А.М. Васильєв визначає її як «...вихідні дані, які є в

наявності на початковому етапі розслідування, тобто в той період, коли ще не відомо, який саме злочин вчинено, а діяти необхідно оперативно, за гарячими слідами» [34, с. 33]. Тобто розглядається лише початковий етап розслідування, що, на наше переконання, не є правильним. Адже на подальшому етапі розслідування можлива наявність типових даних, необхідних для визначення алгоритму розслідування.

З огляду на це погоджуємося з Р.Л. Степанюком, який зазначає, що типова слідча ситуація може бути визначена як сформульована на підставі аналізу практики розслідування певної категорії злочинів абстрагована штучна модель, яка відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини злочину й обставини, що склалися на відповідному етапі розслідування [249, с. 111].

Підсумовуючи, слід зазначити, що, на наш погляд, найбільш точно і обґрунтовано надав визначення цього поняття В.А. Журавель, який зауважив, що слідча ситуація це наукова абстракція, яка сформована на підставі апріорних знань, є результатом узагальнення та аналізу значного емпіричного матеріалу і в якій відображено найбільш загальні риси, що характеризують перебіг і стан розслідування на певному етапі (вихідному, початковому, наступному) [88, с. 106].

Початкова слідча ситуація, на думку науковців, включає низку етапів, проходження яких означає її вирішення. Для кожного з них характерними є свої завдання та способи їх розв'язання. Типовими для них є отримання інформації, її уточнення та прийняття рішення про зміст першочергових слідчих дій і складання плану їх реалізації, втілення прийнятого рішення шляхом провадження першочергових слідчих дій, в ряді випадків у поєднанні з оперативно-розшуковими заходами, розшук і затримання підозрюваного, його особистий обшук, обшук житла, за місцем роботи, аналіз усієї сукупності отриманих даних, побудова версій, складання плану подальшого розслідування в даній кримінальній справі [283, с. 142].

Як зазначалося вище, дослідженню типових слідчих ситуацій під час

розслідування хуліганства була присвячена велика кількість публікацій. Спробуємо їх проаналізувати та надати своє бачення крізь призму специфіки досліджуваного діяння (ч. 4 ст. 296 КК України).

Так, М.В. Салтевський розглядає такі ситуації при розслідуванні хуліганства:

- особу затримано на місці події, наявні свідки, потерпілий та матеріальні сліди;

- особа, що вчинила хуліганські дії, знаходиться на місці події і продовжує їх вчинювати;

- хуліганські дії вчинено в минулому, відома особа хулігана;

- особа, що вчинила хуліганські дії, зникла з місця події, відомі лише ознаки її зовнішності в пам'яті потерпілого та очевидців події;

- виявлено сліди хуліганських дій, злочинець невідомий, свідків немає [210, с. 18-19].

У свою чергу, М.І. Ніколайчик наводить такий перелік:

- особу чи осіб, які вчинили хуліганські дії, виявлено на місці злочину, відомий потерпілий, наявні свідки-очевидці, встановлено інші докази злочину;

- особа чи особи, які вчинили вказані дії, зникли з місця події, відомі лише ознаки їх зовнішності;

- визначені особи зникли з місця події, відомості про них відсутні;

- хуліганські дії вчинено в минулому, особи, що їх вчинили, та потерпілі відомі [165, с. 5].

Продовжуючи визначені тенденції, М.І. Порубов виділяє такі типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства:

- особу, яка вчинила хуліганські дії, затримано на місці події; відомий потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально караного діяння;

- особа, яка вчинила хуліганські дії, зникла з місця події і відома лише за ознаками зовнішності;

– знайдено сліди хуліганських дій, злочинець невідомий, свідків немає;

– хуліганські дії було вчинено в минулому: відомі потерпілий та підозрюваний [134, с. 244-245].

А вже В.І. Захаревський з огляду на своє дослідження виділяє такі ситуації:

– ситуації, для яких характерною є наявність повних даних про злочинне діяння, виявлено конкретну особу чи групу осіб, які вчинили хуліганство;

– ситуація, коли виявлено підозрюваного, а при груповому хуліганстві кілька підозрюваних, але наявних даних недостатньо для доведення їх відношення до хуліганства;

– ситуація, що характеризується наявністю неповних даних про подію злочину, відсутністю відомостей про особу чи групу осіб, що вчинили дане діяння [92, с. 21].

Провівши докладне дослідження цієї проблематики, М.М. Єфімов зі своєї сторони серед типових слідчих ситуацій розслідування хуліганства сформулював такі:

– особа, що вчинила хуліганські дії, затримана на місці події; відомий потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально караного діяння (38 %);

– особа, що вчинила хуліганські дії, зникла з місця події і відома лише за ознаками зовнішності (37 %);

– знайдено сліди хуліганських дій, злочинець невідомий, свідків немає (9 %);

– хуліганські дії були вчинені в минулому, відомі потерпілий та підозрюваний (16 %) [76, с. 170-171].

Провівши аналіз наведених ситуацій, а також матеріалів кримінальних проваджень, ми виділили типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або

холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень, зокрема такі:

- особу затримано на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого;
- особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину;
- хуліганство вчинено в минулому, особу злочинця і потерпілого встановлено, але доказів для доведення провини не достатньо;
- зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особу хулігана не встановлено, очевидці події відсутні.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] дав змогу з'ясувати, що:

- перша слідча ситуація є характерною в 42 % випадках;
- друга в 36 %;
- третя в 21 %;
- четверта в 4 %.

Через визначення окремих тактичних завдань розслідування вибудовано алгоритми дій працівників правоохоронних органів відповідно до кожної з них. В першій ситуації основна робота покладається на злагоджену діяльність правоохоронців на початковому етапі розслідування. У цій ситуації слідчому необхідно провести огляд місця події, освідування, встановити свідків, провести допит потерпілого і свідка. Вчасне проведення цих дій забезпечить достатню доказову базу для повідомлення злочинцю про підозру.

Так, 06 лютого 2015 року, приблизно о 14 годині 00 хвилин гр. М., прибувши до сільської ради с. Кароліно-Бугаз Овідіопольського району Одеської області, зайшовши до будівлі та піднявшись на другий поверх, підійшов до кабінету сільського голови гр. М., усвідомлюючи, що в останнього проводиться прийом громадян. Діючи з хуліганських мотивів, зайшовши до кабінету голови сільської ради гр. Ю., в якого з робочих питань

в цей час на прийомі перебував гр. Т., з особливою зухвалістю, з мотивів явної неповаги, тримаючи в правій руці предмет, заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень, проявив активність, що виразилася у виказуванні в грубій формі погрози та наміру застосування фізичного насильства. Хуліганські дії тривали не менше 2 хвилин та були припинені сільським головою та його відвідувачем, а саме останні вибили предмет з правої руки гр. М. та утримували до приїзду міліції [239].

Так, М.І. Порубов у цій ситуації визначає можливість проведення таких СРД та інших заходів:

- припинення хуліганських дій;
- затримання підозрюваного;
- особистий огляд підозрюваного, огляд його одягу та місця події;
- встановлення особи затриманого, встановлення ознак хуліганства в його діях;

- виявлення та забезпечення збереження джерел доказів, що включає бесіди, опитування, огляд, допит, особистий обшук, обшук по місцю проживання (наприклад, в випадку розслідування радіохуліганства) та інше. Дана слідча ситуація характерна для хуліганства, вчиненого на вулиці, в громадському транспорті тощо [134, с. 244].

У зазначених ситуаціях виявлення очевидців суспільно небезпечного діяння є одним з основних завдань оперативних підрозділів поліції під час розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. З цього приводу М.Т. Куц зазначає, що у людному місці виявити очевидців через певний час після вчинення злочину буде вкрай важко [200, с. 140-141]. У свою чергу, їх знаходження та допит необхідні для надання більш чіткої картини вчиненого діяння.

Зібрання оперативної інформації і перевірка даних, отриманих безпосередньо працівником органів внутрішніх справ, не обмежуються місцем події. З цією метою оперативні працівники проводять обстеження прилеглої території. При цьому вони використовують наявну в них

оперативну інформацію стосовно осіб, які на ній проживають, дають завдання співробітникам негласного апарату, здійснюють перевірку за оперативно-довідковими та криміналістичними обліками тощо.

Матеріали попередньої перевірки це результат гласної та негласної діяльності органів досудового розслідування. Всі вони концентруються в слідчого, який сам або разом із прокурором (керівником органу досудового розслідування) аналізує їх і приймає відповідне рішення в порядку, передбаченому законом. Результати попередньої перевірки створюють інформаційне поле, оцінюючи яке можна сконструювати такі ситуації: 1) є достатні дані про наявність очевидного злочину; 2) є достатні дані про прихований злочин; 3) достатніх ознак про очевидний чи прихований злочин немає; 4) ознак про очевидний чи прихований злочин не виявлено. Відповідно до цих ситуацій слідчий ухвалює передбачені законом процесуальні рішення [209, с. 436-437].

Крім цього, необхідно провести такі СРД та інші заходи:

- огляд місця події;
- освідування потерпілих та свідків;
- допит потерпілих та свідків;
- призначення і проведення експертиз для встановлення тяжкості тілесних ушкоджень, виявлення ідентифікуючих ознак хулігана;
- огляд та долучення до провадження відеозаписів, фотографій, на яких зафіксовані хуліганські дії та їх наслідки. Вони можуть бути на відеореєстраторах машин, прилеглих до місця події установ, на мобільних телефонах свідків та потерпілих.

Друга ситуація характеризується, крім вищенаведених дій, ще й комплексом заходів для встановлення особи злочинця за «гарячими» слідами. Для цього складається словесний портрет злочинця і проводиться спецоперація «Спіраль».

Так, 25 вересня, опівночі гр. Б. на власному автомобілі ВАЗ 2109 заїхав на платну автостоянку, що знаходиться в м. Івано-Франківську по

вул. Івасюка. Залишивши автомобіль на території автостоянки, підсудний, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно з хуліганських спонукань, безпричинно, грубо порушуючи громадський порядок та виражаючи явну неповагу до суспільства, почав ображати нецензурними словами працівника автостоянки, погрожуючи йому побиттям, дістав з автомобіля мисливський карабін моделі «Сайга-410 К» та здійснив постріл вгору. Потерпілий втік в сторожовий будинок, намагаючись покликати на допомогу свого напарника, гр. Б. забіг в сторожовий будинок, де, погрожуючи мисливською рушницею, вистрелив, після чого був затриманий і роззброєний. Згодом з місця вчинення злочину втік [222].

Друга слідча ситуація викликає більші складності. Адже особа, винна у вчиненні злочину, зникла з місця події. В даному випадку обробці та перевірці підлягають різноманітні відомості. Зокрема:

- встановлення зв'язку між хуліганством та отриманими від заявника показаннями;
- хто міг чути або бачити хуліганські дії;
- які сліди обов'язково повинні залишитися на місці вчинення хуліганства тощо.

Починаючи планування вирішення поставлених задач досліджуваної ситуації, слідчий повинен, передусім, з'ясувати такі моменти:

- обставини, що не були встановлені на початку розслідування;
- слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи, що не були проведені чи були проведені поверхнево;
- джерела, які необхідно додатково виявити і ввести в процес доказування (встановлення можливих місць направлення запитів, знаходження нових свідків).

Залежно від результатів огляду місця події та даних, отриманих під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчий повинен вжити заходів щодо встановлення і затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Загалом основна робота зі встановлення та розшуку

злочинців покладається на працівників оперативних підрозділів. На розшук особи, яку не було затримано під час вчинення суспільно небезпечного діяння, орієнтується весь особовий склад відповідного структурного підрозділу органів внутрішніх справ.

У зв'язку з цим можна проводити негласні слідчі (розшукові) дії. Відповідно до п. 1.10 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні «негласні слідчі (розшукові) дії, залежно від їх виду і конкретної мети, проводяться щодо підозрюваної особи, якщо лише в результаті їх проведення є можливість отримати відомості про злочин і особу, яка його вчинила, чи обставини, що мають значення для досудового розслідування» [192].

В той же час слід пам'ятати і про забезпечення прав і свобод людини. Адже, як вдало зазначає С.І. Мінченко, здійснення оперативно-розшукових заходів часто супроводжується проблемами, що виникають на ґрунті суперечностей між загальною цільовою спрямованістю оперативно-розшукової діяльності на забезпечення прав і свобод людини, з одного боку, і практично зумовленою необхідністю вторгнення суб'єктів виконання таких заходів у сферу недоторканної правової свободи з іншого [160, с. 156].

Серед типових СРД, що можуть бути проведені у визначеній ситуації, слід виділити такі:

- допити різних категорій осіб (потерпілі, свідки);
- пред'явлення для впізнання;
- обшуки;
- призначення експертиз.

Третя ситуація характеризує подальший етап розслідування хуліганства, коли першочергові дії не дали позитивних результатів. У цьому випадку необхідно повторно провести слідчі (розшукові) дії, призначити більшу кількість судових експертиз для встановлення можливих ідентифікуючих ознак злочинця.

Так, 15 вересня 2013 року, близько 09 год. 30 хв., гр. Т., маючи умисел, направлений на грубе порушення громадського порядку, з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю, із застосуванням вогнепальної зброї, перебуваючи у громадському місці в кінці вул. Свердлова у м. Вовчанську Харківської області, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи небезпечний наслідок і бажаючи його настання, висловлюючись брудною лайкою, перебуваючи на відстані близько 200 м від гр. З. та вагітної гр. Ю., здійснив у бік останніх постріл з вогнепальної зброї (гладкоствольної мисливської рушниці 16 калібру моделі «ИЖ-5»). Наблизившись до них, почав погрожувати їх життю та здоров'ю із застосуванням вказаної вогнепальної зброї. На прохання потерпілих припинити протиправні дії не реагував, продовжуючи їх протягом близько 15 хв., після чого зник з місця події. Підозрюваний був затриманий набагато пізніше. Незважаючи на невизнання ним своєї вини, вона підтверджується у фактично скоєному зібраними у справі та дослідженими в судовому засіданні доказами [244].

Зазначена ситуація характерна для випадків, коли злочинець порушує громадський порядок, заздалегідь підготувавши знаряддя і приблизно склавши план своїх дій. Потім, без належного опору з боку громадян, зникає з місця події. Як було зазначено, для цієї ситуації характерною є наявність потерпілих та свідків, за допомогою яких можна скласти фоторобот та орієнтування на правопорушника, а також матеріальних слідів, які необхідно вилучити.

У конкретній слідчій ситуації необхідно провести такі слідчі (розшукові) дії та інші заходи:

- огляд місця події;
- допит потерпілих та свідків;
- розшук правопорушника за «гарячими» слідами;
- освідування потерпілих та свідків;
- призначення і проведення експертиз для встановлення тяжкості

тілесних ушкоджень, виявлення ідентифікуючих ознак хулігана;

– огляд та доручення до провадження відеозаписів, фотографій, на яких зафіксовано хуліганські дії та їх наслідки.

У четвертій ситуації необхідно провести огляд, під час якого виявити якомога більше слідів злочину, вижити вичерпних заходів для встановлення очевидців злочинної події. В наведеному випадку необхідно максимально чітко зафіксувати матеріальні сліди правопорушення під час огляду місця події. Тому важливого значення набуває майстерність слідчого в аспекті проведення зазначеної процесуальної дії. Рекомендовано до неї залучати найбільш фахових працівників слідчих підрозділів та інспекторів-криміналістів.

Ця типова слідча ситуація можлива, коли правопорушник зник безпосередньо перед чи одразу після вчинення хуліганських дій. У зазначеній ситуації повинні виконуватись такі дії:

– огляд місця події з метою виявлення ознак, що допоможуть звузити коло підозрюваних;

– орієнтування працівників правоохоронних органів на встановлення осіб, які можуть бути очевидцями діяння, а потім їх допит як свідків;

– виявлення та дослідження слідів хуліганства, призначення і проведення експертиз;

– розшук правопорушника.

Планування розслідування в таких випадках повинно починатися з вирішення тих питань, які були не розглянуті на його початку. Серед них слід виділити аналіз і оцінку зібраних відомостей по обставинам, що підлягають доказуванню. Під час аналізу потрібно побудувати версії, відповідно до яких будуть проводитися подальші СРД та оперативно-розшукові заходи. Передусім потрібно перевірити версії стосовно:

– особи хулігана та його соціального портрету (моральні, психологічні, психічні, демографічні та інші ознаки);

– співучасників вчинення суспільно небезпечного діяння.

Серед типових СРД обов'язково мають бути такі:

- повторний огляд місця події;
- допити свідків та потерпілих;
- призначення експертиз.

Як бачимо, головним для розслідування є створення певної програми СРД та інших заходів, а не саме визначення типових слідчих ситуацій.

Крім зазначених алгоритмів слід вказати на те, що вагомим аспектом початкового етапу розслідування хуліганства є застосування тактичних операцій. Тактичну операцію С.Б. Росинський визначає як сукупність слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на вирішення конкретного завдання розслідування, зумовлену слідчою ситуацією, що склалась у справі [205, с. 21].

На нашу думку, застосування зазначеної категорії при розслідуванні злочину приносить лише позитивні результати, тому перейдемо до розгляду їх можливого використання.

Провівши аналіз наукової літератури, Б.В. Щур дійшов висновку, що важко уявити поєднання різнопорядкових засобів криміналістичної тактики систем тактичних прийомів (або окремих тактичних прийомів) і процесуальних (слідчих) дій чи інших заходів, оскільки тактичні прийоми не існують самі по собі, вони застосовуються в межах слідчої дії. Тому й може бути поєднання слідчих дій та інших (процесуальних чи непроцесуальних) заходів. Інше питання, що існують різновиди тактичних операцій: система слідчих дій; комплекс слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; комплекс слідчих дій та організаційно-технічних заходів тощо. Саме такі поєднання, на думку автора, можливо було б віднести до тактичних комплексів, які використовуються як елемент окремої криміналістичної методики [285, с. 188-189].

Наприклад, це стосується таких тактичних операцій, як: «Збір первинної інформації», «Збір доказової інформації», «Захист доказів» тощо. Адже ці операції, в силу певної обстановки, є ефективними при розв'язанні

кожної з наведених нами типових слідчих ситуацій [46, с. 2].

У свою чергу, Л.Я. Драпкін типовими тактичними операціями визначає такі: «Затримання злочинців на місці злочину», «Затримання рекетирів при контрольованій передачі від потерпілих грошей або цінностей», «Розшук і затримання злочинців за прикметами або іншими даними», «Встановлення місця утримання заручників та їхнє звільнення» тощо [68, с. 340].

Під час розслідування досліджуваного виду хуліганства можливе застосування таких тактичних операцій: «Затримання хуліганів на місці події», «Пошук місця підготовки до хуліганства», «Встановлення механізму приховування хуліганських дій», «Розшук і затримання хуліганів» тощо.

Затримання хуліганів на місці події, як доречно зазначає Н.О. Кононенко, є досить розповсюдженою тактичною операцією. Її підготовчий етап є найбільш тривалим та складним і визначається тією слідчою ситуацією, яка склалася на момент затримання. На цьому етапі мають бути з'ясовані характеристика особи потерпілого та його оточення; завершено організацію заходів із забезпечення безпеки потерпілих, їх родичів та свідків і збереження їх майна; з'ясовано та вивчено дані про особу злочинців та їх оточення; підготовлено технічні засоби, що будуть використовуватися для фото-, відеозйомки, звукозапису та ін. Лише після цього починається безпосереднє затримання хуліганів [114, с. 103].

Стосовно тактичної операції «Пошук місця підготовки до хуліганства» слід зазначити, що вона має місце, коли правопорушник здійснював ретельні організаційно-підготовчі заходи. При розслідуванні досліджуваного виду хуліганства найоптимальнішим буде знаходження місця підготовки відповідних знарядь його вчинення. Для цього необхідно провести ряд РД та інших заходів, зокрема: обшуки за місцем проживання підозрюваного та місцем його роботи, проведення допитів свідків з приводу можливого знаходження предметів, що могли бути використані як знаряддя правопорушення.

Тактична операція «Встановлення механізму приховування хуліганських дій» в розрізі досліджуваного злочину також має свої особливості. Адже основна задача хулігана приховати знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння, а також можливі сліди їх застосування, що залишились на ньому. В зв'язку з цим необхідно провести докладний пошук цих об'єктів. Для цього необхідно здійснити такі СРД та інші заходи: ОМП, виявлення ознак знищення його слідів, виявлення та огляд слідів, проведення обшуків, призначення судових експертиз (трасологічної) тощо.

План тактичної операції «Розшук і затримання хуліганів» передбачає такі заходи: огляд місця події, допит свідків, потерпілих, обшук, впізнання, а також проведення оперативно-розшукових заходів (переслідування по «гарячих» слідах, організація спостереження за місцями ймовірної появи злочинця, блокування парків відпочинку та інших місць, де ймовірніше за все він може переховуватися; використання для розшуку криміналістичних обліків та інформаційно-довідникових систем органів внутрішніх справ; залучення до розшуку громадськості) [41, с. 27].

Також необхідно зазначити, що типові слідчі ситуації та алгоритми відповідних їм дій багато в чому залежать від об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на них у процесі розслідування окремих кримінальних правопорушень, адже саме від них залежить як реалізація конкретних завдань, так і кримінальне провадження в цілому.

Досить повно їх розглянув у своїй роботі В. М. Плетенець, визначивши широкий спектр сприятливих та несприятливих умов розслідування. З огляду на його дослідження [182, с. 496], а також аналіз опитування працівників слідчих підрозділів поліції щодо цього питання ми змогли виявити фактори, що впливають на розслідування досліджуваного виду хуліганства [Додаток Б], зокрема:

а) об'єктивного характеру:

– правопорушення вчинено за відсутності очевидців в умовах певного місця та часу 19 % відповідей;

– знищення окремих слідів та доказів зацікавленими особами 9 %;

б) суб'єктивного характеру:

– несвоєчасний виїзд на місце події 13 %;

– невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій 61 %;

– невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань у процесі слідства 64 %

– незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця «за гарячими слідами» 78 %.

Зі свого боку, працівники оперативних підрозділів визначили іншу кількість факторів:

а) об'єктивного характеру:

– правопорушення вчинено за відсутності очевидців в умовах певного місця та часу 12 %;

– знищення окремих слідів та доказів заінтересованими особами 15 %;

б) суб'єктивного характеру:

– несвоєчасний виїзд на місце події 41 %;

– поверхневий огляд місця події 79 %;

– невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій 81 %;

– невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань 74 %;

– незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця «за гарячими слідами» 14 %;

– відсутність планування та системи в організації розслідування на початковому етапі 39 %;

– помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунуті та перевірялись хибні версії 42 %.

На нашу думку, зазначені фактори пояснюються прогалинами в організації взаємодії працівників поліції. З іншого боку, доречно визначити заходи, які можуть поліпшити процес розслідування кримінального

правопорушення. Так, нами визначено такі:

– створення слідчо-оперативних груп у конкретному кримінальному провадженні. Як наголошує В. Д. Пчолкін, СОГ найчастіше створюються за найбільш складними, багатоепізодними кримінальними справами. Вони є перевіреною формою об'єднання зусиль, що цілком виправдало себе на практиці. Саме тут і реалізується принцип прямого керування, тобто всі члени групи виконують вказівки й доручення її керівника [197, с. 119];

– заслуховування СОГ, що працюють у конкретних провадженнях та матеріалах, на оперативних нарадах у керівників відділів;

– вдосконалення нормативної та методичної бази взаємодії працівників поліції. Для цього необхідно готувати відповідні методичні рекомендації та інші матеріали для їх включення в плани службової підготовки; активно використовувати вже підготовлені методичні розробки тощо.

Виокремлені заходи та інші форми взаємодії підрозділів Національної поліції будемо розглядати в наступному підрозділі. Зараз лише зазначимо, що вони повинні здійснюватись в комплексі, адже саме в таких випадках зможуть дати певний найбільший результат.

Констатуючи наведене, зазначимо, що типові слідчі ситуації дають змогу його ефективно спланувати, проводити відповідні СРД та інші заходи. Серед них нами при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень, були виокремлені такі: особа затримана на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого; особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину; хуліганство учинено в минулому, особу злочинця і потерпілого встановлено, але недостатньо доказів для доведення провини; зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особу хулігана не встановлено, очевидці події відсутні.

2.2. Взаємодія слідчих і оперативних підрозділів у кримінальних провадженнях за фактом учинення хуліганства

Працівники Національної поліції під час розслідування окремих суспільно небезпечних діянь повинні швидко та ефективно реагувати на обставини, які характеризують кожний конкретний момент цього процесу. Їх реакція може полягати в проведенні певних слідчих (розшукових) дій, розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій. В той же час зрозуміло, що одна особа не має можливості виконувати безліч функціональних обов'язків. Тому важливе місце в будь-якому кримінальному провадженні посідає взаємодія різних підрозділів правоохоронних органів. Однією з важливих умов розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, також є взаємодія органів, які беруть в цьому участь.

Щодо даного питання В. П. Лавров зауважив, що під забезпеченням розслідування злочинів розуміється система правових, наукових, організаційних заходів щодо розробки, впровадження і практичного використання криміналістичних засобів і методів з метою успішного розкриття, розслідування та попередження злочинів. Ця система містить у собі не тільки сукупність криміналістичних, кримінально-процесуальних, управлінських знань, засобів і методів, але також і діяльність правоохоронних органів, органів правосуддя та інших державних органів зі створення умов для ефективного використання зазначених засобів і методів у вирішенні завдань з розкриття, розслідування та попередження злочинів [144, с. 3].

Починаючи розгляд цього поняття, звернемося до позицій різних вчених. Так, на думку Н. П. Яблокова та В. В. Крилова, взаємодія слідчих з

оперативно-розшуковими органами це заснована на законі і погоджена за всіма принциповими умовами діяльність зазначених осіб і органів, спрямована на розкриття злочинів і вирішення всіх інших завдань їхнього розслідування й попередження [130, с. 363].

У свою чергу, І.Ф. Герасимов, розглядаючи дану категорію, вказував, що взаємодія забезпечує розумне сполучення й найбільш ефективне використання повноважень, методів і засобів, властивих кожному з взаємодіючих органів [49, с. 106].

Окремі вчені вважають, що поняття «співпраця» та «взаємодія», зважаючи на процедурний аспект названих явищ, мають принципові відмінності [280, с. 61].

На думку інших науковців, взаємодія слідчого й оперативного працівника полягає в їх погодженій діяльності із забезпечення успішного розкриття і розслідування злочинів, що здійснюється кожною зі сторін у рамках своєї компетенції властивими їй засобами і методами. Добре налагоджена і раціональна взаємодія слідчого з оперативним працівником служить однією з важливих умов, що забезпечує успішне розкриття і розслідування злочинів. Відомо, що слідчі й оперативні підрозділи мають специфічні, тільки їм властиві засоби і методи розкриття злочинів, тому надзвичайно важливо, щоб ці можливості були використані не розрізнено, а в комплексі [252, с. 252].

Формулюючи поняття «взаємодія», В. Ю. Шепітько так само зробив акцент на тому, що в процесі спільної діяльності загальна мета (якісне і своєчасне розкриття і розслідування злочину) досягається із найменшими витратами сил, засобів і часу [110, с. 172].

В розрізі дослідження цієї наукової категорії потрібно розуміти, що визначені підрозділи Національної поліції України є самостійними підсистемами, перед кожною з яких постають самостійні завдання. Тому, як зазначає В. П. Хомколов, вони можуть функціонувати у двох режимах: автономно, вирішуючи поставлені завдання за допомогою наявних власних

засобів та методів, або спільно, набуваючи якості, не властивої кожній з них окремо [267, с. 71-72].

З огляду на зазначене, ми підтримуємо позицію Р. С. Белкіна, який формулює дану категорію як одну з форм організації розслідування злочинів, що полягає здебільшого у заснованому на законі співробітництві слідчого з органом дізнання, погодженим за цілями, часом і місцем, що здійснюється з метою повного та швидкого розкриття злочинів, всебічного й об'єктивного розслідування кримінальної справи та розшуку злочинців, що переховуються, викрадених цінностей та інших об'єктів, що мають значення для справи [22, с. 31].

З огляду на наведені позиції, на нашу думку, під взаємодією слідчого з оперативними підрозділами поліції слід розуміти об'єднану й погоджену між собою діяльність відповідних підрозділів, що полягає у проведенні слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, здійсненні інших заходів з метою ефективного вирішення задач розслідування злочину під управлінням уповноваженої особи.

Тепер необхідно дослідити питання основних засад взаємодії підрозділів Національної поліції України. Як з цього приводу доречно зазначає О. О. Волобуєва, грамотна організація колективної діяльності є неодмінною умовою високої ефективності взаємодії, однак вона залежить не лише від якісного планування спільної діяльності, а й від сумлінного ставлення до виконання своїх особистих функцій її суб'єктами [43, с. 21].

Слідчий визначає необхідність спільної діяльності на основі наявних у його розпорядженні доказів та інших даних, обліку слідчої ситуації і стану процесу розслідування. Найбільш часто до спільної діяльності залучаються працівники карного розшуку, органи по боротьбі з організованою злочинністю, криміналістичні підрозділи органів внутрішніх справ, різні відомчі й адміністративні інспекції. Важливим елементом взаємодії є оперативний обмін інформацією про стан і результати роботи. В обміні інформацією між слідчим та оперативним працівником органу дізнання

виражається двосторонній характер їхньої взаємодопомоги. Взаємне інформування необхідне для коректування й узгодження планів слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Особливе значення це має при плануванні оперативно-тактичних комбінацій, успіх яких цілком залежить від того, наскільки точно дотримуються її учасники строків і черговості оперативно-розшукових заходів і слідчих дій [18, с. 493].

Зі свого боку, М. А. Чельцов вказував на те, що важливим аспектом взаємодії є збирання первинних матеріалів справи і активний розшук злочинця. Їх необхідно проводити, на думку автора, в максимально ефективних умовах, що вимагають конкретних прийомів і форм, ніж всебічне вивчення всіх обставин, від яких залежить вирішення питань щодо правової оцінки злочину і про винність того або іншого громадянина. Перше належить до завдань оперативних підрозділів, друге є завданням слідства [275, с. 364].

Також однією з засад взаємодії є спеціалізація. Як зазначає В. І. Гурковський, вона є способом підвищення ефективності суспільної праці, яка поширилася і на управлінську діяльність, остаточно закріпивши за координацією статус особливої функції управління, як і за іншими складовими функції адміністрування. Для їх розмежування деякі автори пропонують різні класифікації. За однією з них усі функції управління поділяються на основні, загальні і спеціальні. До основних відносять функції планування і координації [60, с. 56].

З огляду на зазначене нами визначено основні засади взаємодії слідчих й оперативних підрозділів, зокрема:

- процесуальна самостійність слідчого та прокурора;
- легальність (здійснення кожним учасником взаємодії своїх прав і обов'язків);
- спеціалізація підрозділів відповідно до завдань, які вони можуть максимально ефективно виконати.

Узгоджена діяльність слідчих і оперативних підрозділів знаходить певний вираз у сукупності форм взаємодії [198]. Так, В. О. Коновалова, зі

свого боку, вирізняє у формах взаємодії такі напрямки: планування діяльності та її організацію. До першої форми автор відносить складання спільних планів розслідування, до другої організацію, проведення слідчих дій, оперативно-розшукових заходів і тактичних операцій. Перша форма охоплює всі питання, пов'язані з плануванням розслідування, зокрема, плануються версії, передбачається їхня обґрунтованість, можливість перевірки; встановлюються першочергові обставини, що підлягають з'ясуванню; визначається характер слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, що можуть бути найбільш ефективними в процесі реалізації плану. Тут же в ході спільних нарад зважаються питання про проведення тактичних операцій як найбільш оптимального методу вирішення завдань розслідування [208, с. 136].

У свою чергу, Д. Й. Никифорчук виділяє такі форми взаємодії [166, с. 151-154], в яких здійснюються процесуальні та оперативно-розшукові відносини різних підрозділів правоохоронних органів:

- здійснення самостійно органами дізнання оперативно-розшукових заходів і термінове інформування слідчого про результати;
- виконання органами дізнання оперативно-розшукових заходів і невідкладних слідчих дій за дорученням слідчого;
- виконання органами дізнання вимог слідчого з метою сприяти виконанню слідчих дій;
- виконання органами дізнання доручень на проведення слідчих дій в інших районах;
- виконання оперативними підрозділами запитів відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів, запитів повноважних державних органів, установ та організацій щодо проведення оперативно-розшукових заходів;
- здійснення органом дізнання розшуку обвинуваченого згідно з дорученням слідчого;
- участь спеціалістів правоохоронних органів у проведенні слідчих дій;

– проведення експертиз в експертних установах органів внутрішніх справ;

– застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві і проходять за кримінальною справою, що знаходиться у провадженні слідчого чи органу дізнання;

– проведення оперативно-розшукових заходів щодо осіб, затриманих за вчинення злочину, та осіб, взятих під варту.

Стосовно класифікації форм взаємодії ми підтримуємо позицію А. Я. Дубинського, який визначає процесуальну й непроцесуальну (організаційну) їх форму [70, с. 76]. На підставі вивчення кримінальних проваджень й узагальнення даних опитування слідчих ми виокремили такі основні форми взаємодії: а) організаційні та б) процесуальні.

Завдяки цьому можна простежити, як зміни законодавства вплинули на понятійні характеристики досліджуваної наукової категорії. Так, відповідно до КПК до процесуальних форм взаємодії можна віднести такі:

– надання допомоги слідчому під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК);

– доручення і вказівки слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40, 246 КПК);

– фіксація та надання слідчому (прокурору) результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 252 КПК).

В Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженій Наказом МВС України від 14.08.2012 № 700, серед процесуальних форм взаємодії виділено такі:

– організація взаємодії при надходженні до органу внутрішніх справ заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагуванні на них;

– організація взаємодії у разі скерування оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності до слідчого

підрозділу;

- створення і організація роботи далі СОГ під час досудового розслідування кримінальних правопорушень;

- виконання працівниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування;

- забезпечення взаємодії у разі зупинення досудового розслідування [97].

Також серед процесуальних форм, як зазначає В. Д. Пчолкін [196, с. 32], що можуть використовуватися під час розслідування, можна виділити такі:

- надання слідчому матеріалів, зібраних у ході оперативно-розшукової діяльності, для вирішення питання щодо внесення відомостей до ЄРДР;

- виконання оперативним підрозділом доручень слідчого щодо перевірки оперативно-розшуковим шляхом відомостей, які мають значення для встановлення наявності чи відсутності підстав для внесення відомостей до ЄРДР за оперативними матеріалами;

- проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого;

- проведення разом з невідкладними слідчими (розшуковими) діями необхідних оперативно-розшукових заходів;

- проведення оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого щодо встановлення місця перебування особи, яка ухиляється від притягнення до кримінальної відповідальності.

У свою чергу, С. С. Чернявський до процесуальних форм взаємодії [277, с. 196-197] також відносить такі:

- спільний розгляд слідчим та оперативними працівниками первинних матеріалів про злочини і вирішення питання про порушення кримінальної справи;

- проведення оперативно-розшукових заходів у справах, в яких не

встановлено особу, яка вчинила злочин, після передачі цієї справи слідчому;

- виконання доручень слідчого про проведення оперативно-розшукових заходів у кримінальній справі, що знаходиться у провадженні слідчого;

- проведення за дорученням слідчого окремих слідчих та процесуальних дій.

- вжиття заходів щодо встановлення особи, стосовно якої винесено постанову про притягнення як обвинувачуваного після зупинення слідства.

Аналіз опитування працівників слідчих і оперативних підрозділів поліції [Додаток Б] дав змогу виділити серед процесуальних форм їх взаємодії при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства такі:

- виконання доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій 82 %;

- надання слідчому матеріалів, зібраних у ході оперативно-розшукової діяльності, для вирішення питання щодо внесення відомостей до ЄРДР 71 %;

- сприяння слідчому при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій 53 %;

- виконання оперативним підрозділом доручень слідчого щодо перевірки оперативно-розшуковим шляхом відомостей, що мають значення для встановлення наявності чи відсутності підстав для внесення відомостей до ЄРДР за оперативними матеріалами 27 %.

Щодо організаційних форм взаємодії В. О. Коновалова зазначає, що у процесі здійснення цієї форми окреслюються питання організації останнього, зокрема: формування слідчо-оперативних груп; розподіл працівників відповідно до завдань плану для виконання окремих функцій; визначення учасників слідчо-оперативних груп для розслідування окремих епізодів злочину й виконання інших завдань. Реалізація наміченого плану оперативно-розшукових дій також припускає спільну участь у провадженні окремих слідчих дій і тактичних операцій [108, с. 136].

Процесуалісти до організаційних форм взаємодії підрозділів

правоохоронних органів [261, с. 126] відносять такі:

- погоджене планування діяльності з виявлення і припинення злочинів;
- спільне обговорення питань про необхідність і момент порушення кримінальної справи, визначення напрямків розслідування;
- спільне визначення тактики і методів проведення перевірки наявної інформації;
- спільне планування у справі слідчих дій і оперативно-розшукових заходів;
- взаємне інформування і спільне обговорення результатів слідчих, пошукових й оперативно-розшукових заходів;
- погоджене використання сил і засобів взаємодіючих підрозділів при здійсненні оперативно-розшукових заходів, кримінально-процесуальної та іншої діяльності;
- виконання оперативним працівником доручень слідчого;
- сприяння оперативного працівника слідчому при здійсненні останнім слідчих дій;
- спільна погоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи.

До основних непроцесуальних (організаційних) форм взаємодії слідчих й оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів [197, с. 117]

В. Д. Пчолкіна відносить такі:

- ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами в межах, передбачених відомчими нормативними актами;
- спільне обговорення й оцінювання даних, одержаних у результаті проведення оперативно-розшукових заходів, щодо їх достатності для внесення відомостей до ЄРДР;
- спільне планування слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій, спрямованих на виявлення доказової інформації;
- спільна діяльність слідчих й оперативно-розшукових підрозділів на початковому та наступних етапах розслідування;
- створення слідчо-оперативної групи за конкретним кримінальним

провадженням;

- взаємний обмін усною та письмовою інформацією оперативних працівників і слідчих з питань, що стосуються їхньої діяльності;

- спільні виїзди слідчого й оперативних працівників для проведення слідчих (розшукових) дій.

С. С. Чернявський серед непроцесуальних форм співробітництва слідчих та оперативних працівників [277, с. 197-198] виокремив такі:

- взаємні консультації та взаємний обмін корисною інформацією між слідчим та оперативним працівником;

- спільне планування розслідування, обговорення результатів проведених слідчих дій та оперативно-розшукових заходів по мірі накопичення інформації у справі;

- спільні виїзди слідчого та оперативних працівників до інших регіонів для проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Аналіз опитування працівників слідчих і оперативних підрозділів [Додаток Б] поліції дав змогу виділити серед організаційних форм при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства такі:

- узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи 92 %;

- спільне планування початкового етапу розслідування 31 %;

- взаємний обмін інформацією між слідчим і працівниками оперативних підрозділів 81 %;

- спільне використання криміналістичних і оперативно-технічних засобів 26 %.

У цілому найбільш розповсюдженими формами взаємодії працівників різних підрозділів Національної поліції України при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства є [Додаток Б]:

- обмін інформацією 81 %;

- виконання письмових доручень 82 %;

- спільне планування оперативно-розшукових заходів 31 %;

- спільне використання наявних сил та засобів 19 %.

Одним з найбільш необхідних заходів при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства є спільний виїзд на ОМП. Підготовка до організації спільного виїзду, як доречно зазначає А. М. Ларін, крім негайного повідомлення слідчого й забезпечення охорони місця події, припускає:

- визначення кола осіб, які повинні взяти участь у виїзді;
- забезпечення групи необхідними науково-технічними й оперативними засобами;
- вирішення питання про транспортні засоби для виїзду та інших потреб;
- вибір за необхідністю що відповідних форм залучення громадськості для допомоги слідчому [145, с. 86].

Змістовна частина різноманітних планів діяльності з розкриття і розслідування хуліганства досліджуваного виду, а також певні особливості планування загалом відзначаються рядом характерних факторів. Серед них можемо виділити такі:

- специфіка криміналістичної характеристики досліджуваного виду хуліганства як основи для методики їх розслідування;
- особливості типових слідчих ситуацій у таких провадженнях;
- специфіка типових оперативно-тактичних комбінацій, тактичних операцій, результатом яких є затримання правопорушників й одержання відомостей для внесення їх до ЄРДР;
- особливості виявлення та перевірки інформації оперативними працівниками при виявленні та розкритті групового хуліганства;
- тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

З огляду на зазначене необхідно вказати на необхідність взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів поліції при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства. Взаємодія це близьке та тісне співробітництво всіх учасників процесу, що відбувається під єдиним керівництвом уповноваженої особи.

Особливостями взаємодії у досліджуваній категорії кримінальних проваджень будуть:

- різна направленість проміжних завдань провадження;
- потреба з'ясування при взаємодії характеристик знарядь, що застосовувались для вчинення злочину;
- залежно від конкретної слідчої ситуації існує специфіка відповідних напрямків розслідування.

На нашу думку, злагоджена взаємодія підрозділів Національної поліції дозволяє не просто розслідувати конкретні прояви хуліганства, а навіть протидіяти вчиненню нових суспільно небезпечних діянь. З цього приводу доречно навести позицію С. І. Мінченка, який зазначав, що протидія злочинності являє собою комплексну діяльність держави, що включає в себе сукупність заходів, які вживаються на різних рівнях державними та недержавними структурами, окремими службовими та приватними особами, спрямована на обмеження кількості злочинних проявів у суспільстві, виявлення, усунення чи нейтралізацію детермінант злочинності, виявлення злочинів, їх розкриття та розслідування, пошук злочинців і покарання винних [161, с. 10].

Серед типових недоліків в організації та здійсненні взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів поліції при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства слід виділити такі:

- несвоєчасний початок взаємодії;
- здійснення окремих процесуальних дій оперативними працівниками без участі слідчого та без узгодження з ним способів одержання і перевірки доказів;
- припинення взаємодії після завершення початкового етапу досудового розслідування у конкретному провадженні.

Констатуючи наведене, зазначимо, що взаємодія при розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого

для нанесення тілесних ушкоджень, це засноване на нормативно-правових актах узгоджене та спільне функціонування цих підрозділів, за керівної ролі слідчого, планомірно направлене на вирішення окремих завдань кримінального провадження шляхом реалізації слідчих (розшукових) дій та інших заходів. Взаємодія при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень це тісна співпраця усіх учасників процесу, їх узгоджені дії під єдиним керівництвом слідчого. Серед форм цієї взаємодії доречно виділити непроцесуальні та процесуальні.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи матеріали розділу 2, зазначимо, що початкові відомості, які є підставою для внесення відомостей в ЄРДР за фактом учинення хуліганства, кваліфікованого за ч. 4 ст. 296 КК, отримуються правоохоронними органами з таких джерел: а) заяви, листи і повідомлення, що надійшли від громадян (67 %); б) повідомлення працівників установ й організацій (25 %); в) матеріали слідства, виділені з інших кримінальних проваджень (6 %); г) матеріали, отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та розшукових заходів (2 %).

Типові слідчі ситуації та відповідний їм алгоритми дій слідчого має такий вигляд: 1) особу затримано на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого. У цій ситуації слідчому необхідно провести огляд місця події, освідування, встановити свідків, провести допит потерпілого і свідка. Вчасне проведення цих дій забезпечить достатню доказову базу для повідомлення злочинцю про підозру; 2) особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину. Ця ситуація характеризується, крім вищенаведених дій, ще й комплексом заходів для встановлення особи злочинця за «гарячими» слідами. Для цього складається

словесний портрет злочинця і проводиться спецоперація «Спіраль»;

3) хуліганство учинено в минулому, особа злочинця і потерпілий встановлені, але недостатньо доказів для доведення провини. Така ситуація характеризує подальший етап розслідування хуліганства, коли першочергові дії не дали позитивних результатів. У цьому випадку необхідно повторно провести слідчі (розшукові) дії, призначити більшу кількість судових експертиз для встановлення можливих ідентифікуючих ознак злочинця.

4) зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особу хулігана не встановлено, очевидці події відсутні. У цій ситуації необхідно провести огляд, під час якого виявити якомога більше слідів злочину, вжити вичерпних заходів для встановлення очевидців злочинної події.

Під взаємодією слідчого з оперативними підрозділами поліції слід розуміти об'єднану й погоджену між собою діяльність відповідних підрозділів, що полягає у проведенні слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, здійсненні інших заходів з метою ефективного вирішення задач розслідування злочину під управлінням уповноваженої особи.

Основні засади взаємодії слідчих і оперативних підрозділів визначено таким чином: 1) процесуальна самостійність слідчого та прокурора; 2) легальність (здійснення кожним учасником взаємодії своїх прав і обов'язків).

На підставі вивчення кримінальних проваджень й узагальнення даних опитування слідчих виокремлено основні форми взаємодії, зокрема організаційні та процесуальні. Найбільш поширеними з них є: обмін інформацією 81 %, виконання письмових доручень 82 %, спільне планування оперативно-розшукових заходів 31 %, спільне використання наявних сил та засобів 19 %.

Основні результати розділу опубліковано у працях [3; 4; 11].

Розділ 3

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1. Організаційно-тактичні особливості проведення огляду та обшуку

Виявлення факту вчинення будь-якого суспільно небезпечного діяння зобов'язує правоохоронні органи провести ряд заходів щодо дослідження окремих його обставин для вирішення питання внесення відомостей в ЄРДР. В той же час чинний КПК серед можливих дій, які можна здійснювати до цього моменту, виділив проведення такої СРД, як огляд місця події. Її значення не можна переоцінити. Адже кваліфіковане проведення досліджуваної процесуальної дії забезпечить повний збір матеріальної доказової інформації, що залишилась після вчинення кримінально караного діяння. При розслідуванні досліджуваного виду хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, значення цієї СРД не зменшується, а навпаки зростає, оскільки застосування зазначених предметів зумовлює наявність великої кількості слідів на місці події.

Досліджувана процесуальна дія зобов'язана бути передчасно виважена та підготовлена. Як зазначав А. Н. Васильєв, огляд це найбільш продуктивна дія, що дозволяє встановити великий обсяг доказів, які відносяться до всіх сторін складу злочину об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони; потребує застосування певних тактичних прийомів і засобів криміналістичної техніки [35, с. 15].

Аналіз опитування працівників правоохоронних органів дозволив дійти

висновку, що огляд місця події (21 %) [Додаток Б] є найбільш ефективною слідчою (розшуковою) дією в кримінальних провадженнях, розпочатих за ч. 4 ст. 296 КК. Крім того, відомості, отримані під час нього, є джерелом інформації (36 %) [Додаток Б] для висування версій та проведення подальших слідчих (розшукових) дій. Тобто, виходячи з наведених відомостей, на думку працівників правоохоронних органів, огляд місця події не є важливою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства. Ми не можемо погодитись з цим, адже саме при проведенні досліджуваної СРД слідчий виявляє сліди кримінально караного діяння та з'ясовує окремі обставини події.

Говорячи про сутність огляду, потрібно розглянути позиції різних науковців. Так, В. П. Попов розглядав огляд місця події як комплекс слідчих і розшукових заходів, спрямованих на виявлення й закріплення речових доказів та слідів злочину, встановлення механізму й мотивів злочину, використання даних огляду з метою розшуку за гарячими слідами [187, с. 8-9].

Зі свого боку, Р.С. Белкін визначав його як процесуальну дію, що полягає у безпосередньому сприйнятті слідчим та іншими учасниками місця події з метою вивчення обстановки, виявлення, фіксації і вилучення слідів та інших можливих речових доказів, а одночасно з'ясування інших обставин, що мають значення для справи [131, с. 116]; В. П. Колмаков сформулював визначення цього поняття як невідкладної слідчої дії, що полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні, оцінці і фіксації дізнавачем (слідчим) обстановки місця події, слідів та об'єктів, які мають відношення до справи, їх ознак, властивостей, станів та взаємозв'язків з метою з'ясування суті події, що сталася, механізму злочину і його обставин, які мають значення для встановлення істини у справі [106, с. 18].

Як бачимо, всі зазначені науковці вказували на обов'язкове сприйняття, дослідження, оцінку та фіксацію уповноваженою особою обстановки місця події. Крім того, вони характеризували ОМП як конкретну дію

(процесуальну, слідчу, комплекс слідчих і розшукових заходів).

Ми погоджуємося з позиціями вчених, але повинні визначати окремі СРД та порядок їх проведення з огляду на чинне законодавство. На даний час, відповідно до ст. 237 КПК України, визначено такі види огляду: огляд місцевості, помешкання, предметів і документів. Про ймовірність проведення ОМП знаходиться інформація також в інших нормативно-правових актах.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 214 огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. З огляду на наведені положення ми підтримуємо позицію науковців, які пропонують включити огляд місця події до переліку видів огляду, який наведено в ч. 1 ст. 237 КПК України [, с. 268].

Адже це визначається і специфікою досліджуваної СРД, про яку В.О. Коновалова зазначає, що вона має на меті виявлення невизначеного кола доказів, характер яких диктується особливостями злочину, способом його вчинення і приховування. При виявленні тієї або іншої інформації слідчий повинен вирішити питання щодо її відносності до розслідуваного злочину та доказового значення [111, с. 49].

Як доречно наголошує А.О. Крикунов, ОМП набуває особливого значення при розслідуванні хуліганських дій, що в будь-якому випадку залишили певні сліди на матеріальних об'єктах: пошкодження телефонів-автоматів, розбиття скла на вікнах та вітринах, глум над пам'ятниками, написання нецензурних написів на парканах та стінах будівель тощо [121, с. 20].

Ряд вчених-криміналістів [175, с. 13] серед завдань ОМП в основному визначають такий їх перелік:

- вивчення і фіксація обстановки місця події з метою з'ясування характеру та механізму події;
- виявлення і вилучення слідів злочину, які надалі можуть слугувати речовими доказами у провадженні;

- виявлення ознак, що характеризують осіб, які брали участь у вчиненні злочину;
- фіксація особливостей, притаманних потерпілому та іншим об'єктам посягання;
- встановлення обставин, що відображають об'єктивну сторону злочину: час і спосіб його вчинення, дії злочинця на місці події;
- наслідки злочину, наявність причинного зв'язку між діями злочинця і наслідками;
- виявлення ознак, що вказують на мотиви і мету вчинення злочину;
- виявлення обставин, які сприяють вчиненню злочину.

При вирішенні означених завдань працівники правоохоронних органів повинні виявляти та збирати інформацію про:

- подію, що сталася;
- наявність на місці події очевидців та самого правопорушника;
- наявність на місці події працівників міліції та вжиті заходи щодо охорони місця події і збереження слідів;
- наявність на місці події постраждалих осіб [217, с. 226].

Тобто зазначена СРД дає змогу виявити і вилучити доказову інформацію на початковому етапі розслідування. Крім того, це може відбуватися і до внесення відомостей в ЄРДР. Зазначене зумовлює необхідність швидкого та ефективного проведення ОМП для забезпечення вирішення задач у кримінальному провадженні.

Загалом огляд місця події при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства, як і в більшості інших випадків, поділяється на три етапи: 1) робочий (оглядовий або орієнтуючий, загальний і детальний); 2) первинний (повторний, додатковий); 3) заключний [133, с. 346].

Ми підтримуємо позицію науковців, які серед заходів, що здійснюються на підготовчому етапі, виділяють такі:

- вжити заходів (через органи поліції або адміністрацію установи) щодо охорони місця події та надання допомоги потерпілим;

- забезпечити безпеку громадян на ділянках, які межують із місцем події;
- приготувати необхідні науково-технічні засоби;
- визначити коло осіб, які братимуть участь в огляді, згідно з характером злочину (судово-медичний експерт, експерт-криміналіст, кінолог);
- вирішити питання про запрошення понятих тощо.
- впевнитися в наданні допомоги потерпілому;
- провести коротке опитування свідків; дати доручення працівникам поліції щодо проведення необхідних оперативно-розшукових заходів;
- усунути з місця події сторонніх осіб; визначити функції кожного учасника огляду та роз'яснити їм їхні права та обов'язки [124, с. 220-221].

Крім того, слідчий докладно повинен вирішити, яким має бути склад учасників огляду (кого зі спеціалістів чи інших осіб, наприклад понятих, слід залучити) та які технічні засоби потрібні для огляду та їх готовність до використання [217, с. 226].

При розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, значення цієї СРД не зменшується, важливого значення набувають дії патрульних поліції, які знаходяться на місці події до прибуття СОГ, адже вони забезпечують збереження доказової інформації та виконують інші функції.

Серед них І. Мороз визначає такі:

- надати допомогу потерпілому;
- забезпечити попередження можливих наслідків події;
- організувати силами поліції або громадськості переслідування та затримання злочинця за «гарячими слідами»;
- вжити заходів щодо забезпечення недоторканності обстановки місця події [162, с. 275].

Відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, а також при проведенні ОМП працівники правоохоронних органів повинні дотримуватися таких вимог:

- перед виїздом для участі в ОМП спеціалісти, у тому числі спеціалізованої пересувної лабораторії, повинні отримати інформацію про подію, інші відомі обставини та підготувати необхідне технічне обладнання, пристрої та прилади;

- відомості про спеціалістів, які беруть участь у проведенні ОМП, про результати ОМП, а також інформація про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, повинні вноситись до протоколу ОМП;

- при виготовленні оригіналу документа в електронній формі (його відображення) після завершення ОМП спеціалістом за дорученням слідчого у довільній формі складається письмове пояснення, в якому зазначаються дата проведення процесуальної дії, дата виготовлення документа (відображення), номер та/або параметри технічних носіїв інформації, а також прізвище особи, яка виготовила копію запису. Письмове пояснення та відображення запису процесуальної дії приєднуються як додатки до протоколу ОМП;

- забезпечити контроль керівництву слідчих підрозділів за якістю роботи підлеглих та спеціалістів під час проведення ОМП і вжити заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання ними техніко-криміналістичних засобів [193].

Також ви підтримуємо позицію М. М. Єфімова, який виділив такі заходи, що необхідно проводити при проведенні огляду місця події під час розслідування хуліганства:

- одержання інформації щодо події;
- допомога потерпілим та охорона місця події;

- підготовка необхідних технічних засобів як для забезпечення виїзду на місце пригоди, так і для безпосереднього проведення огляду;

- забезпечення участі необхідних учасників у проведенні цієї слідчої дії [83, с. 277].

Стосовно учасників ОМП при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства необхідно зазначити, що до складу СОГ зобов'язані долучатися такі категорії осіб:

- обов'язкові учасники: слідчий або інша уповноважена особа (керівник СОГ), працівники підрозділів кримінальної поліції (для охорони місця події, спостереження за поведінкою окремих осіб, обстеження прилеглої території, опитування очевидців, проведення оперативно-розшукових заходів), поняті;

- факультативні учасники: інспектор-криміналіст, який проводить роботу з виявлення та збирання слідів, залишених на місці події; працівник НДЕКЦ або науково-дослідного інституту судових експертиз за запитом за необхідністю для виявлення та вилучення окремих слідів кримінального правопорушення; інспектор служби охорони або служби безпеки об'єкта, що оглядається.

Під час огляду слідчий визначає механізм злочину, встановлює очевидців події й ознаки ймовірного злочинця, визначає слідову картину хуліганства, висуває слідчі версії.

Повнота огляду місця події при розслідуванні досліджуваної категорії правопорушень, на наш погляд, залежить від вірно обраного складу його учасників. У слідчу-оперативну групу для більш ефективного проведення зазначеної процесуальної дії доцільно включати:

- інспекторів-криміналістів зі стажем роботи більше 5 років для вилучення слідів від застосування знарядь вчинення злочину;

- працівників патрульної поліції у кількості не менше чотирьох для забезпечення збереження доказової інформації та охорони місця події;

- працівників оперативних підрозділів для встановлення та затримання

злочинця за «гарячими» слідами.

Після завершення даних дій працівники поліції приступають до безпосередньо огляду. На його початку слідчий повинен зорієнтуватися на місці, вирішити питання про вихідну точку і спосіб огляду, дати вказівку спеціалісту-криміналісту провести орієнтуючу та оглядову фотозйомки (або зробити це самому). Робочий етап огляду складається із загальної та детальної стадій огляду [59 с. 102].

Серед тактичних прийомів, що забезпечують найбільшу ефективність його проведення, окремі науковці розглядають такі:

- правильне визначення меж слідчого огляду;
- розстановка сил та засобів (їх використання);
- обрання найдоцільнішого порядку (методу) пересування місцем події під час огляду;
- визначення тактичних прийомів огляду обстановки місця події та окремих її елементів [159, с. 63].

В інших джерелах можемо зустріти такий перелік тактичних прийомів:

- визначення меж огляду;
- вибір послідовності огляду об'єктів, що знаходяться на місці події;
- вибір методу огляду місця події;
- залучення понятих до окремих дій під час огляду місця події та звернення їх уваги на виявлені об'єкти;
- спостереження за поведінкою особи, яка повідомила про виявлення кримінального правопорушення чи є власником приміщення;
- зіставлення слідів, виявлених на місці події, та отриманих даних з іншими вже відомими у справі доказами [217, с. 227-228].

Одним з основних прийомів огляду є визначення його меж. Ми підтримуємо позицію К.О. Чаплинського, який вказує, що помилки у визначенні меж огляду допускаються у випадках механічного фіксування слідів й обстановки на місці події, хоча саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яку потрібно

ретельно оглянути. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть бути об'єкти, безпосередньо пов'язані зі злочином [270, с. 25]. При розслідуванні досліджуваного виду хуліганства правильне визначення меж ОМП відіграє важливе значення. Обмежувати район пошуку слідів кримінального правопорушення лише місцем застосування вогнепальної чи холодної зброї неправильно, адже на прилеглих територіях, як зазначалося раніше, ми можемо виявити знаряддя вчинення суспільно небезпечного діяння чи інші сліди злочину [7, с. 155].

Так, 23.11.2011, близько 20 години 40 хвилин, гр. М., перебуваючи біля будинку по вул. Ганни в м. Харкові, у стані алкогольного сп'яніння влаштував словесну сварку, в ході якої висловлювався на адресу гр. С. брутальною (нецензурною) лайкою, а потім став провокувати бійку. Після цього гр. М. затіяв бійку з потерпілим наблизившись до гр. С. на відстань витягнутої руки, за допомогою предмета, який після його заточки набув колото-ріжучих властивостей, наніс гр. С. непроникаюче колото-різане поранення грудної клітини зліва. Хуліганські дії правопорушника припинились у зв'язку з тим, що потерпілий, злякавшись нападу, втік [225]. В ході огляду місця події на значній території були виявлені сліди вчинення правопорушення, а саме сліди крові потерпілого.

В той же час визначення безпосередніх меж ОМП є дещо орієнтовним, оскільки працівник поліції це робить на власний розсуд. Важливість таких заходів, як зазначають вчені-криміналісти, полягає в отриманні якнайбільшої кількості даних про явища, що спостерігаються на місці події, щоб створити уявлення про події, які передували злочину та сталися після його вчинення [173, с. 14].

Особливістю розслідування досліджуваного виду хуліганства є те, що зловмисники можуть переміщатися значною територією. У зв'язку з цим межі ОМП повинні визначатися через аналіз характеру конкретної події. З іншого боку, розгляд матеріалів кримінальних проваджень дав змогу дійти висновку, що саме у визначенні меж огляду працівниками поліції і

допускаються помилки, які ми надалі наведемо.

Під час ОМП необхідно попередньо досліджувати виявлені сліди злочину для одержання орієнтуючої інформації. В більшості випадків хоча і не можна вказати точне місце вчинення злочину, але можливо визначити приблизні місця, де залишились речові докази як органічного (кров, слина), так і неорганічного (одяг, взуття злочинців) походження. Зважаючи на це, виокремлено вузли, де можуть бути зосереджені сліди злочину, а саме:

- місця, де застосовувалися знаряддя злочину;
- місця, де перебували особи, щодо яких застосовувались певні знаряддя;
- місця, де знаходяться сліди застосування визначених знарядь;
- безпосередньо особа злочинця і потерпілий.

Як зазначалося в попередніх розділах, сліди злочину в криміналістиці це будь-які зміни середовища, що виникли внаслідок вчинення в цьому середовищі злочину, будь-яке матеріальне відображення події на предметах та зміни обстановки події. До них належать: сліди знарядь злочину, дій злочинця, потерпілого та інших осіб, зміни матеріальної обстановки місця злочину (переміщення предметів або речовин, їх відсутність або наявність у певному місці, втрата або придбання яких-небудь властивостей) [21, с. 209].

Після виявлення зазначених слідів необхідно їх ретельно описати в протоколі ОМП. Адже, як говорив ще Ганс Гросс, у момент огляду нам добре відомо, що це за річ, що вона собою являє, де вона знайдена, як лежала тощо, але скоро все це забувається, якщо ці дані зовсім не записані або, що ще гірше, записані неправильно. З цими речами матимуть справи інші особи експерт, прокурор, суддя і захисник, які при їх виявленні не були присутні, і саме для них потрібно їх описати [58, с. 91].

Для цього уповноважена особа повинна, як було зазначено раніше, залучити інспектора-криміналіста. Адже, про що зазначає О.І. Овчаренко, при вчиненні хуліганства із застосуванням фізичної сили і знарядь рекомендується уважно дослідити територію для знаходження слідів

боротьби (плям крові, волосся, знарядь і т.п.), оскільки потерпілі від хуліганства нерідко вчиняють опір [170, с. 64].

При проведенні ОМП інспектор-криміналіст може виконувати такі завдання:

- визначати межі території, що підлягає огляду;
- встановити спосіб огляду місць найбільш ймовірного відступу злочинця;
- обирати та використовувати технічні засоби відповідно до об'єкта огляду;
- проводити пошукові дії з метою виявлення слідів, у тому числі і мікрооб'єктів (наприклад, у кишенях одягу підозрюваного);
- проводити необхідні найпростіші геометричні, вагові та інші вимірювання (наприклад, установлення розміру об'єктів, зважування знайдених об'єктів та ін.);
- проводити попередні дослідження слідів;
- вилучати та упаковувати виявлені сліди та об'єкти-носії;
- роз'яснювати особливості щодо виявлених об'єктів або слідів;
- надавати консультації щодо подальшого експертного дослідження вилучених об'єктів [172, с. 6].

Також необхідно зазначити, що при виявленні на місці події слідів рук, взуття та речей, загублених правопорушником, необхідно не забувати про можливість їх використання як носіїв запахових слідів. Адже завдяки цьому ми можемо застосувати службового розшукового собаку для розшуку злочинця за гарячими слідам. Як доречно зазначають Б. Є. Лук'янчиков та Є. Д. Лук'янчиков, при вчиненні злочину на відкритій місцевості для їх виявлення необхідно визначити місця, яких злочинець торкався руками (тримав залишену зброю, ніж та інші предмети), ці предмети носії запахової інформації, тому треба їх вилучати та упаковувати герметично. Типовими для цих злочинів є наявність слідів боротьби злочинця з жертвою. Їх слід шукати на ґрунті, підлозі й предметах, а також на одязі потерпілого і

злочинця [151, с. 65].

Акцентовано на необхідності ретельного аналізу виявлених слідів (матеріальних і ідеальних) злочину для отримання орієнтуючої інформації, що дозволить затримати злочинців за «гарячими» слідами.

При огляді необхідно виявляти й вилучати записи з камер спостереження усіх об'єктів, що знаходяться в районі учинення хуліганських дій. Записи дозволяють встановити механізм злочину, ознаки злочинця, знаряддя злочину, особливості пересування особи по певній території, виявити можливі зв'язки підозрюваного з окремими особами та ймовірні шляхи його підходу й відходу з місця учинення хуліганських дій.

Так, 08 червня 2014 року близько 18 год. 00 хв. гр. Є., перебуваючи у приміщенні продуктового магазину, будучи у стані алкогольного сп'яніння, з хуліганських мотивів вчинив суперечку із гр. С., в ході якої, діючи з особливою зухвалістю та використовуючи ніж господарсько-побутового призначення, який заздалегідь приготував для спричинення тілесних ушкоджень, завдав одного удару вказаним ножем в область грудної клітини гр. С., чим спричинив останньому тілесні ушкодження.

Гр. Є. неодноразово змінював свої покази, однак в останньому судовому засіданні пояснив суду, що дійсно мав місце конфлікт, але його подробиць він не пам'ятає. Тому доречним доказом по справі став DVD-диск з відеозаписом, що був перекопійований з відеореєстратора, на якому видно, як саме гр. Є. вчинив злочин [247].

Отримані при проведенні ОМП дані, як зазначає Л. П. Баканова, за своїм походженням носять комплексний характер й можуть бути використані багатопланово для розшуку злочинця, побудови версій, допиту потерпілого, підозрюваного, свідка та ін. [16, с. 34]. В той же час респонденти вказали, що отримані у результаті цієї СРД (36 %) та огляду предметів (речей, документів) (18 %) дані були джерелом інформації для висунення версій та проведення подальших дій та заходів.

Серед інших важливих тактичних прийомів, що мають значення при

проведенні ОМП при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства, слід визначити його послідовність. Ми погоджуємося з позицією М. В. Салтевського, який методи огляду за послідовністю класифікував залежно від способів пересування під час нього таким чином:

- ексцентричний спосіб (рух по спіралі від центра до периферії);
- концентричний (рух від периферії до центра);
- фронтальний (дослідження об'єктів, розташованих на одній лінії);
- секторний (вивчення території по секторах);
- вузловий (об'єкт поділяється на ділянки, вузли, квадрати) [211, с. 236-237].

Розглядаючи тактику ОМП в такому ж розрізі, М. П. Яблоков зазначав, що він повинен проводитися методично, на основі методів пересування, які застосовуються самостійно або в певних комбінаціях:

- ексцентричний, коли рух йде по спіралі, що розгортається від центру до периферії;
- концентричний, коли огляд ведеться по спіралі від периферії до центру;
- фронтальний (лінійний), коли доцільно вивчати місце події, рухаючись по лінії від одного краю території або приміщення до іншого [127, с. 221].

Стосовно зазначених методів в розрізі розслідування правопорушень загальнокримінального спрямування С. О. Голунський зазначав, що ОМП необхідно робити від центра до периферії [53, с. 165]. Говорячи конкретно про розслідування хуліганства, Т. В. Альшевський зазначає, що місце події після його вчинення завжди має свій центр, зокрема знаходження значної кількості слідів крові, пошкоджених об'єктів тощо [1, с. 23].

У доповнення цієї позиції доречно навести твердження В. І. Боярова та Н. В. Глінська-Тарасової, що у місцях погромів, де були розташовані кафе, казино, ресторани, інші комерційні структури, адміністративні будівлі (державні адміністрації, РВВС, СБУ та ін.), звертається увага на наявність

слідів крові на ґрунті, металних снарядах, уламках скла [28, с. 8]. Тобто уявним центром місця події при вчиненні досліджуваного виду хуліганства можуть бути або скупчення слідів, залишених внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння, або сліди застосування охороною, поліцією чи окремими особами зброї чи інших предметів для захисту своєї власності.

На нашу думку, все ж таки найбільш доцільним для застосування в даній категорії проваджень буде концентричний метод. В даному аспекті ми підтримуємо Л. Ш. Берекашвілі, який визначав обов'язковість проведення ОМП при розслідуванні хуліганства концентричним методом від периферії до центру [24, с. 17]. Зазначений метод логічно поєднується з визначенням меж огляду, які повинні встановлюватись з самого його початку. А оскільки у більшості випадків конкретний центр місця події не можна визначити (його або немає, або їх декілька), то саме після визначення меж огляду інспектор-криміналіст може починати від них огляд по спіралі до центру. В той же час працівники оперативних підрозділів можуть дослідити територію за межами місця події. Адже так можна визначити сліди пересування хуліганів, загублені чи покинуті знаряддя вчинення кримінально караного діяння та інші його відбитки.

Так, 02 квітня 2005 р. близько 23 годин гр. Х., знаходячись в мікроавтобусі «Газель», що слідував в м. Горловці, безпричинно, з хуліганських спонукань та з мотивів явної неповаги до суспільства, затіяв сварку з гр. П. Коли автобус приїхав до будинку № 31 по вулиці Болотникова в Горлівці, гр. Х., продовжуючи свої хуліганські дії, почав вимагати від гр. П. вийти з ним з автобуса, щоб розібратися, після чого вийшов з автобуса, за ним вийшов гр. П. Після цього гр. Х. дістав пістолет і направив його ствол у бік гр. П. В цей час, побачивши, що відбувається, з автобуса вийшов гр. Ю., а гр. Х., продовжуючи свої хуліганські дії, з метою спричинення тілесних ушкоджень, кілька разів вистрілив з пістолета у бік гр. П. і гр. Ю., заподіявши гр. Ю. вогнепальне кульове поранення лівого стегна, тобто середні тілесні ушкодження. Гр. Х. своєї вини на початку досудового розслідування не

визнавав, але важливим доказом став протокол огляду вилучених з брюк та футболки в гр. Ю. двох гумових кульок, а на оглянутих брюках і футболці були виявлені отвори круглої форми діаметром 0,5 см [241].

Крім зазначених методів можливим є використання фронтального методу. Адже досліджуваний вид хуліганства в деяких випадках здійснюється на значних територіях. Тому для пошуку знарядь його вчинення доцільно залучати більшу кількість учасників і оглядати місце події в одному напрямку шеренгою, в якій особи знаходяться на відстані 2 метрів одна від одної.

Під час внесення відомостей в протокол ОМП уповноважена особа при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства повинна розуміти, що у подальшому в більшості випадків виникає закономірна потреба в реконструкції обстановки місця події. В цьому аспекті ми беззаперечно підтримуємо Г. І. Грамовича, який зазначає, що неприпустимо вживати в протоколі невизначені слова і вирази типу «поблизу», «поруч», «близько» або робити в ньому якісь припущення. Можна лише фіксувати заяви потерпілих, матеріально відповідальних осіб, свідків-очевидців, які беруть участь в огляді. При описі місця розташування об'єктів необхідно вказувати дві координати щодо нерухомих предметів. У заключній частині протоколу слідчий перераховує об'єкти, що вилучаються, і вказує спосіб їх упаковки. Якщо застосовувалося фотографування, перераховуються сфотографовані об'єкти, вказуються умови зйомки і кількість зроблених знімків. Після виготовлення фотознімків вони оформляються у вигляді фототаблиці і долучаються до протоколу. До протоколу долучаються також схеми і плани місця події [57, с. 35]. Як підсумок зазначимо, що правильно та якісно складений протокол ОМП з наявними до нього додатками забезпечить у подальшому перевагу слідчого в проведенні інших СРД.

Аналіз матеріалів досліджуваної категорії кримінальних проваджень дозволив нам виявити такі помилки, що допускаються працівниками правоохоронних органів під час проведення та фіксації результатів ОМП на

різних його етапах:

- поверхневе проведення огляду (58 %);
- несвоєчасність проведення огляду (69 %);
- недотримання криміналістичних рекомендацій щодо докладного опису обстановки та об'єктів огляду, внаслідок чого відбувається поверхова фіксація виявлених слідів у протоколі огляду місця події без зазначення їх індивідуальних ознак (69 %);
- ігнорування багатьох слідів, що мають важливе значення у конкретному кримінальному провадженні, розпочатому за фактом вчинення досліджуваного виду хуліганства (47 %);
- ігнорування записів з камер спостереження (34 %);
- епізодичне проведення фотографування та відеозапису, оформлення фототаблиць та інших додатків до протоколу ОМП без дотримання процесуальних вимог та криміналістичних рекомендацій (87 %);
- до протоколів огляду місць події всупереч вимогам п. 4 ст. 105 КПК не долучаються фототаблиці. Як наслідок, вкрай знижується обсяг доказової інформації за наслідками СРД (41 %);
- відсутність технічних засобів фіксації місця події (21 %);
- використання науково-технічних засобів не в повному обсязі (76 %);
- невикористання оперативно-розшукової інформації (17 %);
- безпідставне звуження меж огляду (62 %);
- відокремлене, без відповідної взаємодії проведення ОМП слідчим та інспекторами-криміналістами (54 %).

З огляду на зазначені тактичні помилки вважаємо за доцільне привести приклад їх допущення, який призвів до іншої кваліфікації суспільно небезпечного діяння.

Так, 26 жовтня 2007 року близько 15 год. гр. Б., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, біля бару «Оріон» в м. Ужгороді, порушуючи громадський порядок, з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалося особливою зухвалістю, умисно, безпричинно чіплявся до

гр. З., спровокувавши з останнім бійку та наніс останньому удар долонею по обличчю, після чого гр. З., захищаючись, наніс гр. Б. удар кулаком в обличчя, а гр. Б., схопивши розбиту пляшку, намагався напасти на потерпілого, але отримав удар ногою в груди, після чого припинив свої хуліганській дії.

Незважаючи на те, що гр. Б. заперечує наявність пляшки, суд, оцінивши в сукупності всі докази, вважав, що факт наявності пляшки мав місце, оскільки наявність такої вбачається в матеріалах справи з самого початку, а саме з відібрання пояснень у потерпілих, свідків, підозрюваного аж до пред'явлення гр. Б. обвинувачення. Інформація про наявність пляшки міститься і в протоколі допиту гр. Б. як обвинуваченого, в якому він зазначає, що розбиту пляшку він знайшов неподалік себе, коли від удару потерпілого впав на землю.

Однак надана суду як речовий доказ пляшка не може вважатися належним та допустимим доказом у справі, оскільки така була вилучена з місця події лише після спливу трьох днів, що стверджується протоколом огляду пляшки від 29.10.2007. Матеріали справи не містять жодного доказу, що це саме та пляшка, яка була знайдена гр. Б., оскільки з такою не проводилася жодна слідча дія у справі і на даний час така можливість втрачена.

Суд також взяв до уваги те, що ані потерпілий, ані свідки у справі як на досудовому слідстві, так і в суді не змогли ствердити того, що бачили, як гр. Б. знайшов цілу пляшку і вже потім її розбив, таким чином виготовивши спеціальний предмет для заподіяння тілесних ушкоджень. Як потерпілий у справі, так і свідки в судовому засіданні лише ствердили, що чули звук битого скла, коли гр. Б. впав на землю.

Беручи до уваги наведене та відсутність будь-яких інших доказів, які б стверджували, що гр. Б. попередньо спеціально розбив пляшку, а вже потім намагався нею нанести тілесні ушкодження, суд дані сумніви трактував на користь підсудного та вважав, що кваліфікуюча ознака, передбачена ч. 4 ст. 296 КК України, не знайшла свого підтвердження в ході розгляду справи.

За таких обставин суд дійшов висновку, що дії гр. Б. слід перекваліфікувати з ч. 4 ст. 296 КК на ч. 1 ст. 296 КК [224].

Як бачимо, в даному випадку був допущений ряд тактичних помилок. Зокрема, мало місце поверхневе проведення огляду, були недотримані криміналістичні рекомендації щодо докладного опису обстановки та об'єктів огляду, проігнорувалися сліди, що мали важливе значення у конкретному кримінальному провадженні, розпочатому за фактом вчинення досліджуваного виду хуліганства, не була знайдена та вилучена пляшка. Крім того, у зв'язку з епізодичним проведенням фотографування, оформлення фототаблиць та інших додатків до протоколу ОМП без дотримання процесуальних вимог та криміналістичних рекомендацій даний речовий доказ не був зафіксований на місці події.

Підсумовуючи, зазначимо, що ОМП є першочерговою та найбільш важливою слідчою (розшуковою) дією для виявлення матеріальної доказової інформації під час розслідування досліджуваного виду хуліганства. Завдяки швидкому, повному та ефективному проведенню цієї процесуальної дії подальше розслідування кримінального правопорушення забезпечується достатньою кількістю доказів.

Реалізація заходів щодо приховування слідів хуліганства, що кваліфікується за ч. 4 ст. 296 КК, може полягати, як зазначалося вище, в низці способів (зникнення з місця події, у тому числі з використанням автотранспорту; знищення слідів й знарядь злочину; давання неправдивих свідчень у разі викриття, у тому числі висунення алібі; відмова від дачі показань; вплив на сумлінних учасників кримінального процесу; знищення одягу, взуття та інших об'єктів, де можуть залишитися сліди злочину). Важливе значення для розслідування досліджуваного кримінального правопорушення є виявлення знарядь його вчинення. Тому їх пошук потребує кваліфікованого проведення окремих СРД.

З огляду на зазначене важливе значення відводиться обшуку, на особливостях якого ми і акцентуємо увагу. Переважна більшість слідчих

(85 %) вважають обшук найбільш ефективною процесуальною дією, за умови своєчасності її проведення.

Дані, які отримані під час обшуку, є джерелом інформації, що використовується для висунення версій та визначення тактики проведення подальших слідчих (розшукових) дій.

Обшук за своїм змістом, на думку К.О. Чаплинського, полягає в примусовому обстеженні приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих громадян з метою відшукування і вилучення предметів, що мають значення для справи, а також виявлення розшукуваних осіб [273, с. 202]. Інші автори визначають його як слідчу дію, що, як правило, проводиться на підставі ухвали слідчого судді та здійснюється слідчим чи прокурором; процесуальне примусове обстеження приміщень, місцевості, окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, зняття кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [52, с. 9].

Відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування зняття кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Також слід зазначити, що необхідно залучати до проведення обшуку підозрюваного як особи, яка своїми психологічними змінами може вказати на ймовірне положення розшукуваного предмета. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] свідчить, що підозрювані до обшуку залучалися лише у 12 % випадків.

Як і огляд, обшук складається з трьох етапів. На першому, підготовчому, етапі слідчий повинен здійснити ряд заходів для найбільш ефективного проведення СРД. Найбільш повно та чітко обов'язкові заходи підготовчого етапу проведення обшуку виділив К. О. Чаплинський таким

ЧИНОМ:

- вивчення матеріалів кримінальної справи;
- збирання орієнтуючої інформації про: особу злочинця, а також членів його сім'ї, родичів та знайомих; усі епізоди злочинної діяльності; місця (об'єкти) обшуків; знаряддя (засоби) злочину та предмети, що здобуті злочинним шляхом і підлягають відшуканню, та ін.;
- аналіз та оцінка зібраної інформації та слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування, до ухвалення рішення про проведення обшуку;
- прийняття (ухвалення) рішення про проведення обшуку;
- планування та визначення часу проведення обшуку;
- створення оптимальних умов для проведення даної слідчої дії;
- визначення та підготовка необхідних науково-технічних і транспортних засобів;
- вирішення питання про застосування службово-розшукового собаки; добір необхідних учасників для проведення обшуку;
- визначення способу фіксації ходу та результатів обшуку;
- розробка заходів, що передбачають дії учасників обшуку у випадках виникнення непередбачуваних ситуацій або ускладнень;
- забезпечення безпеки учасників слідчої дії;
- складання плану проведення обшуку;
- проведення інструктивної наради (інструктажу) серед усіх учасників слідчої дії [271, с. 339].

В розрізі нашого дослідження певну специфіку має збирання орієнтуючої інформації (про особу злочинця та знаряддя (засоби) злочину, а також предмети, що підлягають відшуканню) та визначення місця його проведення. Більш детально розглянемо деякі з них.

Як доречно зазначає В. Ф. Глазирін, збір орієнтуючої інформації припускає одержання відомостей про особистість обшукуваного та інших осіб, які мешкають чи працюють на об'єкті, що обшукується. Дані про особу

обшукуваного включають такі групи ознак:

- соціально-демографічні (соціальний стан, освіта, професія, фах, рід занять, виробничий стаж, взаємовідносини в колективі, родинний стан, дані про членів сім'ї, взаємовідносини в сім'ї, матеріальне становище, житлові умови, найближче оточення, зв'язки, наявність зброї та ін.);

- соціально-біологічні (стать, вік, стан здоров'я);

- етико-психологічні: моральні (погляди, переконання, прагнення, життєві чекання та ін.); інтелектуальні (обсяг знань, рівень, розумового розвитку тощо); емоційні (сила, врівноваженість і рухливість нервових процесів, темперамент, стан емоційної збуджуваності, сила і темп реакцій на різноманітні подразники та ін.); вольові (цілеспрямованість, самовладання, рішучість та ін.);

- девіантні (вживання алкоголю, наркотиків, схильність до суїциду, наявність судимостей тощо) [50, с. 41-46].

З огляду на зазначені положення необхідно використовувати всі можливі засоби та методи дослідження особи. Зокрема, отримання довідок, оперативне опитування сусідів та знайомих, вивчення криміналістичної характеристики особи злочинця.

Збір орієнтуючої інформації про особу знаряддя вчинення злочину, а також про предмети, що підлягають відшукуванню, також має досить важливе значення. Зокрема, М. М. Єфімов зазначав, що в кримінальних провадженнях за ст. 296 КК може виникати необхідність у проведенні обшуку за місцем проживання підозрюваного. Під час розслідування хуліганства обшуки за місцем проживання підозрюваного проводяться відразу після його затримання, що дозволяє виявити і вилучити знаряддя злочину, речі і цінності, здобуті злочинним шляхом, та інші предмети й документи, які мають значення для справи [80, с. 92].

У досліджуваній категорії кримінальних проваджень можуть розшукуватися не тільки знаряддя вчинення кримінального правопорушення, але й, як зазначає О.І. Овчаренко, і більш «прозаїчні» об'єкти (наприклад,

одяг, в який був одягнутий злочинець під час вчинення суспільно-небезпечного діяння) [171, с. 9-10].

Під час проведення обшуку серед об'єктів, що підлягають виявленню за фактом розслідування досліджуваного виду хуліганства, потрібно виділити такі групи:

1) знаряддя вчинення злочину (29 %):

– вогнепальна зброя (бойова й інша стрілецька зброя військового зразка; спортивні малокаліберні пістолети й гвинтівки; нарізна мисливська зброя; перероблена зброя та інше);

– холодна зброя (багнет; стилет; ніж; нунчаки; кастет та інше);

– спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень та заздалегідь заготовлені предмети (ножі, які не належать до холодної зброї; гумові кийки; газові пістолети та балончики; пневматична зброя; вибухові пакети; імітаційно-піротехнічні засоби; бейсбольні бити та інше);

2) предмети зі слідами злочину (11 %):

– одяг правопорушника, на якому залишилися сліди знарядь вчинення злочину (порохові гази, пошкодження) та біологічного походження;

– предмети, що належать потерпілому, але були вилучені зловмисником;

3) документи, що характеризують особу злочинця (34 %):

– медичні довідки;

– характеристики з місця навчання чи роботи;

– довідки з місць позбавлення волі;

4) предмети, які вказують на місце його знаходження (9 %):

– адреси знайомих та родичів;

– особисті листи з інформацією щодо можливого місця перебування особи;

– мобільні телефони та комп'ютери;

– візитки готелів, барів, кафе;

5) матеріали, які свідчать про спостереження за потерпілим або

збирання щодо нього певної інформації (8 %);

б) предмети, які демонструють факт вчинення іншого кримінального правопорушення (7 %):

- наркотичні речовини, прекурсори та їх аналоги;
- зброя, боєприпаси, вибухові речовини;
- предмети, вилучені з цивільного обігу;
- відмички, фомки.

Говорячи про безпосереднє проведення обшуку, необхідно пам'ятати, що видача на пропозицію слідчого особою, що обшукується, предмета, визначеного в ухвалі, не зумовлює припинення цієї СРД. Адже правопорушники за досліджуваною категорією проваджень зазвичай характеризуються як рецидивісти. Тому слідчий не знає, чи докази їх вчинення знаходяться в обшукуваному приміщенні. Шляхом аналізу вивчених кримінальних проваджень досліджуваної категорії встановлено, що у 7 % випадків у результаті обшуку, крім предметів, що відшукувались, виявлялись докази, що свідчили про участь підозрюваного у вчиненні інших кримінальних правопорушень.

Так, о 6 годині 00 хвилин 27.09.2014 гр. К., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, тримаючи в руках вогнепальну зброю (автомат АКС-74), зайшов до приміщення бару «Атмосфера», де в присутності відвідувачів бару та обслуговуючого персоналу, із хуліганських спонукань, грубо порушуючи громадський порядок в частині забезпечення спокійних умов відпочинку громадян, з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалося особливою зухвалістю, прагнучи показати свою зневагу до існуючих правил і норм поведінки, без будь-яких на те причин вчинив сварку із гр. Ж.

В ході конфлікту гр. К., перебуваючи біля вхідних дверей, спрямував дуло автомату у глибину приміщення та розмахуючи ним у різні сторони, почав кричати, висловлюючи в адресу гр. Ж. погрози фізичної розправи та викликав його вийти на вулицю. Далі, знаходячись на вулиці біля входу в бар

«Атмосфера», в присутності відвідувачів бару, а також обслуговуючого персоналу, з метою залякування присутніх, здійснив один пострілу вгору та один постріл униз із автомата АКС-74 [240]. В ході обшуку у підозрюваного були виявлені викрадені боєприпаси та зброя. З урахуванням цього суд визнав гр. К. винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 262 КК України, за кваліфікуючими ознаками викрадення вогнепальної зброї та боєприпасів.

Підсумовуючи, необхідно вказати, що дані, отримані під час обшуку, є джерелом інформації, використовуваної для висунення версій та визначення тактики проведення подальших слідчих (розшукових) дій. Правильно проведена підготовка до цієї СРД забезпечить його ефективне проведення.

3.2. Тактика допиту підозрюваного, потерпілого та свідка

Під час розслідування хуліганства досліджуваного виду необхідно проводити ряд СРД. Серед вербальних процесуальних дій особливе місце в цій категорії проваджень займають допити різних учасників процесу. Хоча на початковому етапі розслідування і має місце достатня кількість матеріальної доказової інформації, проте іноді вона може давати суперечливі відомості. Тому показання свідків, потерпілих та підозрюваного зазвичай дають змогу працівникам поліції збільшити обсяг знань з приводу вчиненого кримінального правопорушення.

Також слід зазначити, що допит є найбільш розповсюдженою СРД в цій категорії проваджень, адже очевидців хуліганських дій зазвичай достатньо. При вчиненні досліджуваного суспільно небезпечного діяння існують певні особливості, які також необхідно фіксувати під час допитів, тому що в подальшому в судових засіданнях це може відіграти значну роль. Крім того, за її допомогою майже в кожному провадженні працівники поліції отримують найбільшу кількість доказів, які дають можливість для

висунення версій та проведення подальших заходів [5, с. 15].

Деякі автори досліджувану СРД визначають як серію логічно поєднаних між собою запитань, що ставляться уповноваженою особою у певній послідовності: хронологічній, логічній, тактичній, зворотній, психологічній [190, с. 70]. У свою чергу, В. А. Журавель зазначає, що це процесуальна дія, котра являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі [124, с. 252].

Зі свого боку, Є. М. Лівшиц визначає це поняття як процес передачі слідчому допитуваним інформації про подію, яка розслідується, або про пов'язані з нею обставини і про причетних осіб [146, с. 97].

Підтримуючи наведені позиції, ми розглядаємо допит як СРД, що являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами процес передачі допитуваним слідчому інформації про подію, яка розслідується.

У результаті аналізу опитування респондентів [Додаток Б] встановлено, що допити у досліджуваній категорії кримінальних проваджень є джерелом, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особи злочинців та проведення слідчих (розшукових) дій (49 % випадків).

При розслідуванні хуліганства допити є процесуальними діями, на підготовку і проведення яких витрачається найбільше часу. З їх допомогою слідчий не тільки встановлює обставини, які необхідно довести, але й визначає напрямок пошуку нових доказів, а також перевіряє причетність до справи встановлених фактів та їх вірогідність [101, с. 63-64].

Як і попередньо досліджувані СРД, ця процесуальна дія складається з трьох етапів. На підготовчому етапі слідчий повинен провести ряд організаційно-підготовчих заходів. Так, окремі автори серед них виділяють такі:

– збирання вихідних даних, що стосується предмета допиту;

- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- вивчення особи допитуваного;
- встановлення способу виклику на допит і черговості його проведення;
- підготовка місця допиту;
- запрошення до участі у слідчій дії третіх осіб;
- визначення технічного забезпечення допиту;
- складання плану слідчої дії [45, с. 39].

Інші науковці визначили такий комплекс організаційно-підготовчих заходів, що повинен здійснювати слідчий:

- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
 - визначення послідовності їх допиту;
 - визначення предмета допиту та вивчення матеріалів кримінальної справи;
 - вивчення особи допитуваного;
 - підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;
 - вирішення питання щодо часу та місця допиту, способу виклику на допит;
 - набування спеціальних знань, які можуть знадобитися під час допиту;
 - визначення переліку необхідних технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка;
 - визначення учасників проведення допиту;
 - складання плану допиту [25, с. 278-281].
- У свою чергу, А. Ф. Волобуєв виділяє такі заходи:
- ретельне, повне і всебічне вивчення матеріалів кримінальної справи;
 - визначення черговості допиту (тобто кола осіб, які підлягають допиту, та послідовності його проведення);
 - одержання інформації про допитувану особу;
 - ознайомлення з деякими спеціальними питаннями;

- запрошення осіб, участь у допиті яких є обов'язковою;
- планування допиту;
- визначення часу і місця проведення допиту;
- підготовка робочого місця для проведення допиту [123, с. 295-297].

Як бачимо, в більшості своїй вони не відрізняються і мають звичайне наповнення. Але, на нашу думку, необхідно конкретизувати саме ті, які мають специфіку в досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

Стосовно категорій осіб, які можуть бути допиті, зазначимо таке. Як доречно зазначає М. М. Єфімов, потерпілими при хуліганстві можуть бути будь-які особи: як сторонні, так і знайомі, родичі хулігана. У справах даної категорії вони найчастіше відомі з самого початку розслідування. Хуліганські дії можуть викликати у потерпілого гострий гнів, обурення, а іноді й страх, пригніченість настрою. Тому підготовка до допиту і сам допит часто поєднуються з певними труднощами, що обумовлені психічним станом допитуваної особи. Адже їй іноді важко викласти послідовно обставини хуліганських дій, у зв'язку з чим дані показання можуть відрізнятися непослідовністю і суперечливістю [79, с. 59].

Тобто потерпілими від злочинних дій можуть бути різні особи. Вони повинні попереджатися про кримінальну відповідальність тільки за дачу неправдивих показань за ст. 384 КК України.

Ця категорія осіб, з одного боку, має значну кількість інформації про злочин, з іншого – внаслідок різноманітних факторів може її не надати. Адже, як доречно зазначає Л. Д. Удалова, спілкування під час допиту ускладнюється тим, що допит є специфічною формою спілкування, у процесі якої громадяни, які перебувають у сфері досудового розслідування та судового розгляду справи, входять у безпосередній контакт з представниками слідчих та судових органів, які наділені владними повноваженнями [259, с. 134]. В зв'язку з цим з потерпілими потрібно одразу встановлювати психологічний контакт, починаючи з першого спілкування з ними.

Стосовно свідків М. М. Єфімов зазначає, що ними може бути особа,

котрій відомі значущі для справи обставини, а саме:

- особа, котрій стала відома інформація щодо підготовки та вчинення даного злочину;
- особа, яка безпосередньо сприймала факт учинення хуліганства;
- працівники правоохоронних органів або інші особи, котрі затримали злочинця або вживали заходів щодо його встановлення та затримання [83, с. 300-301].

Крім зазначених категорій осіб, на нашу думку, як свідків необхідно допитувати:

- осіб, які могли надати хулігану зброю або предмети, використані під час злочинних дій;
- осіб, які надавали правопорушнику дозвіл на отримання або користування зброєю;
- інших осіб, які можуть надати його характеристику.

Наступним організаційно-підготовчим заходом є визначення обставин, які необхідно з'ясувати під час допиту. У цілому предмет допиту утворюють обставини, які входять до предмета доказування, а також інші обставини, які можуть надати допомогу у всебічному, повному, об'єктивному здійсненні кримінального провадження та прийнятті правильного процесуального рішення [135, с. 305]. Ми підтримуємо Ю. А. Чаплинську, яка зазначає, що вірно визначений предмет допиту дозволяє виявити існуючі прогалини, розбіжності і суперечності між учасниками процесу та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення [269, с. 222].

Аналіз досліджень різних вчених [39], а також вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволили виділити такі обставини, що необхідно з'ясувати під час допиту потерпілих:

- обстановка вчинення хуліганських дій (час, місце та умови);
- безпосередній спосіб учинення;
- які знаряддя вчинення злочину використовувались хуліганом;
- він їх приніс з собою чи знайшов на місці події;

- що сталось зі зброями після вчинення правопорушення;
- чому розпочались протиправні дії;
- наявність і характер взаємовідносин між хуліганом і потерпілим;
- кількість та прикмети учасників хуліганських дій;
- чи чинив потерпілий опір, якщо так, то в чому він виражався і які сліди могли залишитися в результаті цього на тілі й одязі того, хто нападав;
- які ушкодження виявив потерпілий згодом на своєму тілі й одязі;
- яку матеріальну шкоду заподіяно діями злочинця.

Свідків хуліганських дій необхідно запитувати про ці обставини також.

Окремі автори [92] додають до цього переліку такі:

- кількість та прикмети учасників хуліганських дій;
- опис ознак, які запам'яталися та за якими у подальшому можливе проведення впізнання;
- наявність сторонніх осіб, котрі могли стати свідками даної події;
- що стало приводом для початку хуліганських дій;
- чи не були вони спровоковані неправильною поведінкою самого потерпілого;
- як реагували оточуючі на хуліганські дії.

Крім зазначених, на нашу думку, в досліджуваній категорії проваджень у свідків мають з'ясовуватись такі обставини:

- характеристики зброях вчинення правопорушення;
- кількість та характер активних дій з боку підозрюваного та потерпілого;
- роль потерпілого до та під час вчинення суспільно-небезпечного діяння.

До окремих категорій свідків можуть бути поставлені специфічні запитання. Так, при допиті родичів, знайомих хулігана, що переховується від правоохоронних органів, необхідно з'ясувати:

- всю можливу характеристику підозрюваних;
- чи не висловлювала особа наміри вчинити хуліганські дії;

– якщо так, то коли, за яких обставин, по відношенню до кого, що стало цьому причиною;

– яке коло його знайомих;

– наявні конфлікти хулігана з родичами, колегами за місцем роботи, навчання, сусідами за місцем мешкання.

Звичайно, це лише приблизний перелік обставин, що повинні з'ясуватись під час допитів зазначених категорій осіб, але їх не можна забувати та доречно ще більше конкретизувати в окремих процесуальних діях. Це має досить важливе значення. Адже і потерпілий, і свідок в загальній картині правопорушення можуть забути про деталі, які матимуть значення для доказування вини підозрюваного.

Так, гр. П. 08 червня 2012 року прийшов до своєї матері гр. Л. і безпричинно вчинив з нею сварку. Свідок гр. Б. зустрів гр. П. на вулиці та почав його заспокоювати, але його слова останній сприйняв як образу, і між ними виникла сварка, внаслідок чого гр. П. почав вживати нецензурні вирази в сторону гр. Б., принижував його честь і гідність. Надалі, перебуваючи у збудженому стані, правопорушник побіг до будинку матері і в невдовзі вибіг з кухонним ножом в руках. Даний ніж він взяв так, щоб ним можна було нанести удар, і почав махати ним перед гр. Б., при цьому висловлюючи в бік останнього погрози вбивством, якщо той не перестане вчити його жити. Під час подальших протиправних дій гр. П. з ножом в руках бігом та стрибками наближався до зазначеної особи, тримаючи ніж в положенні нанесення удару, махав в бік останнього ножом, імітуючи удар по тулубу. Побоюючись отримання тілесних ушкоджень, гр. Б. почав відходити та побіг в протилежному напрямку.

Суд кваліфікував дії гр. П. за ст. 296, ч. 1 КК України як грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалось особливою зухвалістю, а не за ст. 296 ч. 4 КК України, як їх кваліфікували органи досудового слідства, оскільки суду не надано, а в судовому засіданні не встановлено доказів вчинення хуліганства з

застосуванням предмета, заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, а вилучений ніж не може вважатися предметом, заздалегідь підготовленим, оскільки використовувався випадково і не піддавався ніякій обробці ні до, ні під час вчинення хуліганських дій [231]. у зв'язку з цим деталізація обставин правопорушення при допиті потерпілих та свідків є обов'язковою.

Виходячи із зазначеного, важливість допиту потерпілого й свідка не викликає сумніву, адже дозволяє отримати відомості про особу злочинця (87 %), з'ясувати обставини злочину (94 %), висунути правильні слідчі версії (69 %) та визначати послідовність й тактику проведення подальших процесуальних дій (57 %) [Додаток Б].

Стосовно особи підозрюваного нами з'ясовано, що його показання повинні розкривати дані, необхідні для встановлення таких обставин:

- події, що мають відношення до хуліганства і відбувалися до його початку;
- безпосереднє учинення хуліганських дій;
- події, що відбувалися після учинення злочину.

З огляду на зазначені факти, аналіз різних наукових досліджень [80; 158] та вивчення матеріалів кримінальних проваджень, ми визначили предмет допиту підозрюваного при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства:

- відомості, що характеризують особу злочинця: сімейний стан, стан здоров'я, освіта, місце роботи, заохочення, стягнення, судимості тощо;
- чи був підозрюваний тверезий чи перебував у стані алкогольного сп'яніння;
- чи дійсно були вчинені дії хуліганські дії;
- спосіб вчинення хуліганських дій;
- знаряддя, які використовувались під час його вчинення;
- характеристика цих знарядь;
- їх походження (коли, де і як були знайдені знаряддя вчинення

злочину);

- коли зняття були визначені як необхідні для вчинення хуліганських дій;

- місце та час учинення хуліганських дій;

- обстановка, в якій відбувалися кримінальні дії;

- чи чинив опір особам, що намагалися припинити його хуліганські дії, якщо так, то кому саме й у якій формі;

- конкретні наслідки діяння;

- причини і умови, що сприяли злочину;

- обставини, що впливають на ступінь й характер відповідальності злочинця;

- чи не було під час хуліганства вчинено інших правопорушень;

- обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності злочинця;

- чи вчинив він раніше які-небудь правопорушення або злочини і до якого виду відповідальності притягався;

- обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність; чи кається у вчиненому;

- як оцінює скоєний злочин.

Крім того, дослідження матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] дало змогу встановити, що допити підозрюваних спрямовувалися на:

- з'ясування події злочину, обставин повідомлення, характер дій кожного співучасника (100 %);

- виявлення співучасників злочину (29 %);

- з'ясування даних, що мають тактичне значення (21 %);

- з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину (13 %).

І останнім заходом підготовчого етапу, який ми розглянемо, буде виділення ситуацій, що можуть скластися під час допиту різних категорій осіб. Зокрема, допит свідків й потерпілих також може відбуватися у

конфліктних ситуаціях, зокрема:

- неналежний психологічний контакт (27 %);
- відмова від давання показань (5 %);
- давання неповних показань (12 %);
- зміна показань внаслідок негативного впливу з боку зацікавлених осіб (19 %).

Слід пам'ятати, що на достовірність показань потерпілого може впливати ряд суб'єктивних та об'єктивних факторів. Науковці серед них виділяють такі: стан алкогольного сп'яніння; швидкий перебіг події; скупчення там людей; родинні або товариські відношення з підозрюваним; бажання помститися кривднику; прагнення перебільшити нанесений збиток і т.п. Тому при допиті потерпілих у справах про хуліганство необхідно враховувати їх душевний стан. Адже збудженим потерпілим потрібно надати можливість заспокоїтися. На першому допиті доцільно з'ясувати, кому вони встигли розповісти про подію до їхнього допиту, що допоможе перевірити інші свідчення [56, с. 237].

Крім того, потерпілі й свідки відмовляються давати свідчення, побоюючись розголошення події, що може вплинути на їх професійну репутацію, сімейні відносини та кар'єрне зростання.

Стосовно допитів підозрюваного встановлено, що переважна їх більшість відбувається у конфліктних ситуаціях. Таку думку підтримує 82 % опитаних слідчих. Аналіз їх опитування [Додаток Б] дозволив виокремити такі слідчі ситуації, що найчастіше трапляються в ході допиту підозрюваного при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства:

- підозрюваний добровільно повідомляє інформацію про обставини вчинення хуліганства, конфліктна ситуація відсутня (18 %);
- підозрюваний повідомляє інформацію про обставини вчинення хуліганських дій, проте не висвічує її у повному обсязі (22 %);
- психологічний контакт із допитуваним відсутній (82 %);
- відмова від давання показань (79 %);

- надаються неправдиві показання (65 %);
- постійна зміна показань (13 %);
- підозрюваний не бажає давати правдиві і повні показання (31 %);
- підозрюваний повністю відмовляється від спілкування зі слідчим, відмовляється давати показання та брати участь в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (18 %);
- підозрюваний не заперечує факт і зміст хуліганських дій, проте заперечує свою участь у їх вчиненні (11 %).

Для вирішення зазначених конфліктів повинні використовуватись певні тактичні прийоми. Ми погоджуємося з І. Ф. Герасимовим, який визначає тактичний прийом як метод провадження суб'єктом криміналістичної діяльності будь-якої слідчої дії, що обирається з урахуванням конкретної слідчої ситуації та спрямований на підвищення ефективності окремих слідчих дій або повного, всебічного і об'єктивного розслідування [129, с. 224]. Допит, як зазначає С. С. Чернявський, в тактичному плані є складною слідчою (розшуковою) дією [278, с. 226].

З приводу цього В. О. Коновалова зазначає, що, визначаючи тактичні прийоми допиту й оцінюючи отримані показання, необхідно з'ясувати:

- умови, в яких свідок або обвинувачений спостерігав предмети і явища (удень, уночі, близько, далеко, тобто об'єктивні чинники);
- психічний стан допитуваного на момент сприйняття чи після нього (був свідок зляканий, вражений, хвилювався, знаходився в несвідомому стані, сп'янінні тощо);
- загальний стан органів почуттів людини (стан зору, органів слуху, нюху та ін.);
- загальну здатність до конкретного сприймання й запам'ятовування (зі слів допитуваного потрібно уточнити, що саме він краще сприймає й запам'ятовує – колір, номери, прізвища тощо) [112, с. 9].

Хуліган може відмовитись відповісти на одне конкретне запитання, а на інші надасть свідчення. У зв'язку з цим необхідно приділити увагу

тактичним прийомам, що застосовуються під час допиту.

Серед головних тактичних прийомів допиту М. П. Яблоков виділяє такі:

- встановлення психологічного контакту;
- демонстрація перед допитуваним можливого механізму вчинення злочину;
- демонстрація доказів із роз'ясненням їх значення;
- створення уявлення про перебільшену поінформованість слідчого;
- приховування поінформованості слідчого від допитуваних;
- використання елементу раптовості [287, с. 153-156].

На думку Г.Г. Доспулова, викриття неправдивих показань забезпечується такими засобами:

- постановка деталізуючих запитань щодо перебування допитуваного у вказаному місці і контрольних запитань щодо фактів, точно встановлених у справі;
- оголошення фрагментів показань осіб, на яких посилався підозрюваний;
- оголошення показань осіб, які спростовують заяву підозрюваного про алібі;
- пред'явлення доказів, які підтверджують перебування допитуваного у місці вчинення злочину;
- оголошення висновку експерта, результатів окремих слідчих (розшукових) дій, які свідчать про можливість перебування допитуваного на місці злочину [66, с. 56].

Крім зазначених, до системи тактичних прийомів В. О. Коновалова зараховує такі:

- постановка додаткових запитань;
- постановка деталізуючих запитань;
- постановка уточнюючих запитань;
- оголошення показань інших осіб;

- ознайомлення з протоколом огляду місця події;
- оголошення висновку експерта;
- оголошення результатів слідчого експерименту [113, с. 208].

Провівши аналіз опитування працівників правоохоронних органів, К. О. Чаплинський зазначив, що до найбільш розповсюджених тактичних прийомів допиту вони відносять: встановлення психологічного контакту – 100 % респондентів; викладання показань у формі вільної розповіді – 94 %; поділ теми вільної розповіді – 74 %; постановку запитань – 100 %; спостереження за поведінкою допитуваного – 69 %; використання різних темпів допиту – 46 %; створення напруги – 57 %; зняття напруги – 35 %; використання фактора раптовості – 63 %; пред'явлення доказів – 87 %; створення уявлення про інформованість слідчого – 28 %; розповідь слідчим версій про учинений злочин або ймовірний розвиток події – 18 %; приховування меж поінформованості слідчого – 59 %; актуалізація забутого у пам'яті допитуваних – 57 %; використання асоціативних зв'язків – 44 %; відволікання уваги допитуваного – 32 %; використання рефлексії допитуваного – 19 %; втягнення допитуваного у суперечку – 12 %; використання в злочинній групі конфліктів і протиріч – 38 %; застосування науково-технічних засобів – 21 % [274, с. 18].

Аналіз опитування працівників правоохоронних органів [Додаток Б] дав змогу визначити основні тактичні прийоми допиту, що застосовувались респондентами, зокрема:

- встановлення психологічного контакту (100 %);
- викладання показань у формі вільної розповіді (100 %);
- постановка запитань (100 %);
- спостереження за поведінкою допитуваного (61 %);
- використання різних темпів допиту (42 %);
- застосування відеозапису (36 %);
- створення й зняття напруги (21 %);
- приховування меж поінформованості слідчого (20 %);

– пред'явлення доказів (28 %).

На нашу думку, встановлення психологічного контакту є обов'язковою умовою проведення допиту при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства. Його необхідно встановити з підозрюваним для успішного проведення допиту. Зокрема, О. А. Воробйова встановлення психологічного контакту під час допиту розглядає як створення відповідної атмосфери та встановлення сприятливих відносин між слідчим і допитуваним, що стає чинником професійно-психологічного впливу на допитуваного і сприяє вирішенню завдань даної слідчої дії [44, с. 112].

Деякі науковці визначають його як цілеспрямовану діяльність слідчого з управління рухом інформації в процесі спілкування, що забезпечує розвиток спілкування в потрібному напрямі протягом всього розслідування [152, с. 198; 209, с. 362]. А, наприклад, М. І. Порубов розглядає його як систему взаємодії між особами під час спілкування, що заснована на довірі, за якої вони сприймають інформацію, яка виходить від кожного. Тому психологічний контакт повинен підтримуватися протягом усього допиту [189, с. 21-23]. Психологічний контакт повинен встановлюватись з початку проведення СРД та продовжуватись до її завершення, а бажано і до закінчення досудового розслідування.

Найчастіше вільна розповідь, як зазначає О. Олійник, не дає вичерпної інформації. Адже особа може не надавати значення яким-небудь відомим їй обставинам, вважаючи їх неістотними для слідства, а тому не згадує про них. Іноді свідок не вміє точно сформулювати думку, забуває щось тощо. У цьому випадку застосовують такий тактичний прийом, як допит у формі запитань [174, с 31].

Процес відтворення інформації у вербальній формі нерідко являє собою певні складнощі для допитуваного. Відтворення, як і пам'ять в цілому, – це динамічний активний процес, що ґрунтується на гнучких рухомих зв'язках і піддається свідомому контролю. Зв'язок відтворення з процесами мислення відомий давно. Дійсно, у відтворенні інформації процеси мислення

відіграють дуже важливу роль. Очевидно, що вирішення складного завдання вимагає участі не тільки пізнавальних, але й інших психічних процесів, однак провідна роль належить саме пізнавальним розумовим процесам. Змістом відтворення є відновлення того, що було сприйнято в минулому; розумові ж операції виступають тут як засоби, що допомагають адекватному правильному відображенню минулих подій [216, с. 24].

Як доречно наголошує М. А. Очеретяний, після вільної розповіді слідчий повинен поставити особі запитання відповідно до суті справи. Адже в процесі допиту свідка важливо встановити, якою була поведінка потерпілого чи потерпілих, а конкретно – чи не спровокували вони хуліганські дії своєю поведінкою [177, с. 225].

У зв'язку з цим постановка запитань після вільної розповіді є просто необхідною. Тому наступними прийомами, що спрямовані на виявлення та корективу добросовісної помилки у показаннях, саме вони і будуть. Серед них, наприклад, В. А. Журавель визначає формулювання запитань у хронологічній, логічній послідовності; зіставлення показань із точно встановленими доказами; постановка нагадуючих, доповнюючих, деталізуючих, уточнюючих запитань; пред'явлення речових і письмових доказів [89, с. 18-24].

Так, 2 травня 2013 року, приблизно о 11 годині 30 хвилин, гр. Ж., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, знаходячись в м. Сімферополі, по вул. Луговій, зустрів гр. Ц., при якій знаходився її собака, після чого почав виражатися на її адресу грубою нецензурною лайкою. Далі гр. Ж. став бігти в сторону гр. Ц. та її собаки, маючи на меті нанести тілесні ушкодження тварині, при цьому розмахуючи кухонною сокирою, яка знаходилася при ньому, внаслідок чого зачепив сокирою гр. Ц. в область голови. Потому гр. Ц. почала тікати. Хуліган продовжував виражатися на адресу гр. Ц. грубою нецензурною лайкою.

Встановивши обставини справи, суд першої інстанції виключив із обвинувачення гр. Ж. кваліфікуючу ознаку ч. 4 ст. 296 КК «хуліганство,

вчинене із застосуванням предмета, спеціально пристосованого, або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень» як таку, що не знайшла підтвердження у судовому засіданні, оскільки однією із обов'язкових умов наявності застосування вказаних досудовим слідством предметів, як ознаки цього виду хуліганства, є спрямованість їх на спричинення шкоди здоров'ю людей. Вчинення хуліганських дій з використанням таких предметів проти тварин не утворює складу цього виду хуліганства.

У свою чергу, апеляційний суд вирішив, що використання при вчиненні хуліганства спеціальних засобів, які не належать до холодної зброї, інших предметів господарсько-побутового призначення є підставою для кваліфікації дій винної особи за ч. 4 ст. 296 КК не тільки в тих випадках, коли вона заподіює ними тілесні ушкодження, а й тоді, коли ця особа за допомогою зазначених предметів створює реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян. Як наслідок, справу кваліфіковано за ч. 4 ст. 296 КК [227].

Отже, після вільної розповіді слідчий повинен поставити особі запитання відповідно до суті провадження. Як доречно зазначає В.А. Журавель, прийомами, націленими на виявлення і виправлення добросовісної помилки у показаннях, вважають формулювання запитань у хронологічній, логічній послідовності; зіставлення показань із точно встановленими доказами; постановка нагадуючих, доповнюючих, деталізуючих, уточнюючих запитань; пред'явлення речових і письмових доказів [89, с. 18-24].

Ми підтримуємо М. І. Порубова, який рекомендує з метою викриття допитуваного щодо його заяви про алібі використовувати такий прийом: детально зафіксувати його свідчення про події дня, коли вчинено злочин, і запропонувати йому занести саме цю частину протоколу. Це пояснюється тим, що людина фізично не в змозі точно запам'ятати всіх фактів кожного прожитого дня, тому запам'ятовує найбільш яскраві з них. Зрозуміло, що злочин належить до розряду незвичайних подій, тому день, коли він був

вчинений, краще запам'ятовується. Крім того, правопорушник, продумуючи алібі, прагне утримати в пам'яті обставини події. Слідчий у процесі допиту запитує в підозрюваного, чим пояснити той факт, що він так докладно запам'ятав саме день вчинення злочину, а дні, що йому передували, та наступні, так погано запам'ятав. Зазначений прийом в більшості випадків дозволяє встановити навмисну неправду в показаннях підозрюваного [188, с. 195].

Найбільш доречний тактичний прийом в конфліктних ситуаціях, на наш погляд, – це пред'явлення речових доказів у натурі. Він дозволяє досить активно вплинути на будь-якого учасника процесу з метою викриття потрібної інформації. Найбільш доцільна класифікація доказів надана В. С. Комарковим у такому вигляді:

– за характером використання доказів у розслідуванні (пред'явлення доказів на одному допиті; пред'явлення доказів у ході ряду допитів однієї особи);

– за характером взаємозв'язку доказів у кримінальній справі (роздільне пред'явлення одиничних доказів; пред'явлення комплексу взаємозв'язаних доказів; пред'явлення всієї системи доказів);

– за характером демонстрації доказів на допиті (згадка про наявні докази на допиті; перерахування наявних доказів з вказівкою джерел їх походження; показ доказів допитуваному неповністю, як би ненавмисно; надання допитуваному можливості розглянути, вивчити доказ);

– за характером додаткових умов, що підсилюють дію на допитуваного пред'явлених доказів (несподіване пред'явлення доказів; пред'явлення доказів після попереднього з'ясування обставин, пов'язаних з ними; пред'явлення доказів і роз'яснення їх значення в кримінальній справі; використання науково-технічних засобів для роз'яснення допитуваному особливостей доказів, що пред'являються; супровід пред'явлення доказів описам передбачуваного ходу події, що розслідується, і його обставин) [107, с. 32].

Окремі науковці виділяють серед доказів, що можна пред'явити особі,

яка вчинила дії, кваліфіковані за ст. 296 КК України, такі:

– докази, що свідчать про її хуліганські дії або участь у хуліганстві (показання потерпілого і свідків, протокол огляду, висновок судово-медичної експертизи про тяжкість заподіяних ним тілесних ушкоджень; особисті предмети і документи, що він обронив на місці злочину, та ін.);

– докази, що свідчать про застосування або спробу застосування ним зброї або предметів, пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень (зброя і предмети нападу, а також показання свідків щодо їх приналежності підозрюваному; висновок криміналістичної експертизи про те, що виявлені на зброї відбитки пальців належать підозрюваному, тощо);

– документи, що характеризують особу допитуваного як хулігана (довідки про приводи, судимості, постанови про притягнення до адміністративної відповідальності за дрібне хуліганство, характеристики тощо) [56, с. 275; 80, с. 130-131].

При використанні зазначеного тактичного прийому необхідно дотримуватись декількох рекомендацій. Зокрема, докази необхідно пред'являти в доцільний момент допиту, а також перед їх використанням зважити на важливість кожного з них. Тобто слідчий залежно від конкретної слідчої ситуації та відповідного кримінального провадження повинен обрати найбільш доцільні докази, що необхідно пред'явити.

Заключна частина допиту полягає у фіксації його результатів. Вона здійснюється за допомогою протоколу. Іншими засобами є використання відео-, аудіозапису. Широкі можливості таких сучасних науково-технічних засобів, як цифрової аудіо- та відеоапаратури, про що доречно наголошує Л. Д. Удалова, переконливо свідчать про доцільність їх застосування у процесі одержання вербальної інформації під час проведення розслідування у кримінальному провадженні. Особливо під час допиту використання цих засобів набуває характеру однієї з необхідних обов'язкових умов, що забезпечує високий рівень досудового розслідування та судового розгляду [260, с. 436].

Підсумовуючи, зазначимо, що важливою СРД при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства є допит різних категорій осіб. Під час підготовки до нього слідчий повинен здійснити ряд організаційно-підготовчих заходів. Найбільш важливими з них є визначення учасників допиту, окреслення обставин, що підлягають з'ясуванню, та збір орієнтуючої інформації щодо цього. Під час їх проведення застосовується ряд тактичних прийомів: встановлення психологічного контакту; викладання показань у формі вільної розповіді; постановка запитань; пред'явлення доказів.

3.3. Особливості використання спеціальних знань

Використання спеціальних знань при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства дозволяє виявити, вилучити та дослідити матеріальну доказову інформацію. Для цього залучається інспектор-криміналіст до огляду місця події, проводяться різні види судових експертиз, залучаються спеціалісти до проведення окремих СРД. Щоб зрозуміти сутність і основні принципи їх застосування в досліджуваній категорії кримінальних проваджень, спробуємо розглянути це питання більш докладно.

Досліджуючи сутність поняття спеціальних знань, Г. М. Надгорний визначив їх як знання, що не відносяться до загальновідомих, які створюють основу професійної підготовки з наукових, інженерно-технічних і виробничих спеціальностей, а також незагальновідомі знання, що необхідні для заняття будь-якими іншими видами діяльності [163, с. 42].

Зі свого боку, Є. І. Зуєв більш конкретизує, вказуючи, що спеціальними є професійні знання, що відповідають сучасному рівню розвитку пізнання (виключаючи галузі процесуального та матеріального права) у науці, техніці, мистецтві або ремеслі, використання яких у боротьбі зі злочинністю сприяє виявленню доказової та оперативно-розшукової інформації, а також які сприяють розробці технічних засобів і тактичних прийомів виявлення та

фіксації слідів або інших ознак злочинних діянь [94, с. 72]. В даному визначенні ми можемо побачити безпосередню мету застосування спеціальних знань: сприяє виявленню доказової та оперативно-розшукової інформації, а також розробці технічних засобів і тактичних прийомів виявлення і фіксації слідів або інших ознак злочинних діянь.

Також Б. В. Романюк розглядає їх як сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального виду), якими володіють спеціалісти у рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла і, відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства, використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства [203, с. 57]. В даному випадку йде деталізація суб'єкта їх використання: спеціаліста у рамках будь-якої професії, який володіє обґрунтованими відомостями окремого (спеціального виду).

В такому ж ракурсі В. М. Ревака наполягає на використанні терміна «спеціальні пізнання», під якими він розуміє сукупність будь-яких пізнань на сучасному етапі їхнього розвитку в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, отриманих у результаті професійної підготовки і фахової освіти, за винятком професійних правових пізнань суб'єкта доказування (органу дізнання, слідчого, прокурора, суду), використовуваних з метою виявлення і розслідування злочинів у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законом [201, с. 177]. Хоча, як бачимо, загальна тенденція їх визначення, окрім терміна, не змінюється.

Коротко та зрозуміло, не конкретизуючи, визначає дану наукову категорію В. І. Шиканов, визначаючи, що це знання та практичний досвід, що необхідні для всебічного, повного й об'єктивного встановлення обставин, що входять в предмет доказування [284, с. 4].

Погоджуючись загалом з думками зазначених науковців, ми під спеціальними знаннями розуміємо сукупність будь-яких пізнань на сучасному етапі їхнього розвитку в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, якими володіють особи-спеціалісти у рамках будь-якої професії та які

можуть використовуватись для виявлення доказової та оперативно-розшукової інформації.

Як бачимо з визначення, спеціальні знання повинні використовувати відповідні суб'єкти кримінального процесу. З цього приводу доречно звернутися до дослідження О. В. Фролова, який шляхом аналізу великої кількості наукової літератури та кримінальних проваджень до суб'єктів застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні відніс такі категорії:

- експерт;
- спеціаліст;
- педагог;
- психолог;
- перекладач;
- безпосередньо особа, що проводить розслідування [263, с. 82].

Специфіка в залученні відповідних суб'єктів у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень спостерігатиметься щодо експертів та спеціалістів. Тому необхідно з'ясувати їх процесуальний статус.

Відповідно до ст. 69 КПК експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Серед головних цілей використання спеціальних знань експертом під час експертизи К. О. Чаплинський визначає сприяння повному і швидкому розкриттю та розслідуванню злочинів, встановлення істини у кримінальній справі, дослідження певних об'єктів і явищ, отримання необхідних відомостей для встановлення обставин, що мають значення для правильних та обґрунтованих рішень у справі; сприяння виявленню, фіксації і вилученню

доказів та з'ясуванню спеціальних питань, що виникають при проведенні слідчих дій [272, с. 236] Також М. В. Костицький зазначає, що судова експертиза чи експертиза у кримінальному процесі – це і саме дослідження, процес пізнання, яке проводить експерт, і обґрунтування висновку відповідно до встановленого законом порядку [117, с. 58].

Спеціалістом, згідно зі ст. 71 КПК, у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Тобто основна функція спеціаліста – консультування з різноманітних питань. Як зазначає О. Ю. Бутирін, відмінність в характері діяльності спеціаліста відносно експерта полягає у тому, що спеціаліст дає консультацію в усній або письмовій формі, виходячи з професійних знань, без проведення спеціальних досліджень, що призначаються ухвалою суду [31, с. 17].

Тобто у кримінально-процесуальному законодавстві України як суб'єкти використання спеціальних знань, про що зазначає І. В. Пиріг, чітко визначені їх безпосередні носії – слідчий, спеціаліст, експерт [180, с. 37]. Зазначені особи використовують спеціальні знання відповідно до своїх функцій під час розслідування досліджуваного виду хуліганства. Що ж до форм використання спеціальних знань, то слід наголосити, що вони можуть бути досить різноманітними.

Ми підтримуємо позицію В. В. Тіщенка, який поділяє використання спеціальних знань на такі категорії:

– безпосередні, тобто такі, що безпосередньо спрямовані на збирання й отримання доказів;

– опосередковані, тобто ті, що сприяють збиранню й оцінці доказів [257, с. 351-352].

Провівши дослідження положень КПК, О. В. Бишевець [26, с. 188] дійшла висновку, що до спеціальні знання можуть бути процесуальними та

непроцесуальними. Так, до процесуальної форми відносяться:

- проведення судових експертиз (ст. 242-245 КПК України);
- залучення спеціалістів для участі в окремих СРД (ст. 71, 226, 227, 491 КПК України) з метою надання допомоги слідчому у виявленні, фіксації та вилученні слідів злочину, речових доказів, надання консультацій зі спеціальних питань, застосування технічних засобів у кримінальному провадженні як одного зі способів виявлення і фіксації (закріплення) доказів (п. 2 ч. 1 ст. 103, ч. 2 ст. 104, п. 1, 3, 4 ч. 2 ст. 105, ч. 1-4 ст. 107 КПК);
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у СРД, щодо особливостей виявлення і фіксації слідів та інших об'єктів (п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України).

Серед непроцесуальних форм використання спеціальних знань будуть такі:

- проведення ревізій;
- проведення аудиторських перевірок;
- проведення попереднього дослідження об'єктів;
- консультації спеціалістів.

У справах про досліджуваний вид хуліганства, на думку респондентів [Додаток Б], основними формами використання спеціальних знань є такі:

- застосовування уповноваженою особою спеціальних знань особисто при проведенні окремих процесуальних дій (огляд, допит, обшук) – 12 %;
- залучення фахівця для використання ним спеціальних знань під час огляду місця події, допиту, а також інших дій та заходів – 86 %;
- проведення необхідних експертних досліджень – 79 %.

Найбільш часто у досліджуваній категорії кримінальних проваджень спеціалісти залучаються до проведення ОМП. Окремі аспекти їх залучення ми розглянули у відповідному підрозділі. Зараз зазначимо лише то, що інспектори-криміналісти повинні вивчати місце події з особливою ретельністю. Під час ОМП їх допомога полягає у такому:

- визначення меж території, яка підлягає огляду;

– установлення способу огляду місць найбільш ймовірного відступу злочинця. Перелік об'єктів пошуку залежить від характеру вчиненого злочину. Тому спеціаліст при проведенні оглядів (обшуків) звертає увагу слідчого на об'єкти, які можуть мати значення для розслідування кримінальної справи;

– вибір і використання технічних засобів відповідно до об'єкта огляду;

– проведення пошукових дій з метою виявлення слідів, у тому числі і мікрооб'єктів (наприклад, у кишенях одяжі підозрюваного);

– проведення необхідних найпростіших геометричних, вагових та інших вимірювань (наприклад, установлення розміру об'єктів, зважування знайдених об'єктів та ін.);

– проведення попередніх досліджень слідів; орієнтуюча інформація, отримана у результаті попередніх досліджень: полегшує і прискорює проведення наступних судових експертиз; має важливе значення для термінового проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій; є підставою для моделювання події злочину, висування версій та ін.;

– фіксація об'єктів та слідів, що вилучаються, шляхом ретельного опису у протоколі слідчої дії та фото- й відеозйомки;

– вилучення і упакування виявлених наркотиків, слідів, об'єктів-носіїв; роз'яснення щодо виявлених об'єктів або слідів;

– надання консультацій щодо подальшого експертного дослідження вилучених об'єктів [172, с. 6].

В досліджуваній категорії кримінальних проваджень особливе значення діяльності спеціалістів під час ОМП полягає у виявленні та знаходженні знарядь вчинення кримінального правопорушення, а також слідів їх використання. Це має досить велике значення для доведення вини особи саме в діянні, яке кваліфікується за ч. 4 ст. 296 КК.

Після виявлення зазначених предметів на перший план виступає необхідність їх дослідження в ході проведення окремих видів експертиз. Це, по-перше, надає можливість з'ясувати природу відповідного знаряддя, а по-

друге, провести додаткову кваліфікацію. Як доречно говорив О. О. Ейсман, експертизу характеризують три ознаки: застосування спеціальних знань; дослідження; надання висновку [72, с. 89].

Судові експертизи, що призначаються у справах про хуліганство (ч. 4 ст. 296 КК України), ми пропонуємо поділити на дві основні групи, зокрема, для: ідентифікації особи злочинця, знарядь злочину та речових доказів; дослідження учасників хуліганства.

До I групи слід відносити такі експертизи: дактилоскопічна; трасологічна; судово-біологічна (імунологічна, цитологічна, одорологічна, експертиза волосся, молекулярно-генетична) та ін. До II групи віднесено судово-медичну, судово-психіатричну і судово-хімічну експертизи, експертизу знарядь злочину та ін.

Наприклад, М. А. Очеретяний у своєму дослідженні встановив, що під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, у разі наявності тілесних ушкоджень в його учасників обов'язково призначалася судово-медична експертиза живих осіб – у 100 % випадків. Також найбільш характерним для даної категорії справ є проведення: а) судово-психіатричних експертиз підозрюваних – 51 %; б) судово-біологічних експертиз речових доказів – 42 %; в) криміналістичних досліджень холодної зброї – 17%; г) дактилоскопічних – 13 %; д) балістичних – 8 % [176, с. 322].

Нами також на основі аналіз матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] визначено перелік судових експертиз, які здебільшого призначаються у справах про хуліганство за ч. 4 ст. 296 КК України, зокрема:

- судово-медична (73 %);
- експертиза холодної зброї (68 %);
- судово-біологічна (49 %);
- судово-балістична (46 %);
- дактилоскопічна (28 %);
- судово-хімічна (19 %);
- судово-психіатрична (18 %);

– трасологічна (9 %).

Крім того, на основі аналізу слідчої практики визначено, що експертизи призначалися з моменту внесення відомостей до ЄРДР протягом: а) 5 діб – 41 %; б) 15 діб – 23 %; в) 1 місяця – 16 %; г) понад 1 місяць – 21 %.

Під час розслідування означеного виду хуліганства важливу роль відіграє дослідження вогнепальної зброї. Як доречно зазначає К. Д. Поль, при розслідуванні насильницьких злочинів дослідженню вогнепальної зброї завжди потрібно приділяти особливу увагу [186, с. 122].

За слушним зауваженням М. М. Єфімова, важливе значення судово-балістичної експертизи впливає з диспозиції ч. 4 ст. 296 КК України. Її проведення є необхідним у багатьох випадках, навіть не пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень. Наприклад, при проведенні футбольних матчів вболівальники можуть застосовувати різні вибухові чи запальні пристрої (феєрверки, «фаєри» тощо). Деколи вони не мають занадто небезпечного змісту, але коли даний прилад вибухає серед фанатського сектору, то, як наслідок, отримуємо велику кількість тілесних ушкоджень та інші суспільно небезпечні наслідки. Причому його застосування зумовлюється не мотивами нанесення тілесних ушкоджень, а саме хуліганською спрямованістю. Саме тоді при вилученні таких предметів працівниками правоохоронних органів обов'язково потрібно призначити експертизу [77, с. 176].

Так, 31.01.2013 близько 16 год. в м. Христинівці гр. О., діючи умисно, з хуліганських мотивів, грубо порушуючи громадський порядок, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, керуючи автомобілем ВАЗ-2102, із застосуванням пістолета безпричинно, через вікно автомобіля проводив постріли в бік перехожих, які від хуліганських дій останнього перелякалися та втекли в бік спеціалізованої школи № 1.

Також 31.01.2013 близько 16 год. в м. Христинівці гр. О., діючи умисно, під час хуліганських дій, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, незаконно носив, зберігав та використовував незаконно придбаний

пістолет моделі «АТМАКА-СТАРТЕР», в конструкцію якого саморобним способом внесені зміни шляхом видалення захисних елементів з каналу ствола, саморобного виготовлення спускової тяги, пружини спускової тяги, магазину, який згідно з висновком експерта № 1/145 від 22.02.2013 балістичної експертизи є гладкоствольною короткоствольною вогнепальною зброєю [246].

Об'єктами дослідження судової балістики, як зазначає В. Є. Бергер, є стрілецька вогнепальна зброя (військова, службово-штатна, цивільна), її окремі вузли і деталі, боєприпаси та компоненти їх спорядження, стріляні гільзи і снаряди (кулі, картеч, дріб), інструменти та матеріали для виготовлення зброї і боєприпасів, вогнепальні пошкодження та інші сліди пострілу (полум'я, кіптява, сліди мастил, металів тощо), а також пристрої спеціального призначення, які не є вогнепальною зброєю, але мають з нею спільні риси: пневматична зброя, будівельно-монтажні пістолети, пристрої для підводного полювання, сигнальні та імітаційні піротехнічні засоби, газова зброя самозахисту тощо. Тут з'ясовуються конструкція вогнепальної зброї та боєприпасів, їхній технічний стан, причини несправностей і можливі наслідки їх; особливості механізмів пострілу зі зброї різних видів і систем; утворення слідів від деталей зброї на снарядах і гільзах, закономірності виникнення вогнепальних пошкоджень і слідів пострілу на різноманітних об'єктах; розробляються спеціальні методи досліджень вогнепальної зброї, боєприпасів, слідів пострілу на снарядах і гільзах тощо [23, с. 186].

Так, 12 липня 2012 року, близько 04 години 40 хвилин, гр. А., перебуваючи на пляжі в смт. Новофедорівка Сакського району АР Крим, у стані алкогольного сп'яніння, під час сварки з незнайомими особами, використавши малозначний привід, грубо порушуючи громадський порядок, з мотивів явної неповаги до суспільства, супроводжуючи свої дії особливою зухвалістю, влаштував пальбу з «обрізу», виготовленого шляхом укорочення довжини ствола та ложи одноствольної мисливської рушниці моделі ІЖ-18. Вона є нестандартною, одноствольною, середньоствольною,

гладкоствольною, казнозарядною, однозарядною вогнепальною зброєю. Постріли були зроблені у бік зазначених осіб, які перебували на пляжі, в результаті чого їм могли бути спричинені тілесні ушкодження, а також працівникам КП «Новофедорівка-комунсервіс», які знаходились на пляжі. Гр. А. здійснив один постріл в їх напрямку та один постріл у повітря [226].

З приводу виду зброї М. В. Салтевський зауважує, що належить знати, які сліди і на яких об'єктах залишає зброя певної моделі, яке їх взаємне розташування на гільзах, снарядах та пошкоджених пострілом предметах. Так, на гільзах, відстріляних з мисливської несамозарядної або з примітивної атипичної зброї, утворюються сліди бойка ударника і переднього зрізу затвора (патронного упора). В деяких зразках патронів на гільзах можливий слід зачіпки викидача [208, с. 361].

Одним з питань є з'ясування, чи не стріляна куля, витягнута з тіла потерпілого, або чи виявлена на місці події гільза зі зброї, наявної у розпорядженні органів досудового розслідування з місця події, тобто з'ясування того, чи саме воно було зняттям злочину. Відповідь на це питання дає змогу встановити зв'язок зброї з подією злочину, що розслідується. За цих же умов зв'язок особи, що володіла зброєю, з вчиненням злочином залишається передбачуваним. Разом із тим висновок експерта, що успішно здійснив ідентифікацію зброї, є доказом не передбачуваного, а дійсного існування такого зв'язку. І свідчить про необхідність пошуку фактів, що пов'язують вогнепальну зброю з суб'єктом злочину [214, с. 155].

Так, о 21 год. 30 хв. 22 травня 2013 року обвинувачений гр. Д. незаконно, не маючи на те відповідного дозволу, власним автомобілем «Шевроле-Авео» перевіз споряджений патронами, серед яких був «посилений» патрон, перероблений у вогнепальну зброю пістолет ZORAKI до центру міста, в сумці заніс його в приміщення спорт-бару «Андреналін», розташованого на пл. Інтернаціональна м. Лебедина Сумської області, де після вживання спиртних напоїв, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, о 23 год. 22 травня 2013 року, хизуючись перед своїм знайомим,

усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, передбачаючи настання у зв'язку з цим суспільно небезпечних наслідків державним та громадським інтересам, діючи умисно, безпричинно, з хуліганських спонукань, з особливою зухвалістю, грубо порушуючи громадський порядок, у приміщенні спорт-бару «Адреналін» став демонструвати пістолет присутнім, під час чого здійснив постріл із цього пістолета у настінний екран для відображення проектованого зображення, що спричинило пошкодження цього екрану і тимчасове припинення нормальної діяльності вказаного розважального закладу [243].

Як зазначає ряд науковців, оцінка й використання висновку експерта є найбільш відповідальним етапом оцінки доказів, зафіксованих у матеріалах кримінального провадження. Саме тут експертиза виступає як засіб збирання та перевірки доказів, оскільки при розслідуванні злочинів, здійснених з використанням вогнепальної зброї, неабияке значення приділяється висновку експерта, пов'язаному з ідентифікацією зброї за стріляними снарядами (кулі, картечі, дробі) і стріляних гільзах для встановлення фактів, необхідних для всебічного й повного вивчення обставин події, що належать до предмета доказування [125, с. 28].

Так, 02.05.2015 близько 13:10 гр. Т., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, переніс пістолет в м. Полтава до вул. В. Тирнівська, 33/2, де, грубо порушуючи громадський порядок, із мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалося особливою зухвалістю, прагнучи показати свою зневагу до існуючих правил і норм поведінки в суспільстві, нецензурно виражаючись, умисно, використовуючи пістолет «ZORAKI», який являється переробленою (нестандартною) зі стартового пістолета вогнепальною зброєю, здійснив чотири безладні хаотичні постріли в сторону житлового будинку та дитячого майданчику [242].

Підсумовуючи, зазначимо, що з огляду на наведені думки вчених-криміналістів [118] та на основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень нами було виділено такі питання, які можна ставити на судово-балістичну

експертизу при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства:

- чи є представлений на експертизу об'єкт вогнепальною зброєю;
- чи придатний для стрільби представлений на експертизу об'єкт;
- чи є представлений на експертизу об'єкт бойовим патроном до вогнепальної зброї;
- чи ймовірно провести постріл з представленої зброї представленими патронами;
- який спосіб виготовлення даного об'єкта чи окремих його частин;
- чи вистріляна куля (гільза) з конкретної зброї, яка перевіряється;
- чи є пошкодження на конкретному предметі вогнепальними;
- де знаходиться місце, з якого зроблений постріл, та який напрямок проведеного пострілу.

Дослідження холодної зброї при розслідуванні означеного виду хуліганства також має важливе значення, адже також виступає окремою складовою кваліфікації. З цього приводу О. Л. Кобилянський зазначає, що кваліфікація кримінально-протиправних дій здебільшого залежить від того, наскільки правильно буде встановлено групову належність предмета речового доказу (знаряддя вчинення кримінального правопорушення) до холодної зброї, його вид (різновид), у тому числі й за способом виготовлення, а також з'ясовано його технічний стан [102, с. 66].

У такому ж ракурсі висловлює свою думку А. Н. Караханов, зазначаючи, що у практичній діяльності найбільше помилок виникає під час аналізу суб'єктивної сторони придбання, збуту, носіння і виготовлення холодної зброї. Кримінальний закон передбачає прямий умисел при здійсненні цих діянь. У таких випадках довести наявність умислу деколи буває непросто, але притягати особу до кримінальної відповідальності лише за фактом виявлення в неї холодної зброї неприпустимо [99, с. 240-241].

Так, 11 січня 2010 року приблизно о 20 годині 00 хвилин гр. Д., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, забрав у своєї матері ніж, який є холодною клинковою зброєю колюче-ріжучої дії, виготовлений

саморобним способом, після чого носив даний ніж з собою по вул. Щорса в м. Новоселиця Чернівецької області без передбаченого законом дозволу. В подальшому, близько 20 години 30 хвилин того ж дня, гр. Д., грубо порушуючи громадський порядок, з мотивів явної неповаги до суспільства, демонстративно зневажаючи встановлені в суспільстві правила поведінки, підійшов до автомобілю марки «ВАЗ-2104», який належить гр. Ж., та безпричинно, з допомогою вказаного ножа подряпав багажник автомобіля, чим пошкодив його та спричинив матеріальну шкоду потерпілому в розмірі 500 грн. Продовжуючи свої хуліганські дії, гр. Д. зайшов в під'їзд житлового будинку № 18 по вул. Щорса в м. Новоселиця та побив шибки у вікнах дверей коридору. Далі він, будучи невдоволеним зауваженням на його дії з боку гр. Ю., виражаючись нецензурними словами, підійшов до останньої та, проявляючи особливу зухвалість, безпричинно наніс їй один удар кулаком в обличчя, в результаті чого спричинив потерпілій тілесні ушкодження у вигляді синця, які відносяться до легких тілесних ушкоджень [230].

Криміналістичною експертизою [54] холодної зброї, на думку окремих вчених, можуть вирішуватись такі питання:

- чи є предмет, вилучений у підозрюваного, холодною зброєю;
- до якого виду холодної зброї належить ніж (кинджал, нунчаки, кастет, булава тощо), вилучений у підозрюваного;
- яким способом (заводським чи кустарним) виготовлено ніж (кинджал, нунчаки, кастет, булаву тощо), вилучений у підозрюваного;
- чи є предмет, вилучений у даної особи, заготовкою холодної зброї;
- чи піддавався переробці ніж (або інший предмет), вилучений у підозрюваного;
- чи використовувались надані інструменти для виготовлення даної холодної зброї;
- чи перебувала дана холодна зброя постійно у наданому на дослідження чохлі або піхвах.

З огляду на представлену позицію, а також думки інших науковців

[118] та проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень, нами визначено такий перелік питань, які можна представити на криміналістичну експертизу холодної зброї:

- чи є представлений на експертизу об'єкт холодною зброєю;
- яким є тип (вид) холодної зброї, до якого належить представлений на експертизу об'єкт;
- яким є спосіб виготовлення представленого на експертизу об'єкта;
- чи не виготовлений надісланий на дослідження предмет зі спортивної або бойової зброї певного типу;
- чи використовувався чохол для носіння конкретної холодної зброї;
- чи піддавався переробці ніж (інший предмет), вилучений у підозрюваного;
- чи використовувались надані інструменти для виготовлення даної холодної зброї.

Для дослідження психічного стану підозрюваного при розслідуванні розглядуваного виду хуліганства необхідно призначати судово-психіатричну експертизу, що, як зазначають деякі автори, має бути обумовлено низкою факторів, зокрема:

- важливістю обставин, які відомі або можуть бути відомі особі і які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, без чого встановлення істини у справі є ускладненим;
- якщо маються достатні фактичні підстави для критичного ставлення до пояснень особи через наявність обставин, котрі свідчать про особливості поведінки особи та наявність у неї психічних розладів (неадекватна поведінка у побуті, немотивована збуджуваність, непослідовність і суперечливість пояснень під час кримінального провадження, нерозуміння загальноприйнятих і суспільно визначених категорій, надмірно низький рівень загальноосвітніх знань тощо);
- за наявності інформації про перенесення особою захворювань і травм, що супроводжувались зміною поведінки; інформації про перебування

особи на обліку у психіатра або про звільнення її від військової служби тощо [73, с. 79].

Дана експертиза застосовується для визначення широкого кола питань. Зокрема, при виникненні питання про можливе перебування підозрюваного у стані сильного душевного хвилювання під час злочину потрібно провести її на факт наявності емоційного стану підозрюваного.

Ми підтримуємо позицію І. Д. Спірної щодо переліку питань [220, с. 86-88], які можуть бути вирішені при проведенні судово-психіатричної експертизи. З огляду на це на вирішення експерту можуть бути поставлені такі питання:

– чи страждала особа в період вчинення правопорушення на будь-яке психічне захворювання, чи проявлявся у неї тимчасовий розлад психічної діяльності;

– чи страждає особа на теперішній час на будь-яке психічне захворювання;

– чи може особа усвідомлювати свої дії і керувати ними, тобто чи слід вважати її осудною;

– якщо особа нині страждає на психічну хворобу, то яких заходів медичного характеру вона потребує;

– чи міг свідок або потерпілий правильно сприймати, запам'ятовувати і відтворювати обставини, які мають значення у справі.

Погоджуючись з думкою В. П. Смірнова [36], ми можемо до визначених додати ще такі питання:

– які індивідуально-психологічні особливості має підозрюваний;

– особливості міжособистісних відносин жертви і підозрюваного (соціально-психологічна характеристика динаміки їх міжособистісних взаємовідносин, їх конфлікту, аналіз способів вирішення конфліктних ситуацій);

– яким чином виявлені особистісні характеристики могли вплинути на особливості поведінки підозрюваного в досліджуваній ситуації;

– чи перебував підозрюваний у момент вчинення злочину в стані фізіологічного афекту.

Аналізом матеріалів кримінальних проваджень за ч. 4 ст. 296 КК було виявлено, що результати експертного дослідження дозволили: викрити злочинця у вчиненні конкретних діянь (37 % випадків); одержати відомості про особливості вчинення кримінального правопорушення (56 %). Зрозуміло, що у випадку, коли при розслідуванні застосовувати експертизи, на важливість яких було наголошено вище, то даний показник лише зростатиме.

Констатуючи наведене, зазначимо, що при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства призначаються судові експертизи для ідентифікації особи злочинця, знарядь злочину та речових доказів; а також для дослідження учасників хуліганства. До I групи слід відносити такі експертизи: дактилоскопічна; трасологічна; судово-біологічна (імунологічна, цитологічна, одорологічна, експертиза волосся, молекулярно-генетична) та ін. До II групи віднесено судово-медичну, судово-психіатричну і судово-хімічну експертизи, експертизу знарядь злочину та ін.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи даний розділ, можемо дійти таких висновків.

Під час огляду слідчий визначає механізм злочину, встановлює очевидців події й ознаки ймовірного злочинця, визначає слідову картину хуліганства, висуває слідчі версії. Ефективність огляду залежить від складу його учасників. За необхідності слідчий може збільшити склад групи для забезпечення виявлення й вилучення максимальної кількості слідів злочину.

При огляді необхідно виявляти й вилучати записи з камер спостереження усіх об'єктів, що знаходяться в районі учинення хуліганських дій. Записи дозволяють встановити механізм злочину, ознаки злочинця, знаряддя злочину, особливості пересування особи по певній території,

виявити можливі зв'язки підозрюваного з окремими особами та ймовірні шляхи його підходу й відходу з місця учинення хуліганських дій.

Дані, отримані під час обшуку, є джерелом інформації, що використовується для висунення версій та визначення тактики проведення подальших слідчих (розшукових) дій.

На підставі узагальнення справ про хуліганство виявлено об'єкти, що вилучалися під час обшуку, зокрема: а) знаряддя злочину (вогнепальна і холодна зброя, інші предмети) – 29 %; б) предмети зі слідами злочину (одяг зі слідами крові або порохових частинок) – 11 %; в) документи, що характеризують особу злочинця (34 %) або вказують на місце його знаходження (9 %); г) матеріали, які свідчать про спостереження за потерпілим або збирання щодо нього певної інформації – 8 %.

Необхідно залучати підозрюваного до проведення обшуку. На підставі опитування слідчих встановлено, що підозрювані до обшуку залучалися лише у 12 % випадках.

Переважає більшість допитів підозрюваного відбувається у конфліктних ситуаціях (84 % опитаних слідчих). Визначено конфліктні ситуації допиту та запропоновано тактичні прийоми його проведення.

З'ясовано, що показання підозрюваного повинні висвітлювати такі обставини: а) події, що мають відношення до хуліганства і відбувалися до його початку; б) безпосереднє учинення хуліганських дій; в) події, що відбувалися після учинення злочину.

Визначено предмет допиту підозрюваного: 1) чи дійсно було вчинено хуліганські дії; 2) спосіб й знаряддя злочину; 3) характеристика знарядь злочину (їхнє походження); 4) місце і час учинення злочину; 5) обстановка, у якій відбувалися хуліганські дії; 6) відомості, що характеризують особу злочинця; 7) конкретні наслідки злочинного діяння; 8) причини й умови, що сприяли злочину.

Наголошено на важливості допиту потерпілого й свідка, що дозволяє отримати відомості про особу злочинця (87 %), з'ясувати обставини злочину

(94 %), висунути правильні слідчі версії (69 %) та визначати послідовність й тактику проведення подальших процесуальних дій (57 %).

Встановлено, що допит свідків й потерпілих також може відбуватися у конфліктних ситуаціях, зокрема: 1) неналежний психологічний контакт (27 %); 2) відмова від давання показань (5 %); 3) давання неповних показань (12 %); 4) зміна показань внаслідок негативного впливу з боку зацікавлених осіб (19 %).

Потерпілі й свідки можуть відмовлятися давати свідчення, побоюючись розголошення події, що може вплинути на їх професійну репутацію, сімейні відносини та кар'єрне зростання.

Визначено види судових експертиз, що призначаються у справах про хуліганство (ч. 4 ст. 296 КК України), та запропоновано поділити їх на дві основні групи, зокрема для: 1) ідентифікації особи злочинця, знарядь злочину та речових доказів; 2) дослідження учасників хуліганства.

До I групи слід відносити такі експертизи: дактилоскопічна; трасологічна; судово-біологічна (імунологічна, цитологічна, одорологічна, експертиза волосся, молекулярно-генетична) та ін. До II групи віднесено судово-медичну, судово-психіатричну і судово-хімічну експертизи, експертизу знарядь злочину та ін.

На основі аналізу слідчої практики визначено, що експертизи призначалися з моменту внесення відомостей до ЄРДР протягом: а) 5 діб – 41 %; б) 15 діб – 23 %; в) 1 місяця – 16 %; г) понад 1 місяць – 21 %.

Основні результати розділу опубліковані у працях [2; 5; 6; 7; 8].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у розробці та науковому обґрунтуванні концептуальних правових, організаційних і тактичних засад розслідування хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. Це дозволило зробити такі висновки:

1. Сформульовано поняття криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, як заснованої на статистичних даних системи взаємозалежних відомостей про найбільш вагомні ознаки кримінальних правопорушень, які сприяють їх швидкому розкриттю й розслідуванню шляхом побудови слідчих версій та проведення слідчих (розшукових) дій й інших розшукових заходів.

Її структуру складають: спосіб вчинення злочину, знаряддя злочину, обстановка злочину, слідова картина, особа потерпілого, особа злочинця.

2. Виокремлено й систематизовано способи злочину. Доведено, що при вчиненні хуліганства наявним є повноструктурний склад способу, оскільки переважно (87 %) мають місце елементи підготовки й приховування злочину. Визначено способи підготовки до учинення злочину, зокрема: а) розробка плану злочину – 17 %; б) вибір об'єкта злочинного посягання – 64 %; в) підшукування, пристосування й підготовка знарядь злочину – 94 %; г) добір співучасників – 19 %; д) розподілі ролей між співучасниками – 8 %.

Виявлено типові способи приховування злочину, зокрема: а) зникнення з місця події – 83 %, у тому числі з використанням автотранспорту (9 %); б) знищення слідів і знарядь злочину – 11 %; в) давання неправдивих свідчень у разі викриття, у тому числі висунення алібі – 72 %; г) відмова від

дачі показань – 51 %; д) вплив на сумлінних учасників кримінального процесу – 21 %; е) знищення одягу, взуття та інших об'єктів, де можуть залишитися сліди злочину – 9 %.

До знарядь злочину, що здебільшого використовуються під час учинення хуліганства, слід віднести такі: 1) вогнепальна зброя (видозмінена зброя – 16 %; саморобна зброя – 7 %); 2) холодна зброя (кастет – 17 %; ніж – 12 %); 3) спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень й заздалегідь заготовлені предмети (ножі, які не належать до холодної зброї, – 9 %; вибухові пакети – 13 %; імітаційно-піротехнічні засоби – 15 %).

3. З'ясовано зміст обстановки хуліганства, учиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. Запропоновано класифікацію місць учинення злочинів, зокрема: а) місця відпочинку громадян на відкритій місцевості (парки, сквери, площі) (25 %) або приміщення (ресторани, дискоклуби) (19 %); б) спортивні комплекси відкритого (стадіони, спортивні майданчики) (31 %) або закритого (спортивні комплекси) типу (9 %); в) транспорт (автомобілі, автобуси, тролейбуси) (12 %); г) місця проживання громадян (квартири, приватні будинки) (2 %); д) інші місця (1 %).

Залежно від часу учинення хуліганства з'ясовано, що близько 52 % злочинів відбуваються увечері (з 18 до 22 години); приблизно 42 % – у ранковий та денний час (з 6 до 18 години). Виявлено умови, що сприяють учиненню вказаних злочинів.

4. Визначено криміналістично вагомі ознаки особи злочинця: це осудні особи чоловічої статі (97 %); віком від 18-30 років (49 %); більшість з яких не працює (68 %) і не навчається (73 %); є місцевими мешканцями (81 %); мають середню спеціальну (34 %) або базову вищу (31 %) освіту; не мають постійного місця проживання (14 %); були раніше засудженими (73 %).

Під час учинення хуліганських дій перебувають у стані алкогольного (36%) та наркотичного (12 %) сп'яніння.

5. Визначено типові слідчі ситуації розслідування злочину: 1) особу затримано на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого – 42 %; 2) особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину – 36 %; 3) хуліганство учинено в минулому, особа злочинця і потерпілий встановлені, але недостатньо доказів для доведення провини – 21 %; 4) зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особу хулігана не встановлено, очевидці події відсутні – 4 %.

6. Виокремлено основні форми взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів у справах про хуліганство, зокрема: 1) організаційні; 2) процесуальні. До організаційних форм відносяться: а) узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи – 92 %; б) спільне планування початкового етапу розслідування – 31 %; в) взаємний обмін інформацією між слідчим і працівниками оперативних підрозділів – 81 %; г) спільне використання криміналістичних й оперативно-технічних засобів – 26 %. Серед процесуальних форм виділено найбільш характерні види.

7. Конкретизовано організаційно-тактичні особливості проведення огляду. Виокремлено вузли, де можуть бути зосереджені сліди злочину, а саме: 1) місця, де застосовувалися знаряддя злочину; 2) місця, де перебували особи, щодо яких застосовувались певні знаряддя; 3) місця, де знаходяться сліди застосування визначених знарядь; 4) безпосередньо особа злочинця і потерпілий.

Окреслено типові тактичні помилки, яких припускаються слідчі при огляді, зокрема: а) несвоєчасне проведення даної процесуальної дії – 69 %; б) ігнорування записів з камер спостереження – 34 %; в) поверхневе проведення огляду – 58 %; г) відсутність технічних засобів фіксації місця події – 21 %; д) невикористання оперативно-розшукової інформації – 17 %.

8. Конкретизовано тактичні особливості допиту підозрюваних. Виявлено, що переважна їх більшість проводиться у конфліктних ситуаціях. До основних конфліктних ситуацій допиту віднесено такі: 1) відсутність

психологічного контакту із допитуваним – 82 %; 2) відмова від давання показань – 79 %; 3) давання неправдивих показань – 65 %; 4) постійна зміна показань – 13 %.

Визначено основні тактичні прийоми допиту, а саме: а) встановлення психологічного контакту – 100 %; б) постановка запитань – 100 %; в) застосування відеозапису – 36 %; г) створення й зняття напруги – 21 %; д) пред'явлення доказів – 28 %.

9. Наведено основні форми використання спеціальних знань у справах про хуліганство, зокрема: 1) застосування уповноваженою особою спеціальних знань особисто при проведенні окремих процесуальних дій (огляд, допит, обшук) – 12 %; 2) залучення фахівця для використання ним спеціальних знань під час огляду місця події, допиту, а також інших дій та заходів – 86 %; 3) проведення необхідних експертних досліджень – 79 %.

Визначено перелік судових експертиз, які здебільшого призначаються у справах про хуліганство за ч. 4 ст. 296 КК України, зокрема: судово-медична – 73 %, судово-біологічна – 49 %, дактилоскопічна – 28 %, судово-хімічна – 19 %, судово-психіатрична – 18 %, трасологічна – 9 %.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альшевский Т. В. Особенности производства по делам о хулиганстве : учебно-методическое пособие / за ред. В. П. Кашепова. Москва, 1970. 42 с.
2. Антонюк Е. В. Особенности проведения отдельных следственных (розыскных) действий при расследовании хулиганства, предусмотренного ч. 4 ст. 296 УК Украины // Международный научно-практический журнал «Право и Закон». 2016. № 3. С. 53-58.
3. Антонюк О. В. Криміналістична характеристика типових слідчих ситуацій при розслідуванні хуліганства // Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 7 груд. 2016 р.) / ред. кол. : О. Ф. Кобзар, В. В. Рогальська, А. Г. Гаркуша. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 28-31.
4. Антонюк О. В. Окремі аспекти взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень // Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. № 6. С. 12-19.
5. Антонюк О. В. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з особистісних джерел при розслідуванні хуліганства, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України // Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. № 2. С. 14-20.
6. Антонюк О. В. Особливості організації і тактики слідчого огляду // Юридична наука: сучасний стан, перспективи, інновації: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 7 груд. 2016 р.) / редкол.: Краснощок А. В. (гол. ред.) та ін. Кривий Ріг: КФ ДДУВС, 2016.

С. 422-425.

7. Антонюк О. В. Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї // Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 154-156.

8. Антонюк О. В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з матеріальних відображень при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. 2016. № 4. С. 226-232.

9. Антонюк О. В. Слідова картина хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї // Актуальні проблеми розслідування злочинів в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди святкування 10-річчя факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства (Дніпропетровськ, 24 верес. 2015 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 48-50.

10. Антонюк О. В. Способи вчинення хуліганства з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. 2016. № 3. С. 217-223.

11. Антонюк О. В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2015. № 2. С. 33-38.

12. Антонян Ю. М. Изучение личности преступника : учебное пособие. М. : Изд. ВНИИ МВД СССР, 1982. 80 с.

13. Астахова О. О. Значення обстановки вчинення злочину як ознаки

об'єктивної сторони злочину // Юридична наука. № 7. 2015. С. 91-98.

14. Ахмедшин Р. Я. Понятие и сущность психолого-криминалистической характеристики личности преступника // Личность преступника и преступная мотивация : сб. статей. Томск: Изд-во НТЛ, 1999. С. 55-59.

15. Бажанов М. І. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2005. URL : <http://www.ebk.net.ua/Book/KPravo/06-09/1085.htm>.

16. Баканова Л. П. Понятие и сущность осмотра места происшествия и получаемой информации // Вопросы криминалистической тактики : сб. науч. трудов ТВШ. Ташкент, 1978. С. 31-37.

17. Басалаев А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : методика расследования преступлений (общие положения) / А. Н. Басалаев, В. А. Гуняев. М., 1976. 118 с.

18. Белкин Р. С. Криминалистика : учебник для вузов. М.: Изд. гр. НОРМА-ИНФРА, 1999. 693 с.

19. Белкин Р. С. Криминалистика : учебный словарь-справочник. М.: Юристъ, 1999. 268 с.

20. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. М., 1997. 688 с.

21. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / 2-е изд. доп. М. : Мегатрон XXI, 2000. 734 с.

22. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. М., 2000. 333 с.

23. Бергер В. Є. Балістика судова. Юрид. енциклопедія: в 6 т. К., 1998. Т. 1: А-Г. 412 с.

24. Берекашвили Л. Ш. Расследование хулиганства : учебное пособие / под ред. В.Е. Жарского. Москва, 1968. 42 с.

25. Біленчук П. Д. Криміналістика : підручник / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко; за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Атіка, 2001. 544 с.

26. Бишевец О. В. Використання спеціальних знань у доказуванні в

кримінальних провадженнях // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 187-193.

27. Бойко Ю. Л. Особенности методики расследования корыстно-насильственных преступлений, совершаемых сотрудниками органов внутренних дел : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Барнаул, 2007. 275 с.

28. Бояров В. І. Деякі питання організації і тактики огляду місця події під час розслідування масових заворушень / В. І. Бояров, Н. В. Глінська-Тарасова // Часопис Академії адвокатури України. 2014. № 1 (22). С. 6-12.

29. Бушкевич Н. С. Классификация способов совершения хулиганства группой лиц // Вестник Академии МВД республики Беларусь. Минск. 2008. № 1(15). С. 121-125.

30. Бушкевич Н. С. Криминалистическое обеспечение расследования хулиганства, совершенного группой лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Криминальный процесс, криминалистика». Минск, 2008. 24 с.

31. Бутырин А. Ю. Теория и практика судебной строительно-технической экспертизы. М.: ОАО Изд. Дом «Городец»; СПС «Консультант Плюс», 2008.

32. Валеев М. Х. Криминалистическая характеристика и особенности первоначального этапа расследования вымогательств : дисс. ... канд. юрид. наук. Уфа, 1997. 225 с.

33. Василиади А. Г. Обстановка совершения преступления и ее уголовно-правовое значение : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / 12.00.08 «Уголовное право и кримінологія. Исправительно-трудовое право». М.: Московская высшая школа милиции МВД СССР, 1988. 24 с.

34. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. 72 с.

35. Васильев А. Н. Тактика отдельных следственных действий. М.: Юридическая литература, 1981. 112 с.

36. Васильев В. Л., Смирнов В. П., Мамайчук И. И. Использование психолога в качестве консультанта, специалиста и эксперта на

предварительном следствии // Юридическая психология: хрестоматия. 26 авг. 2005 г. URL: <http://yurpsy.fatal.ru/help/xrest/text/spe/05.htm>.

37. Ведерников Н. Т. Место и роль личности обвиняемого в предмете доказывания по уголовному праву // Государство и право. 2003. № 6. С. 45-49.

38. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : Перун, 2003. 1140 с.

39. Виленский Ю. А. Некоторые вопросы расследования хулиганства // Ученые записки. Издательство Саратовского университета. 1964. Выпуск XI. С. 116-124.

40. Власов В. П. Расследование хулиганства // Вопросы борьбы с преступностью. Выпуск 5. Москва, 1967. С. 116-131.

41. Волженкин Б. В. Расследование дел о хулиганстве / Б. В. Волженкин, С. К. Питерцев, В. В. Шиманский. Л., 1980. 36 с.

42. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція. Х.: Ун-т внутр. справ, 1996. 36 с.

43. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / Волобуєва Олена Олексіївна. Донецьк, 2006. 241 с.

44. Воробьева Е. А. Профессионально-психологические особенности контактности следователей в условиях допроса : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.03 / Елена Анатольевна Воробьева. М., 2003. 266 с.

45. Гаврилин Ю. В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах : учеб. пособие. М.: Книжный мир, 2004. 332 с.

46. Гавріляк О. Ю. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вимагань // Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 3. С. 1-5.

47. Галаган В. И. Использование следователем информации на

первоначальном этапе расследования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 1992. 20 с.

48. Герасимов И. Ф. Криминалистическая классификация и особенности расследования преступлений в зависимости от места совершения преступных действий // Особенности расследования отдельных видов и групп преступлений. Свердловск, 1980. С. 3-11.

49. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск: Средне-Уральское кн. изд-во, 1976. 184 с.

50. Глазырин Ф. В. Психология отдельных следственных действий. Волгоград, 1983. 136 с.

51. Головкин С. В. Особливості слідової картини при вчиненні шахрайств. URL: <http://corp-iguvd.lg.ua/d120604.html>.

52. Головкин М. Б. Обшук (юридико-психологічні аспекти організації та проведення) : навчально-метод. посібник / М. Б. Головкин, І. П. Осипенко. Чернівці : Чернігівський національний технологічний ун-т, 2015. 126 с.

53. Голунский С. А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений : учебник для юристов. М.: Юрид. Изд-во НКЮ СССР, 1939. 248 с.

54. Гончаренко В. Г. Экспертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. К.: Юрінком Інтер, 2005. 504 с.

55. Гончаренко В. И. Понятие криминалистической характеристики преступлений / В. И. Гончаренко, Г. А. Кушнир, В. Л. Подпалый // Криминалистика и судебная экспертиза. К.: Вища школа, 1986. Вып. 33.

56. Грамович Г. И. Криминалистика / под ред. Н. И. Порубова. Мн.: Выш. шк., 2007. 482 с.

57. Грамович Г. И. Осмотр места происшествия. М., 1960. 46 с.

58. Гросс Г. Руководство к расследованию преступлений. М.: Изд-во НКВД РСФСР, 1930. 144 с.

59. Гумін О. М. Особливості огляду місця події під час

розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції / О. М. Гумін, Є. В. Пряхін // Наше право. 2014. № 8. С. 100-105.

60. Гурковський В. І. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки : дис. ... канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Гурковський Володимир Ігорович. К., 2004. 205 с.

61. Густов Г. А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений. М., 1984. 44 с.

62. Дамулин И. В. Неврологические расстройства при алкоголизме / И. В. Дамулин, Т. Е. Шмидт // Неврол. журн. 2004. Т. 9. № 2. С. 4-10.

63. Даньшин И. Н. К вопросу о личности преступника // Проблемы соц. законности. Харьков, 1980. Вып. 6. С. 117-126.

64. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спец: 12.00.09 кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Х., 2000. 20 с.

65. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть : монография / под общ. и науч. ред. д.ю.н., профессора, заслуженного деятеля науки РФ С. П. Щербы. М., 2009. 448 с.

66. Доспулов Г. Г. Психология допроса на предварительном следствии / Г. Г. Доспулов. М. : Юрид. лит., 1976. С. 72-74.

67. Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений / Л. Я. Драпкин // Межвуз. сб. науч. тр. Свердловск, 1978. Вып. 69. С. 17.

68. Драпкин Л. Я. Проблемы расследования преступлений, совершаемых организованными сообществами // Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. М.: Высшая школа, 1994. 540 с.

69. Драпкин Л. Я. Ситуационный подход в криминалистике и проблема периодизации процесса расследования преступлений // Проблемы оптимизации первоначального этапа расследования преступлений:

межвузовский сборник науч. тр. / Мин-во высш. и средн. спец. образ. РСФСР; Свердловск. юрид. ин-т им. Р. А. Руденко. Свердловск, 1988. 144 с.

70. Дубинский А. Я. Взаимодействие следователя с органом дознания. К. : КВШ МВД СССР, 1970. 134 с.

71. Дунаєвська Л. Г. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09 кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. К., 2006. 18 с.

72. Ейсман А. А. Висновок эксперта. Структура та наукове обґрунтування. М.: Юридична література, 1967. 152 с.

73. Экспертизы у судебной практике / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. К., 2005.

74. Еникеев М. И. Юридическая психология : учебник. М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 611 с.

75. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Мн., 2001. С. 238-240.

76. Єфімов М. М. Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ. 2015. 242 с.

77. Єфімов М. М. Методика розслідування хуліганства : монограф. / Микола Миколайович Єфімов. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 216 с.

78. Єфімов М. М. Обстановка вчинення хуліганства як елемент криміналістичної характеристики // Наук. вісн. Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. 2013. № 1. С. 571-577.

79. Ефимов Н. Н. Организационно-тактические особенности допроса потерпевших при расследовании хулиганства // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. Курск, 2014. № 2. С. 57-59.

80. Єфімов М. М. Організація і тактика розслідування хуліганства : навчально-практичний посібник. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013.

158 с.

81. Єфімов М. М. Організація і тактика проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. Вип. 1. С. 76-79.

82. Єфімов М. М. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики хуліганства // Наук. вісн. Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. 2015. № 3. С. 515-521.

83. Єфімов М. М. Особливості проведення слідчих дій на початковому етапі розслідування хуліганства // Наук. вісн. Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. 2012. Спец. вип. (№ 1). С. 295-303.

84. Єфімов М. М. Структура криміналістичної характеристики хуліганства // Криміналістика у протидії злочинності : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовт. 2009 р.). К.: Хай-Тек Прес, 2009. С. 315-317.

85. Жванков В. А. Человек как носитель криминалистически значимой информации. Москва : УМЦ при ГУК МВД РФ, 1993. 149 с.

86. Журавель В. А. Допрос потерпевшего и использование его показаний для построения методики расследования отдельных видов преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Харьк. юрид. ин-т. Харьков, 1983. 228 с.

87. Журавель В. А. Допрос потерпевшего при виктимном поведении // Криміналістика и судебная экспертиза. Вып. 26. К.: Вища шк., 1983. С. 46-51.

88. Журавель В. А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Х. : Право, 2008. Вип. 8. С. 102-108.

89. Журавель В. А. Ситуационность тактических приемов при допросе потерпевшего // Криміналістика и судебная экспертиза : сборник. Киев: Вища шк., 1985. Вып. 30. С. 18-24.

90. Жордания И. Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления. Тбилиси: Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1977.

233 с.

91. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спец.: 12.00.09 кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. К., 2008. 18 с.

92. Захаревский В. И. Характеристика и методы разрешения следственных ситуаций по делам о хулиганстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. (12.00.09). М.: Изд-во Академии МВД СССР, 1990. 27 с.

93. Зельдов С. И. О понятии судимости // Правоведение. 1972. № 1. С. 66.

94. Зуев Е. И. Совершенствование использования специальных познаний следственными аппаратами органов внутренних дел // Повышение эффективности использования криминалистических методов и средств расследования преступлений: труды Академии МВД СССР. М., 1985. С. 65-78.

95. Зуйков Г. Г. К вопросу о понятии причин преступления и условий, способствующих его совершению // Вопросы предупреждения преступности. Вып. 2. М.: Юрид. лит., 1965. С. 3-18.

96. Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. Київ: Вид. Паливода А. В., 2006. 264 с.

97. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14.08.2012 № 700. URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organivdosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

98. Іщенко А. В. Фундаментальні та прикладні криміналістичні категорії // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах: міжнародна науково-практ. конф., 5 листопада 2010 р., м. Запоріжжя: матеріали у 3-х ч. Запоріжжя. 2010. Ч. 1. С. 180-182.

99. Караханов А. Н. Уголовная ответственность за незаконные

действия с холодным оружием // Российский следователь. 2002. № 10. С. 28-30.

100. Кармазін Ю. М., Литвишко О. Г. Розгляд судами кримінальних справ про хуліганство / Офіційний веб-сайт Верховного суду України. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/B0DCABFE5CB7F216C2257B7C0042F42D](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/B0DCABFE5CB7F216C2257B7C0042F42D).

101. Карнеева Л. М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1976. 144 с.

102. Кобилянський О. Л. Проблемні питання експертизи холодної зброї // Криміналістичний вісник. 2014. № 2 (22). С. 65-73.

103. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений : текст лекции. Харьков: Харьк. юрид. ин-т, 1976. 34 с.

104. Колдин В. Я. Вещественные доказательства: информационные технологии процессуального доказывания. М.: Издательство НОРМА, 2002. 768 с.

105. Колмаков В. П. Значение для расследования точного установления способов совершения и сокрытия преступлений против жизни // Труды Харьк. госуд. мед. ин-та. 1956. № 5. С. 193-201.

106. Колмаков В. П. Следственный осмотр. М.: Юрид. лит., 1969. 196 с.

107. Комарков В. С. Тактика допроса. Х., 1975. 68 с.

108. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве. Х.: Консум, 2000. 234 с.

109. Коновалова В. Е. Теоретические проблемы криминалистической характеристики // Криминалистическая характеристика преступлений: сб. науч. трудов. М.: Всесоюзн. инстит. по изучению причин и разраб. мер по предупр. преступности, 1984. С. 15-18.

110. Коновалова В. Е. Основы юридической психологии: учебник / В. Е. Коновалова, Шепитько В. Ю. Х.: Одиссей, 2005. 352 с.

111. Коновалова В. Е. Психология в расследовании преступлений. К.: Вища шк., 1978. 144 с.
112. Коновалова В. Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Х.: Изд-во ХГУ, 1956. 129 с.
113. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография / В. Е. Коновалова. Харьков: Факт, 2001. 156 с.
114. Кононенко Н. О. Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2016. 214 с.
115. Корноухов В. Е. О структуре методик по расследованию преступлений // Вестник криминалистики. 2004. Вып. 2. С. 21-28.
116. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика ; судова експертиза». Х., 2003. 20 с.
117. Костицький М. В. Використання спеціальних психологічних знань у радянському кримінальному процесі. К.: НМК ВО, 1990. 58 с.
118. Кофанов А. В. Криміналістика: питання і відповіді: навч. посіб. / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Я. В. Кузьмічов. К.: Центр учбової літератури, 2011. 280 с.
119. Коченов М. М. Судебно-психологическая экспертиза. М., 1977. 57 с.
120. Кочнева А. О. Криміналістична методика розслідування злочинів: сучасний стан і проблеми розвитку // Юридичний вісник. 2016. № 1 (38). С. 157-162.
121. Крикунов А. О. Расследование хулиганства. Киев: НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1978. 44 с.
122. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений : учебник / С. А. Голунский, Б. М. Шавер ; под ред. А. Я. Вышинского. М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. 372 с.
123. Криміналістика: підручник / В. Д. Берназ, В. В. Бірюков,

А. Ф. Волобуєв; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2001. 666 с.

124. Криміналістика: підруч. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

125. Криміналістика: підручник / П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтевський, П. Ю. Тимошенко. К. : Атіка, 1998. 143 с.

126. Криміналістика: учебник / отв. ред. проф. Н. П. Яблоков. М. : БЕК, 1995. 708 с.

127. Криміналістика: учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2001. 718 с.

128. Криміналістика: учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2005. 781 с.

129. Криміналістика: учебник / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. 2-е изд., перераб и доп. М. : Высш. шк., 2002. 672 с.

130. Криміналістика: учебник / под ред. Н. П. Яблокова и В. Я. Колдина. М.: МГУ, 1990. 463 с.

131. Криміналістика: учебник / под ред. Р. С. Белкина, И. М. Лузгин. М.: ЮРИСТЪ, 1980. 218 с.

132. Криміналістика: учебник / под ред. Р. С. Белкина. М.: Юрид. лит., 1976. 411 с.

133. Криміналістика: учебник / под ред. Р. С. Белкина. М.: НОРМА, 2002. 546 с.

134. Криміналістика: учебное пособие / под ред. Н. И. Порубова. Мн.: Выш. шк., 1997. 344 с.

135. Кримінальне процесуальне право України: навчальний посібник / за ред. В. Г. Гончаренка, В. А. Колесника. К. : Юстініан, 2014. 573 с.

136. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. С. 131.

137. Кримінальний процесуальний кодекс України. К. : Закон і бізнес,

2016. 320 с.

138. Кримінологічна віктимологія: навчальний посібник / за заг. ред. проф. О. М. Джужі. К.: Атіка, 2006. 352 с.

139. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М.: Госюриздат, 1960. 244 с.

140. Кудрявцев В. Н. Способ совершения преступления и его уголовно-правовое значение // Сов. государство и право. 1957. № 8. С. 60-69.

141. Кузнецова Н. Ф. Ответственность за приготовление и покушение. М., 1958.

142. Куликов В. И. Обстановка совершения хищения государственного и общественного имущества как объект специального криминалистического исследования // Методика и психология расследования хищений государственного и общественного имущества: сб. науч. тр. Свердловск, 1986. С. 91-96.

143. Куранова Э. Д. Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений // Вопр. криминалистики. М., 1962. Вып. 6-7. С. 163-168.

144. Лавров В. П. Криминалистическое обеспечение расследования как задача криминалистической тактики и методики расследования отдельных видов преступлений: лекция. М., 2004. 37 с.

145. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. М.: Юрид. лит., 1970. 126 с.

146. Лившиц Е. М. Тактика следственных действий / Е. М. Лившиц, Р. С. Белкин. М., 1997. 237 с.

147. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія та практика): монографія. К. : Логос, 2004. 324 с.

148. Лысенко В. В. Расследование уклонений от уплаты налогов, совершенных должностными лицами предприятий, организаций, учреждений. Х. : Фирма «Консум», 1997. 192 с.

149. Личность преступника / отв. ред. В. Н. Кудрявцев. М.: Юрид.

лит., 1971. 356 с.

150. Личность преступника (уголовно-правовое и криминологическое исследование) / за ред. проф. Б. С. Волкова. Казань, 1972. 188 с.

151. Лук'янчиков Б. Є. Сліди злочину джерело інформації про його подію / Б. Є. Лук'янчиков, Є. Д. Лук'янчиков // Сучасні проблеми інформатизації органів внутрішніх справ України: матер. міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 15 березня 2001 р.). К., 2002. С. 64-73.

152. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.

153. Лук'янчиков Є. Д. Слідчий огляд: поняття та види / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Юридичний часопис НАВС. 2013. № 1. С. 264-269.

154. Лушечкина М. А. О направлениях, задачах и понятиях криминалистического изучения личности / М. А. Лушечкина // Вестн. Моск. ун-та: Сер. 11. Право. 1999. № 3. С. 42-45.

155. Малышкин П. В. Способ сокрытия преступления и его место в структуре способа совершения преступления // Следователь. 2009. № 1. С. 19-24.

156. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.

157. Методика збору первинних матеріалів за фактами порушень громадського порядку, що можуть бути кваліфіковані як хуліганство: методичні рекомендації / Єфімов М. М., Макаренко Є. І., Статіва І. І., Терещенко А. І., Чуріков Д. С. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 72 с.

158. Мешков В. М. Методика расследования преступлений: курс лекцій. М.: Юрлитинформ, 2013. 304 с.

159. Мінка П. Я. Тактика розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями : навч. посібник /

П. Я. Мінка, К. О. Чаплинський. Д. : Дніпроп. гуманітарн. ун-тет, 2007. 176 с.

160. Мінчено С. І. Визначення допустимих меж обмеження прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: збірник наукових праць. 2013. № 3. С. 156-163.

161. Мінченко С. І. Запобігання невиконанню судових рішень у контексті реформування кримінальної юстиції України // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. 2015. № 2. С. 9-14.

162. Мороз І. Участь патрульних поліції в огляді місця події // Підприємство, господарство і право. 2017. № 2. С. 274-277.

163. Надгорный Г. М. Гносеологические аспекты понятия «специальные знания» // Криминалистика и судебная экспертиза: республ. межведомственный научно-методический сборник. К.: Вища школа. Издательство при Киевском университете, 1980. Вып. 21. С. 37-42.

164. Насимов Г. А. Причины и меры предупреждения убийств: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Насимов Геннадий Асафович. М., 2004. 279 с.

165. Николайчик Н. И. Методика расследования хулиганства: лекция. Мн.: МВШ МВД СССР, 1985. 28 с.

166. Никифорчук Д. Й. Проблемні питання взаємодії в розкритті злочинів // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): науково-практичний журнал. К., 2002. № 5. С. 151-154.

167. Образцов В. А. О криминалистической классификации преступлений // Вопр. борьбы с преступностью. М., 1980. Вып. 33. С. 92-95.

168. Овечкин В. А. Расследование преступлений, скрытых инсценировками: учеб. пособие. Х.: Юрид. ин-т, 1979. 86 с.

169. Овчаренко Е. И. Доказывание в досудебном производстве по уголовным делам о хулиганстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Елена Ивановна Овчаренко. М.: РГБ, 2005. 215 с.

170. Овчаренко Е. И. Доказывание по уголовным делам о хулиганстве (досудебное производство) : науч.-практич. пособие / под ред. докт. юрид. наук, проф. А. В. Гриненко. М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2006. 128 с.

171. Овчаренко Е. И. Производство следственных действий по уголовным делам о хулиганстве // Росс. следователь. 2004. № 5. С. 9-12.

172. Огляд місця події: виявлення та вилучення об'єктів біологічного походження: методичні рекомендації / Мін-во внутрішніх справ України, Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр; авт.-упоряд.: С. І. Перлін, С. О. Шевцов, Н. М. Косміна, В. В. Іонова. Х.: ФОП Чальцев О. В., 2009. 100 с.

173. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. К.: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

174. Олійник О. Допит свідка і потерпілого // Віче: громадсько-політичне і теоретичне видання. 2009. № 21. С. 30-33.

175. Осмотр места происшествия: практ. пособие / под ред. А. И. Дворкина. М.: Юристъ, 2000. 336 с.

176. Очеретяний М. А. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. 2015. № 4. С. 329-334.

177. Очеретяний М. А. Організаційно-тактичні аспекти проведення початкових слідчих (розшукових) дій при розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб // Право і суспільство. 2015. № 6 (ч. 2). С. 222-226.

178. Панкин Ю. Наркомания и алкоголизм: проблемы и новые возможности лечения. К.: ИНСАТ, 2000. 44 с.

179. Пантелеев И. Ф. Криминалистика: учебник / И. Ф. Пантелеев, Н. А. Селиванов. М.: Юрид. лит., 1975. 544 с.

180. Пиріг І. В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова

експертиза» / Ігор Володимирович Пиріг. К., 2006. 205 с.

181. Плетенець В. М. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження майна // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутрішніх справ. 2008. № 4. С. 342-349.

182. Плетенець В. М. Сприятливі умови розслідування злочинів, кваліфікованих відповідно до ст. 259 КК України // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 494-500.

183. Пожар В. Г. Процесуальний статус потерпілого за новим кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 126-131.

184. Полубинский В. И. Виктимологические аспекты профилактики пре ступлений. М.: Академия МВД СССР, 1980. 121 с.

185. Полубинский В. И. Криминальная виктимология. М., 1999. С. 80.

186. Польш К. Д. Естественна-наука криминалистика (опыт применения научно-технических средств при расследовании отдельных видов преступлений) : пер. с нем. / К. Д. Польш. М.: Юрид. лит., 1985. 304 с.

187. Попов В. П. Осмотр места происшествия / под ред. В. А. Хвана. Алма-Ата: Казгосиздат, 1957. 68 с.

188. Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве. Мн.: Выш. шк., 1973. 368 с.

189. Порубов Н. И. Допрос. Минск, 1968. 34 с.

190. Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии. М. : БЕК, 1998. 208 с.

191. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження): монографія / за заг. ред.: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов; Акад. прав. наук України, Ін-т вивчення проблем злочинності. Х. : Кроссруд, 2008. 534 с.

192. Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення

негласних слідчих (розшукових) дій та використанні їх результатів у кримінальному провадженні»: спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністративної державної прикордонної служби України, Міністерства Юстиції України №114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012.

193. Про затвердження Інструкції «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події»: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 3 листопада 2015 р. № 1339. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

194. Про судову практику у справах про хуліганство : постанова Пленуму Верховного суду України від 22.12.2006 № 10. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06>.

195. Пчеліна О. В. Криміналістична методика як особлива частина криміналістики // Актуальні проблеми держави і права. 2014. № 3. С. 396-401.

196. Пчолкін В. Д. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів під час проведення досудового слідства / В. Д. Пчолкін // Дізнання та досудове слідство в органах внутрішніх справ: сучасний стан та шляхи удосконалення: матеріали наук.-практ. конференції, 22 жовтня 2010 р. / Харків, Мін-во внутр. справ України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. [2-ге видання]. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. С. 31-33.

197. Пчолкін В. Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів ОВС / В. Д. Пчолкін, В. М. Ечченко // Вісн. Луганськ. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України: спецвипуск. 2004. Вип. 3, ч. I. С. 109-121.

198. Пчолкін В. Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості: монографія. Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2005. С. 335-339.

199. Радаев В. В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: лекция. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. 24 с.
200. Расследование преступлений против личности, порядка управления, общественного порядка и общественной безопасности: учебно-практическое пособие / НИиРИО КВШ МВД СССР. Киев, 1975. 207 с.
201. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ревака Віктор Миколайович; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2006. 206 с.
202. Ривман Д. В. О содержании понятия виктимность // Вопросы теории и практики борьбы с преступностью. Ленинград, 1974. С. 18-28.
203. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 196 с.
204. Россинская Е. Р. Криминалистика. Вопросы и ответы: учеб. пособие для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 351 с.
205. Россинский С. Б. Обыск в форме специальной операции: учеб. пособие для вузов / С. Б. Россинский ; под ред. В. Н. Григорьева. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. 132 с.
206. Рыбальская В. Я. Виктимологическая характеристика несовершеннолетнего преступника // Виктимологические проблемы борьбы с преступностью: сб. научных трудов. Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та, 1988. С. 32-45.
207. Рыбников Б. Б. Проблема сокрытия преступлений и ее место в советской криминалистике // Криминалистический сборник. Рига, 1972. С. 67.
208. Салтевський М. В. Криміналістика: підручник: у 2-х ч. Ч. 1. Х.: Основа: Фірма «Консум», 1999. 416 с.
209. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді):

підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.

210. Салтевський М. В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства и типичных следственных ситуациях // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев, 1982. Вып. 25. С. 13-21.

211. Салтевский М. В. Тактические основы организации и производства следственных действий и получение информации от верей: специализированный курс криминалистики: учебник / отв. ред. М. В. Салтевский. К.: НИиРИО КВШ МВД СССР, 1987. 344 с.

212. Салтевский М. В. Форма отражения времени при совершении преступления // Криминалистические проблемы пространственно-временных факторов и методика расследования преступлений : межвуз. сб. науч. трудов. Иркутск, 1983. С. 49-59.

213. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий. М.: Юрид. лит., 1982. 152 с.

214. Семаков Г. С. Криміналістика: курс лекцій. К.: МАУП, 2001. 206 с.

215. Сіренко О. В. Визначення обстановки вчинення злочинів в криміналістиці. URL: http://www.rusnauka.com/28_NII_2012/Pravo/11_118104.doc.htm.

216. Ситковская О. Д. Психология свидетельских показаний: научно-методическое пособие. М.: [б. и.], 2006. 86 с.

217. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р. І. Благути, Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 416 с.

218. Сова Ф. П. Криминалистическая техника: методические указания и практикум. М., 1965 118 с.

219. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В. К. Лисиченко, В. И. Гончаренко, М. В. Салтевский. К.: Вища шкла. Головное изд-во, 1988.

220. Спіріна І. Д. Судово-психіатрична експертиза: навчальний

посібник / І. Д. Спіріна. 2-е вид., перероб. та доп. Дніпропетровськ : ДЮІ МВС України, Арт-Пресс, 2000. 148 с.

221. Справа № 0908/6980/2012. Архів Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області, 2013 р.

222. Справа № 0915/2368/12. Архів Тисменицького районного суду Івано-Франківської області, 2014 р.

223. Справа № 1/1107/201/12. Архів Знам'янського міськрайонного суду Кіровоградської області, 2012 р.

224. Справа № 1-126/11. Архів Ужгородського міськрайонного суду, 2011 р.

225. Справа № 1-кп/646/155/2013. Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова, 2013 р.

226. Справа № 117/6079/2012. Архів Сакського міськрайонного суду Автономної Республіки Крим, 2013 р.

227. Справа № 123/5347/13-к. Архів Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, 2014 р.

228. Справа № 1-294/11. Архів Чаплинського районного суду Херсонської області, 2011 р.

229. Справа № 1603/796/2012. Архів Гадяцького районного суду Полтавської області, 2012 р.

230. Справа № 1-62. Архів Новоселицького районного суду Чернівецької області, 2010 р.

231. Справа № 1804/2127/2012. Архів Глухівського міськрайонного суду Сумської області, 2013 рік.

232. Справа № 208/8155/14-к. Архів Заводського районного суду міста Дніпродзержинська Дніпропетровської області, 2015 р.

233. Справа № 2601/19399/12. Архів Голосіївського районного суду м. Києва, 2012 р.

234. Справа № 297/2171/15-к. Архів Березівського районного суду Закарпатської обл., 2015 р.

235. Справа № 299/815/16-к. Архів Виноградівського районного суду Закарпатської області, 2017 р.
236. Справа № 308/11486/15-к. Архів Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області, 2016 р.
237. Справа № 421/841/14-к. Архів Первомайського міського суду Луганської області, 2014 р.
238. Справа № 457/769/15-к. Архів Трускавецького міського суду Львівської області, 2015 р.
239. Справа № 509/1410/15-к. Архів Овідіопольського районного суду Одеської області, 2015 р.
240. Справа № 521/5732/14-к. Архів Малинівського районного суду м. Одеси, 2014 р.
241. Справа № 534/1711/12. Архів Никитовського районного суду м. Горлівка Донецької області, 2012 р.
242. Справа № 552/3898/15-к. Архів Київського районного суду м. Полтави, 2015 р.
243. Справа № 580/1686/13-к. Архів Лебединського районного суду Сумської області, 2013 р.
244. Справа № 617/1955/13-к. Архів Вовчанського районного суду Харківської області, 2015 р.
245. Справа № 703/3434/12. Архів Виноградівського районного суду Закарпатської області, 2012 р.
246. Справа № 706/492/13-к. Архів Христинівського районного суду Черкаської області, 2013 р.
247. Справа № 715/2285/14-к. Архів Глибоцького районного суду Чернівецької області, 2014 р.
248. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посібник. К., 1997. 44 с.
249. Степанюк Р. Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України // Право і

безпека. 2013. № 3 (50). С. 110-115.

250. Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів // Право і безпека. 2011. № 4 (41). С. 154-158.

251. Танасевич В. Г. Теоретические основы методики расследования преступлений // Советское государство и право. 1976. № 6. С. 90-94.

252. Техника, тактика, организация и методика расследования преступлений / под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого. А. Г. Филиппова. Волгоград: ВСШ МВС России, 1994. 559 с.

253. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Національна юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2003. 34 с.

254. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса: Юрид. література, 2002. 360 с.

255. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ. О., 2002. 186 с.

256. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. О. : Фенікс, 2007. 564 с.

257. Тіщенко В. В. Щодо використання спеціальних знань у кримінальному провадженні // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). Одеса: Юрид. література», 2013. С. 349-353.

258. Турчин Д. А. Теоретические основы учения о следах в криминалистике. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1983. 188 с.

259. Удалова Л. Д. Деякі проблеми допиту інформатора в кримінальному судочинстві України // Вісник Луганської академії внутрішніх справ. 2003. № 1. С. 133-137.

260. Удалова Л. Д. Науково-технічне забезпечення отримання вербальної інформації // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квіт. 2009 р.). Вид. присвячено пам'яті проф.

А. Я. Дубинського. К.: Атіка, 2009. С. 436.

261. Уголовный процесс: учебник / под ред. С. А. Колосовича, Н. А. Зайцевой. М.: ИМЦ-ГУК МВД России, 2003. 235 с.

262. Филиппов А. Г. Криминалистика: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Спарк, 2000. 687 с.

263. Фролов О. В. Суб'єкти застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування // Часопис Академії адвокатури України. 2014. № 4 (25). С. 77-83.

264. Хабибуллин Т. Ф. Борьба с хулиганством. М.: НИиРИО ВШМ МВД СССР, 1974. 32 с.

265. Хижняк Є. С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів // Південноукраїнський правничий часопис. 2012. № 4. С. 197-199.

266. Холыст Б. Факторы, формирующие виктимность // Вопросы борьбы с преступностью. М.: Юридическая лит-ра, 1984. Вып. 41. С. 73-77.

267. Хомколов В. П. Организация управления оперативно-розыскной деятельностью: системный подход. М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1999. 191 с.

268. Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем. М.: Московский гос. ун-т, 1988. 160 с.

269. Чаплинська Ю. А. Організаційне забезпечення проведення допиту // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії і практики: матеріали Всеукр. наук. практ. конф. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 221-224.

270. Чаплинський К. О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду // Криміналістичний вісник. 2011. – № 1 (15). С. 22-29.

271. Чаплинський К. О. Організація і тактичні прийоми проведення одночасних обшуків // Науковий вісник Юрид. академії Мін-ва внутр. справ : зб. наук. праць. 2004. № 3 (17). С. 338-344.

272. Чаплинський К. О. Тактика використання спеціальних знань у системі тактичного забезпечення досудового розслідування // Науковий вісник ДДУВС. Спец. випуск. № 57. 2011. С. 232-238.

273. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 306 с.
274. Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Д., 2011. 36 с.
275. Чельцов М. А. Кримінальний процес. М., 1948. 624 с.
276. Черкасов С. В. Кримінологічна концепція альтернативних заходів покарання: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Одеса, 2005. 219 с.
277. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2001. 240 с.
278. Чернявський С. С. Особливості розслідування одержання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 223-229.
279. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства: дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09. К., 2010. 610 с.
280. Шамрай В. Поняття і суть взаємодії, її значення / В. Шамрай, І. Олійник // Прокуратура. Людина. Держава. 2004. № 1 (3). С. 60-67.
281. Шаповалова Л. І. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності в досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2001. 18 с.
282. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів // Проблеми законності: республік. міжвід. наук. зб. : відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад.. України, 2008. Вип. 93. С. 168-174.
283. Шершньова В. О. Типові слідчі ситуації і програма дій слідчого на початковому етапі розслідування податкових злочинів // Боротьба з

організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. № 21. С. 141-148.

284. Шиканов В. И. Использование специальных познаний при расследовании убийств : учеб. пособие / В. И. Шиканов. Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1976. 92 с.

285. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Х.: Харків юридичний, 2010. 320 с.

286. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Національна юридична академія України Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 16 с.

287. Яблоков Н. П. Криминалистика в вопросах и ответах: учебное пособие. М.: Юристъ, 2000. 224 с.

288. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Тонфа>.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Зведена відомість
аналізу матеріалів кримінальних справ (127) та проваджень (235)
по факту вчинення хуліганства із застосуванням вогнепальної або
холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або
заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень**

№	Досліджувані питання	%
1.	Кримінальне провадження розпочато за наступних підстав:	
	1) заяви, листи і повідомлення, що надійшли від громадян	67
	2) повідомлення працівників установ й організацій	25
	3) матеріали слідства, виділені з інших кримінальних проваджень	6
	4) матеріали, отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та розшукових заходів	2
	Особливості розслідування	
1.	Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень	
	1) особа затримана на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого	42
	2) особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину	36
	3) хуліганство учинено в минулому, особа злочинця і потерпілий встановлені, але недостатньо доказів для доведення провини	21
	4) зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особа хулігана не встановлена, очевидці події відсутні	4
2.	Проводилися слідчі (розшукові) дії при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень:	
	2.1. Огляд місця події:	
	1) проводився	68
	сліди виявлялися	42
	поверхнево	73
	2) не проводився	32

2.2. Допит підозрюваних був спрямований на:		
1) з'ясування події злочину, обставин повідомлення, характер дій кожного співучасника		100
2) виявлення співучасників злочину		29
3) з'ясування даних, що мають тактичне значення		21
4) з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню злочину		13
2.3. Допит свідків та потерпілого був спрямований на з'ясування:		
1) події злочину, обставин вчинення злочину, характеру дій злочинців		100
2) причини та умови, що сприяли вчиненню злочину		31
3) відомостей про минулі взаємини з підозрюваним		19
2.4. Обшуки:		
1) проводились		19
за місцем мешкання підозрюваного		16
за місцем роботи підозрюваного		1
особистий обшук підозрюваних		1
2) не проводились		81
2.4.1. Обшуки:		
1) за участю підозрюваного		12
2) за участю потерпілого		2
2.4.2. Під час проведення обшуку серед об'єктів, що підлягають виявленню по факту розслідування досліджуваного виду хуліганства, потрібно виділити наступні групи:		
1) знаряддя вчинення злочину		29
2) предмети зі слідами злочину		11
3) документи, що характеризують особу злочинця		34
4) вказують на місце його знаходження		9
5) матеріали, які свідчать про спостереження за потерпілим або збирання щодо нього певної інформації		8
6) демонструють факт вчинення іншого кримінального правопорушення		7
2.5. Призначення експертиз		
2.5.1. Види експертиз:		
1) судово-медична		73
2) судово-біологічна		42
3) судово-психіатрична		18
4) судово-балістична		46
5) експертиза холодної зброї		68
6) дактилоскопічна		28
7) судово-хімічна		19
8) трасологічна		9
9) інші		2

<i>2.5.2. Експертиза проводилася в термін:</i>		
1) протягом 5 діб після внесення відомостей до ЄРДР		41
2) протягом 5-15 діб		23
3) протягом місяця		16
4) більше місяця		21
2.6. Слідчий експеримент:		
1) проводилося		44
2) не проводилося		56
2.7. Освідчення:		
1) підозрюваних		52
2) потерпілих		43
Криміналістична характеристика		
1.Спосіб безпосереднього вчинення хуліганства відповідно до знарядь скоєння злочину:		100
1) порушення громадського порядку:		
– вогнепальна зброя – ВЗ		1
– холодна зброя – ХЗ		7
– спеціально пристосовані предмети для нанесення тілесних ушкоджень – СП		4
2) створення шуму, який призводить до зриву громадських заходів:		
– ВЗ		3
– ХЗ		1
– СП		3
3) порушення спокою громадян за місцем проживання, громадських місцях:		
– ВЗ		5
– ХЗ		1
– СП		7
4) пошкодження майна:		
– ВЗ		2
– ХЗ		8
– СП		17
5) зрив масових заходів:		
– ВЗ		2
– ХЗ		6
– СП		15
6) тимчасове припинення нормальної діяльності установи, підприємства чи організації:		
– ВЗ		2
– ХЗ		8
– СП		14
7) тимчасового припинення руху громадського транспорту:		
– ВЗ		0

– ХЗ	4
– СП	11
2. Підготовка до вчинення хуліганства мала місце та полягала у наступному:	91
1) розробка плану злочину	17
2) вибір об'єкта злочинного посягання	64
3) підшукування, пристосування й підготовка знарядь злочину	94
4) добір співучасників	19
5) розподілі ролей між співучасниками	8
3. Способи приховування:	
1) зникнення з місця події	83
– використанням автотранспорту	9
2) знищення слідів й знарядь злочину	11
3) давання неправдивих свідчень у разі викриття, у тому числі висунення алібі	72
4) відмова від дачі показань	51
5) вплив на сумлінних учасників кримінального процесу	21
6) знищення одягу, взуття та інших об'єктів, де можуть залишитися сліди злочину	9
Спосіб вчинення правопорушення:	
1) повноструктурний	87
2) неповнструктурний	13
4. Знаряддя вчинення досліджуваного виду хуліганства:	
1) вогнепальна зброя:	
– військова зброя	2
– спортивна зброя	3
– мисливська зброя	4
– саморобна зброя	7
– видозмінена зброя	16
– інше	1
2) холодна зброя:	
– багнет	2
– стилет	1
– ніж	12
– кинджал	1
– нунчаки	2
– кастет	17
– інше	2
3) спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень та заздалегідь заготовлені предмети	
– ножі, які не належать до холодної зброї	9
– гумові кийки	3
– газові пістолети	3

– газові балончики	4
– пневматична зброя	4
– сигнальні та стартові пістолети	2
– вибухові пакети	13
– імітаційно-піротехнічні засоби	15
– бейсбольні бити	3
– інше	4
5. Дані про обстановку вчинення досліджуваного виду хуліганства:	
5.1. Місце вчинення злочину:	
1) місця відпочинку громадян на відкритій місцевості (парки, сквери, площі)	25
2) місця відпочинку громадян у приміщеннях (ресторани, дискоклуби)	19
3) спортивні комплекси відкритого (стадіони, спортивні майданчики) типу	31
4) спортивні комплекси закритого (спортивні комплекси) типу	9
5) транспорт (автомобілі, автобуси, тролейбуси)	12
6) місця проживання громадян (квартири, приватні будинки)	2
7) інші місця	1
5.2. Час вчинення злочину:	
5.2.1. За часом доби:	
1) вранці з 6 до 12 години	5
2) вдень з 12 до 18 години	37
3) ввечері з 18 до 22 години	52
4) вночі з 22 до 6 години	6
5.2.1. За днем тижня:	
1) будні дні	46
2) у вихідні дні	54
5.2.1. Відповідно до пори року:	
1) восени	25
2) взимку	15
3) навесні	27
4) влітку	33
Кореляційні зв'язки між обстановкою, способом та знаряддями учинення злочину	
1) з 12 до 22 години переважно використовуються спеціально пристосовані знаряддя (вибухові пакети, імітаційно-піротехнічні засоби) для створення шуму, який призводить до зриву громадських заходів	69
2) ночі хуліганські дії здебільшого відбуваються у місцях проживання (відпочинку) громадян	92
3) хуліганські дії переважно відбувалися в районі проживання злочинців	62

4) не були пов'язані з цією обставиною	19
6. «Слідова картина» досліджуваного виду хуліганства:	100
6.1. Типові сліди злочину можуть знаходитися на:	
1) тілі і одязі особи (сліди знарядь злочину, крові, ґрунту, тілесні ушкодження)	25
2) місці учинення хуліганства (сліди знаряддя злочину, відбитки пальців рук, фрагменти одягу)	49
3) місці проживання злочинця	19
4) інших місцях	7
6.3. Сліди, виявлені на місці події:	
1) сліди рук	8
2) сліди знарядь вчинення злочину	29
3) сліди крові та інших органічних речовин	16
6.3. Ідеальні сліди, при безпосередньому контакті під час вчинення хуліганства:	
1) наявність	100
2) безпосереднього сприйняття	79
3) бачення наслідків хуліганських проявів	21
7. Дані про потерпілого:	
7.1. стать:	
1) чоловіча	78
2) жіноча	22
7.2. вік:	
1) до 16 років	4
2) 16-25 років	29
3) 25-35 років	32
4) 35-45 років	19
5) понад 45 років	16
7.3. Чи знайомі були раніше потерпілий і злочинець:	
1) так	13
2) ні	87
7.4. Були в стані алкогольного сп'яніння	
1) так	12
2) ні	88
7.5. У шлюбі:	
1) у шлюбі;	42
2) ні.	58
7.6. Рід діяльності:	
1) без постійного місця роботи	13
2) працюючі	52
3) учні (студенти)	31
4) не працювали і не навчалися	4
7.7. Освіта:	

1) неповна середня	2
2) середня	12
3) середня спеціальна	8
4) базова вища	42
4) вища	36
7.8. Морально-психологічні ознаки	
1) схильністю до вживання алкоголю	14
2) вживали наркотичні засоби	2
3) мали різні психічні відхилення	1
7.9. Поведінка потерпілого під час вчинення досліджуваного виду хуліганства	
1) мала провокаційний характер	13
2) була нейтральною	12
3) сприяючою	26
4) протидіючою	45
8. Дані про осіб, що вчиняють досліджуваний вид хуліганства:	
8.1. стать:	
1) чоловіча	97
2) жіноча	3
8.2. вік:	
1) до 14 років	1
2) 14-18 років	12
3) 18-30 років	49
4) 30-40 років	18
5) 40-50 років	14
6) старше 50 років	6
8.3. освіта:	
1) базова середня	12
2) середня спеціальна	34
3) базова вища	31
4) вища	19
5) інше	4
8.4. Наявність судимості	
1) так	21
2) ні	79
8.5. Злочин вчинено в стані алкогольного сп'яніння	
1) так	36
2) ні	64
8.6. Злочин вчинено в стані наркотичного сп'яніння	
1) так	12
2) ні	88
8.7. Рід діяльності:	

	1) без постійного місця роботи	18
	2) не працює	68
	3) не навчається	73
	8.8. Сімейний стан:	
	1) у шлюбі	23
	2) ні	77
	8.9. Мотив:	
	1) були у сімейних чи подружніх стосунках з потерпілими	4
	2) були знайомими	9
	8.10. Місце проживання	
	1) місцевими мешканці	81
	2) не мають постійного місця проживання	14

**Зведені результати опитувань
працівників прокуратури (93), слідчих (215), співробітників оперативних
підрозділів (312) та працівників експертних установ (68)
Національної поліції України за темою
дисертаційного дослідження**

№	Досліджувані питання	%
1	На якій посаді ви працюєте	
	а) працівник прокуратури	14
	б) слідчий	31
	в) співробітник оперативних підрозділів	45
	г) працівник експертних установ	10
2	Стаж практичної роботи:	
	а) до 3-х років	38
	б) від 3 – до 5 років	36
	в) від 5 – до 10 років	19
	г) більше 10 років	7
3	Чи є, на Вашу думку, особливості у розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень?	
	а) так	87
	б) ні	13
4	Якщо так, то в чому вони виявляються?	
	а) у специфіці розслідування конкретного складу кримінального правопорушення	24
	б) в тактиці слідчих (розшукових) дій	75
	г) інше (зазначити)	1
5	Які умови сприяють учиненню досліджуваного виду хуліганства?	
	а) розповсюдження в різних джерелах інформації, що розкриває різні аспекти культу жорстокості та суспільно-небезпечних дій	89
	б) збільшення в обігу вогнепальної та холодної зброї	76
	в) значна кількість різновекторних формувань – неформальних угруповань, фанатських рухів	57
	г) перебування правопорушника у стані алкогольного сп'яніння	89
	д) перебування правопорушника у стані наркотичного сп'яніння	3
6	Вкажіть які причини, на Вашу думку, низької якості розслідування вказаної категорії злочинів:	
	а) несвоєчасне і неякісне проведення слідчих (розшукових) дій	67

	б) ігнорування оперативно-розшукової інформації	43
	в) недостатнє науково-технічне забезпечення	65
	г) відсутність взаємодії слідчого з оперативними підрозділами	62
	д) небажання потерпілих співпрацювати зі слідством	9
7	Вкажіть фактори, що впливають на розслідування досліджуваного виду хуліганства:	
	Об'єктивного характеру:	
	а) правопорушення вчинено при відсутності очевидців в умовах певного місця та часу	31
	б) діяння вчинено досвідченим злочинцем, який застосував певні заходи (ретельна підготовка, кваліфіковані та швидкі дії в процесі вчинення, маскування чи знищення слідів та взагалі участі у злочині, тощо)	13
	в) знищення окремих слідів та доказів зацікавленими особами	24
	Суб'єктивного характеру:	
	а) несвоєчасний виїзд на місце події	54
	б) поверхневий огляд місця події	84
	в) невикористання науково-технічних засобів при проведенні слідчих (розшукових) дій	81
	г) невикористання (недостатнє використання) спеціальних знань в процесі слідства	74
	д) незадовільне проведення оперативно-розшукових заходів при встановленні злочинця «по гарячих слідах»	78
	е) відсутність планування та системи в організації розслідування на початковому етапі	39
	є) помилки в оцінці наявної інформації та доказів, внаслідок яких були висунуті та перевірялись хибні версії	42
	ж) завчасне зупинення кримінального провадження	5
	з) інші	1
8	Які слідчі (розшукові) дії слід віднести до найбільш ефективних під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень	
	а) огляд місця події	21
	б) допит потерпілого	68
	в) допит свідків	31
	г) допит підозрюваного	26
	д) освідування	15
	е) обшуки підозрюваних під час затримання	5
	є) одночасний допит раніше допитаних осіб	27
	ж) пред'явлення для впізнання	13
	з) призначення експертиз	56
	і) слідчий експеримент	34
9	Джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинців та проведення слідчих (розшукових) дій:	

	а) допит потерпілих	49
	б) допит підозрюваного	49
	в) огляд місця події	36
	г) огляд предметів (речей, документів)	18
10	Які тактичні помилки допускалися працівниками правоохоронних органів під час проведення та фіксації результатів ОМП на різних його етапах?	
	а) поверхнєве проведення огляду	58
	б) несвоєчасність проведення огляду	69
	в) недотримання криміналістичних рекомендацій щодо докладного опису обстановки та об'єктів огляду, в наслідок чого відбувається поверхова фіксація виявлених слідів у протоколі огляду місця події без зазначення їх індивідуальних ознак	69
	г) ігнорування багатьох слідів, що мають важливе значення у конкретному кримінальному провадженні, розпочатому за фактом вчинення досліджуваного виду хуліганства	47
	д) ігнорування записів з камер спостереження	34
	е) епізодичне проведення фотографування та відеозапису, оформлення фототаблиць та інших додатків до протоколу ОМП без дотримання процесуальних вимог та криміналістичних рекомендацій	87
	є) до протоколів огляду місць події всупереч вимогам п. 4 ст. 105 КПК не долучаються фототаблиці	41
	ж) відсутність технічних засобів фіксації місця події	21
	з) використання науково-технічних засобів не в повному обсязі	76
	і) невикористання оперативно-розшукової інформації	17
	к) безпідставне звуження меж огляду	62
	л) відокремлене, без відповідної взаємодії проведення ОМП слідчим та інспекторами-криміналістами	54
11	На вашу думку, допит потерпілого й свідка дозволяє:	
	а) отримати відомості про особу злочинця	87
	б) з'ясувати обставини злочину	94
	в) висунути правильні слідчі версії	69
	г) визначати послідовність й тактику проведення подальших процесуальних дій	57
12	Слідчі ситуації, що найчастіше трапляються в ході допиту свідків й потерпілих при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства:	
	а) неналежний психологічний контакт	27
	б) відмова від давання показань	5
	в) давання неповних показань	12
	г) зміна показань внаслідок негативного впливу з боку зацікавлених осіб	19
13	Слідчі ситуації, що найчастіше трапляються в ході допиту	

	підозрюваних при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства:	
	а) конфліктні	82
	б) підозрюваний добровільно повідомляє інформацію про обставини вчинення хуліганства, конфліктна ситуація відсутня	18
	в) підозрюваний повідомляє інформацію про обставини вчинення хуліганських дій, проте не висвічує її у повному обсязі	22
	г) відсутність психологічного контакту із допитуваним	82
	д) відмова від давання показань	79
	е) давання неправдивих показань	65
	є) постійна зміна показань	13
	ж) підозрюваний не бажає давати правдиві і повні показання	31
	з) підозрюваний повністю відмовляється від спілкування зі слідчим, відмовляється давати показання та брати участь в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій	18
	і) підозрюваний не заперечує факт і зміст хуліганських дій, проте заперечує свою участь у їх вчиненні	11
14	До найбільш розповсюджених тактичних прийомів допиту можна віднести:	
	а) встановлення психологічного контакту	100
	б) викладання показань у формі вільної розповіді	100
	в) постановку запитань	100
	г) пред'явлення доказів	28
	д) спостереження за поведінкою допитуваного	61
	е) використання різних темпів допиту	42
	ж) створення та зняття напруги	21
	з) створення уявлення про інформованість слідчого	31
	і) приховування меж поінформованості слідчого	20
	к) розповідь слідчим версій про ймовірний розвиток злочинної події	9
	л) використання рефлексії допитуваного	12
	м) використання фактора раптовості	14
	н) використання у злочинній групі конфліктів та протиріч	4
	о) застосування відеозапису	36
	п) застосування науково-технічних засобів	13
15	Форми взаємодії працівників різних підрозділів Національної поліції України при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства:	
	а) обмін інформацією	81
	б) виконання письмових доручень	82
	в) спільне планування оперативно-розшукових заходів	31
	г) спільне використання наявних сил та засобів	19
16	Які процесуальні форми взаємодії підрозділів поліції ви можете назвати при розслідуванні досліджуваного виду	

	хуліганства:	
	а) виконання доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій	82
	б) надання слідчому матеріалів, зібраних у ході оперативно-розшукової діяльності, для вирішення питання щодо внесення відомостей до ЄРДР	71
	в) сприяння слідчому при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій	53
	г) виконання оперативним підрозділом доручень слідчого щодо перевірки оперативно-розшуковим шляхом відомостей, що мають значення для встановлення наявності чи відсутності підстав для внесення відомостей до ЄРДР за оперативними матеріалами	27
17.	Які організаційні форми взаємодії підрозділів поліції ви можете назвати при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства:	
	а) узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи	92
	б) спільне планування початкового етапу розслідування	31
	в) взаємний обмін інформацією між слідчим і працівниками оперативних підрозділів	81
	г) спільне використання криміналістичних і оперативно-технічних засобів	26
18.	Назвіть, будь-ласка, найбільш перспективні напрямки дослідження стосовно розслідування визначеного виду хуліганства:	
	а) визначення структури криміналістичної характеристики	13
	б) визначення кореляційних зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики	71
	в) розроблення тактичних прийомів проведення окремих СРД	59
	г) визначення типових слідчих ситуацій	35
19.	У справах про досліджуваний вид хуліганства основними формами використання спеціальних знань, на вашу думку, є:	
	а) застосування уповноваженою особою спеціальних знань особисто при проведенні окремих процесуальних дій (огляд, допит, обшук)	12
	б) залучення фахівця для використання ним спеціальних знань під час огляду місця події, допиту, а також інших дій та заходів	86
	в) проведення необхідних експертних досліджень	79
20.	Чи існують за місцем роботи методичні рекомендації по розслідуванню хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень:	
	а) так	3

	б) ні	97
21.	Якщо Так, то ким вони підготовлені:	
	а) слідчим управлінням МВС	0
	б) фахівцями УВС в області чи райвідділі	3
	в) ВУЗаами МВС	0
	г) інше	0
22.	З яких джерел Ви отримуєте інформацію, яку використовуєте при розслідуванні досліджуваного виду хуліганства:	
	а) з власного досвіду чи досвіду колег	61
	б) з досвіду працівників прокуратури, які раніше розслідували зазначені справи	2
	в) з підручників:	8
	г) користуєтесь виключно нормативними документами, в тому числі і кодексами, та інтуїцією	13
	д) користуюсь знаннями, отриманими під час навчання в вузі	15
	е) інше	1

Схема № 1. Структура криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета для

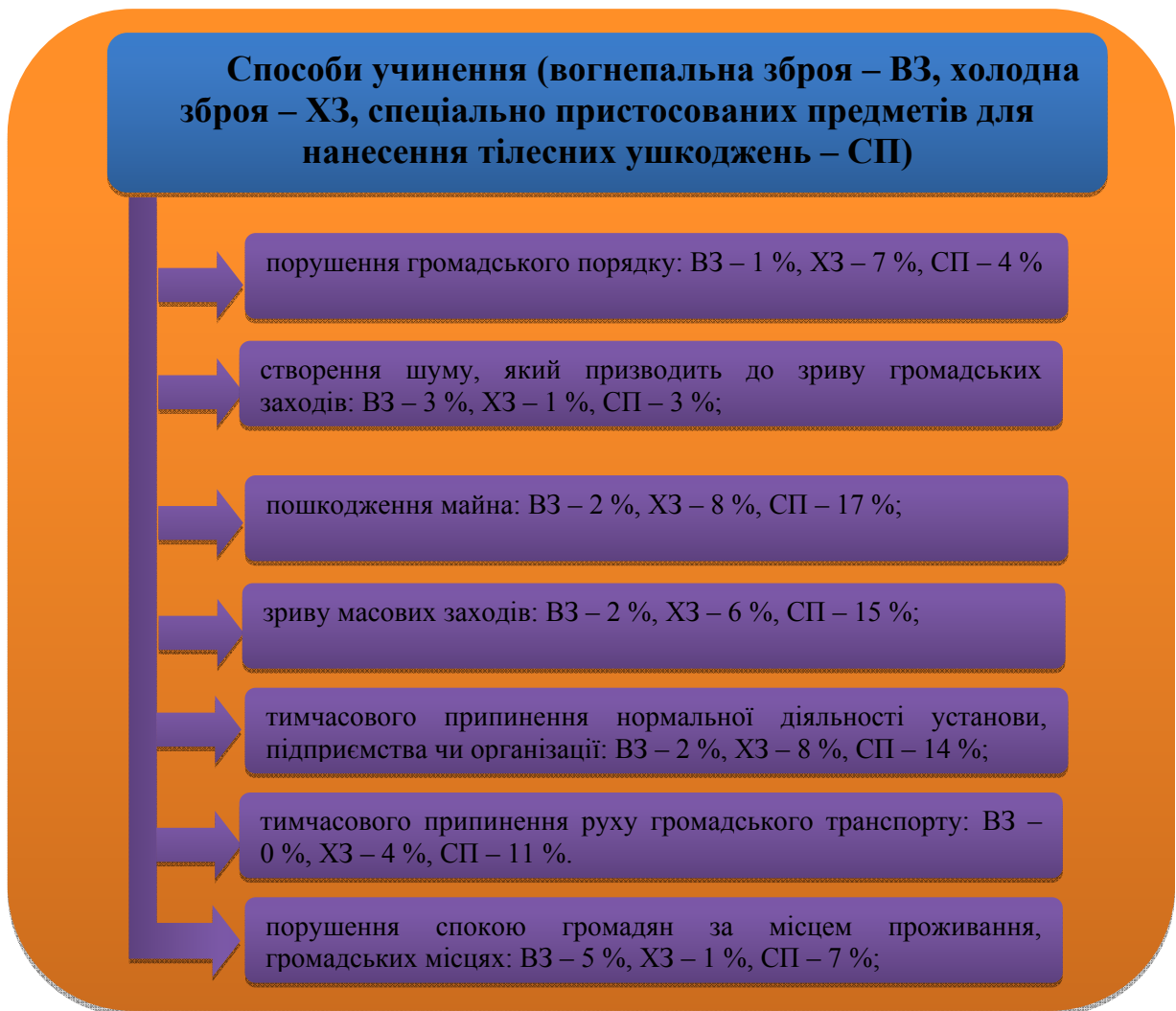

Схема № 2. Способи учинення хуліганства із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень

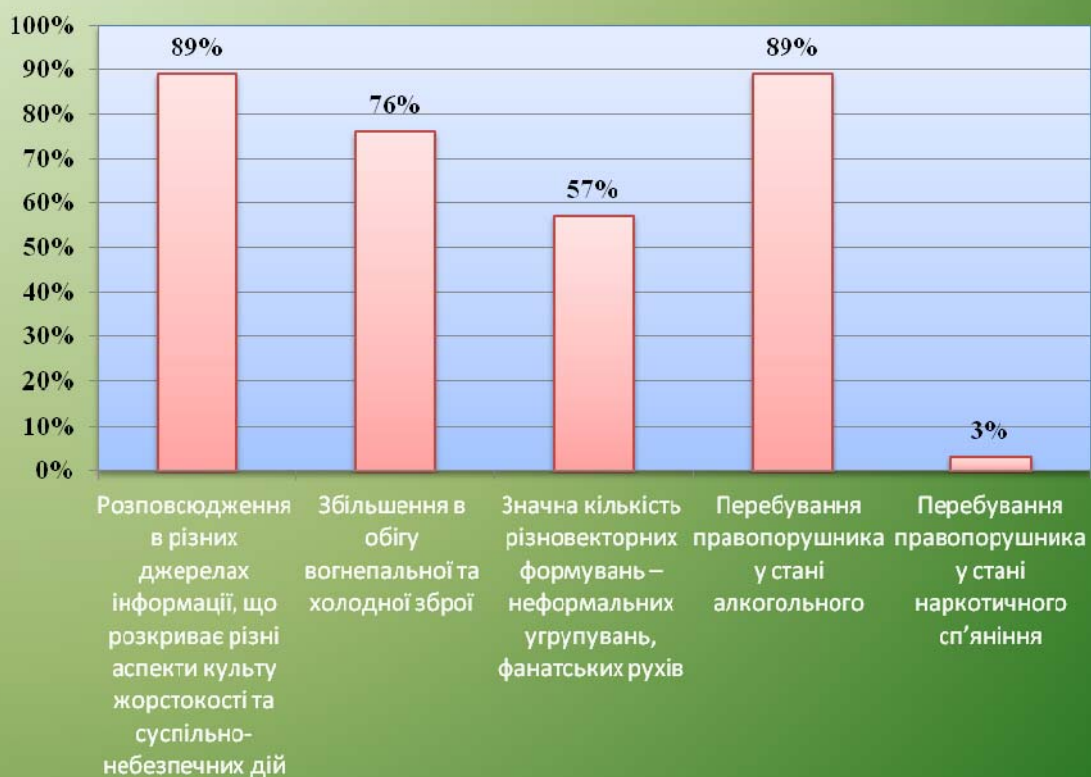
Схема № 3. Знаряддя вчинення хуліганства із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень

Схема № 4. Віктимогенні групи потерпілих при розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень

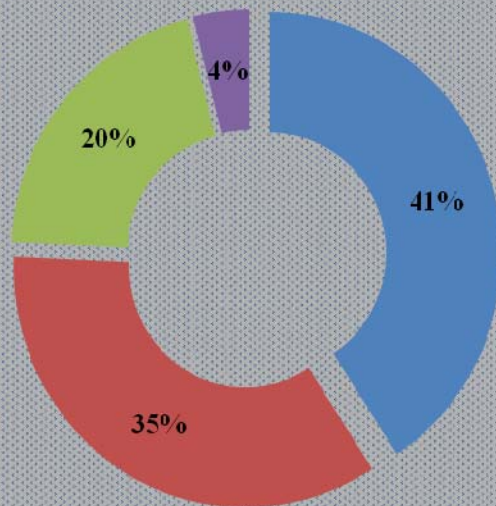

Умови, що сприяють учиненню досліджуваного виду хуліганства

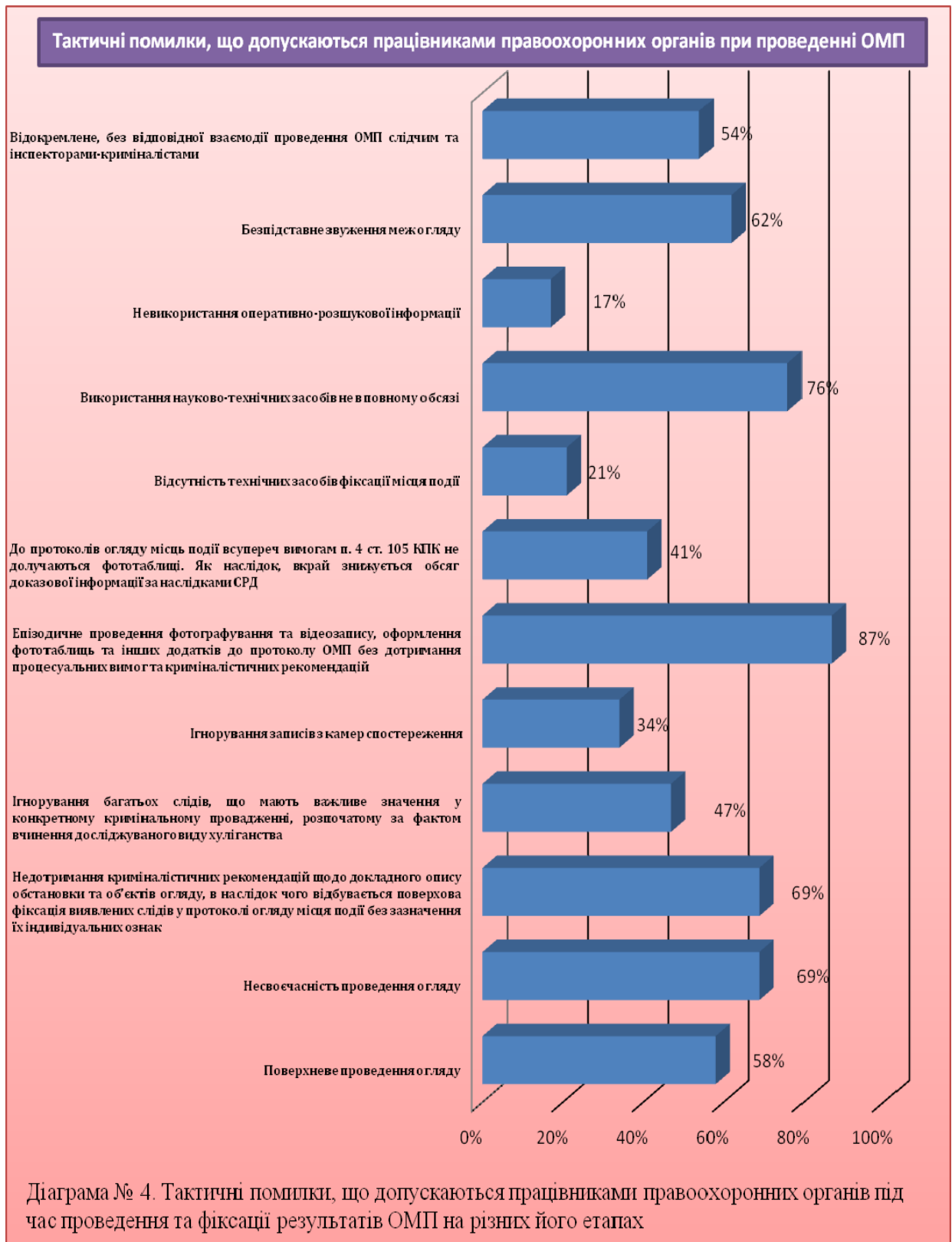
Діаграма № 2. Умови, що сприяють вчиненню хуліганства із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень

Типові слідчі ситуації при розслідуванні

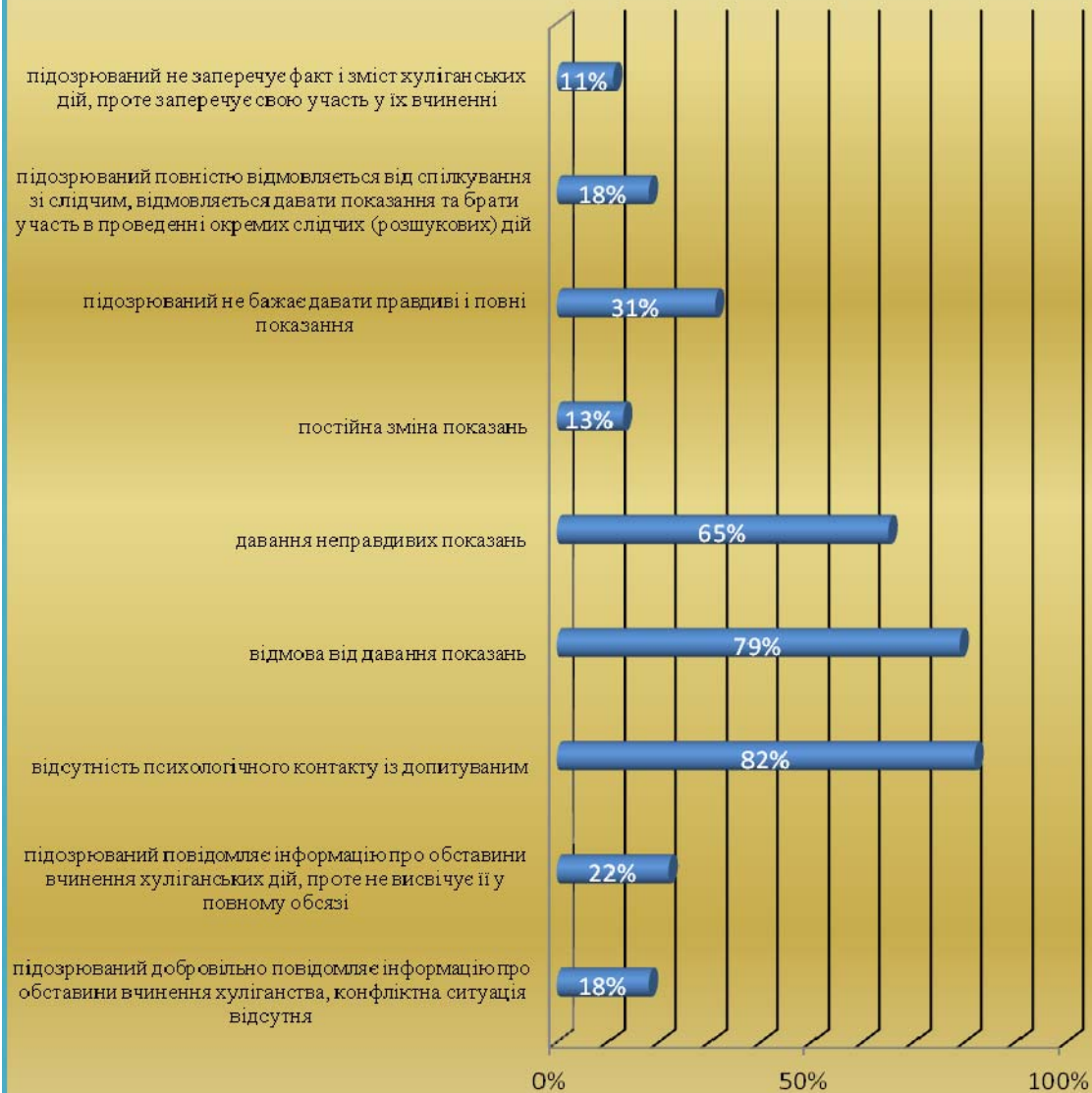

- Особа затримана на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого
- Особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину
- Хуліганство учинено в минулому, особа злочинця і потерпілий встановлені, але недостатньо доказів для доведення провини
- Зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особа хулігана не встановлена, очевидці події відсутні

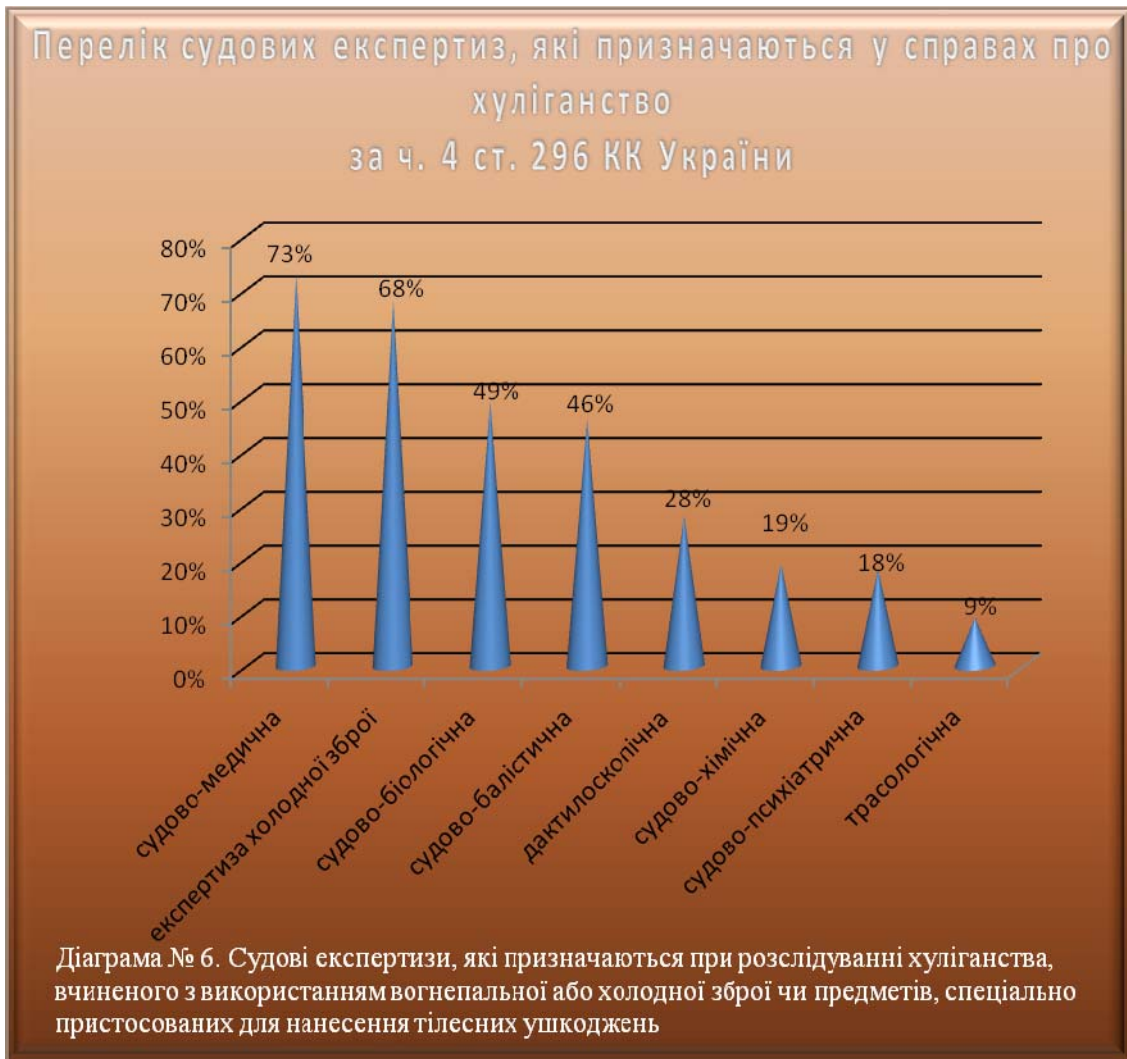
Діаграма № 3. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень

Слідчі ситуації в ході допиту підозрюваного при розслідуванні

Діаграма № 5. Слідчі ситуації, що виникають в ході допиту підозрюваного при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень

**Акти
впровадження результатів дослідження у практичну діяльність**